

JÁSZKUNSAĞ

Irodalmi, társadalmi,
művészeti és kritikai
folyóirat

3-4

XXIV. évfolyam
Összevont szám
1978. november

Mesötúr

Hallk várs próf: kis iskolán
itt minden perc - egy óráis!

E várs néem vésztök
csak id, csak id: ment almódik.

A vén törög longó zaja
hat présad tükör póhaja.

Agg csipte Rixa alsókit
- is hiába vár valakit.

Az utca nyugt álom prólag
és minden ablak hallgatag.

Vén kopufákban négy a pár
szereik hajósa: vész fiú

El ne kiáltóad itt magad:
- ment össe döfnek a felak!

Mesötúr 1521
Pmdapert 1578

Gamko Siroto Karog

TARTALOM

- 3 Tóth István: Kamjén István emlékezete
4 Kamjén István: Váratlan vacsora; A kibic
10 Tamkó Sirató Károly: Az élet tavaszán;
A kisvárosban; Esti séta Mezőtúron

VALÓ VILÁG

- 12 Az érvénytelen évekről — hetvenen túl —
Órszigethy Erzsébet szociográfiája, I. rész
22 Munkát! Kenyeret! Dokumentumriport
Összeállította Selmeczi László

FÓRUM

- 28 Korszerű ismeretek — korszerű termelés, avagy
elegendő-e, amit az iskolában tanultunk?
(A mezőtúri gépészeti tanácskozás vitaindí-
tójából)
Zította Gulyás Ferenc, Kardos Ernő, Zentai
Zoltán
35 Itt a mezőtúriak beszélnek — A válaszokat rö-
g-
44 Város az ezredfordulón — Pár Nándor
49 Mi nem nélkülözünk — Nógrádi Gábor

DOKUMENTUM

- 54 Felejthetetlen találkozások — Salánki Istvánné
57 Túri diákok, öreg diákok... — Varga Lajos

HAGYOMÁNYOK

- 59 Egy magatartás társadalmi háttere —
Szabó László
66 Nemzedékek nevelő „iskolája” —
Szilágyi Ferenc
75 Az 1514. évi parasztháború mezőtúri epizódja
— Barta Gábor
83 Dózsa alakja, szelleme — Tandi Lajos

KÉPZŐMŰVÉSZET

- 88 Merre tart Mezőtúr fazekassága — Kresz Mária

TÉKA

- 93 Bodoki Fodor Zoltán—Bodoki Fodor Zsigmond:
Mezőtúr város története a honfoglalástól a
felszabadulásig — Ismerteti Benda Kálmán

KÉPEK

A címloldalon Marton László Dózsa-szobra. A többi művet a Mezőtúrról elszármazott művészek alkotásaiból válogattuk. A 2. oldalon Török János jubileumi érméje; 18. Varga Miklós Vörös-katona c. szobra; 48. Szőnyi Gyula Hortobágyi halásza; 58. Nagy Gy. Margit gobelinje, Virágzó fa; 65. Galambos Edit Rizsaratók; 74. Veress Miklós kerámiái; 79. Izsák József festménye és Takács Győző monotípiája. A borító III. oldalán Kun Éva kerámiaplasztikája, Öregek. A fotókat Katona László készítette.

A Jászkunság 1978/3-4.sz. szerzői:

Tóth István nyd. /Mezőtúr/
Kamjén István mezőturi kubikosból lett író, +1976.
Tamkó Siraó Károly költő, volt mezőturi diák
Őrszigethy Erzsébet ujságíró
Selmeczi László dr. D.muzeumigazg. /Szolnok/
Gulyás Ferenc, Kardos Ernő, Zentai Zoltán ripor-
terek /Szolnoki Rádió Studió/
Pár Nándor /Szolnok/ M.Tervező Váll. építésze
Nógrádi Gábor ujságíró /Bp, Uj-Tükör/
Salánki Istvánné népm.felügyelő /Mezőtúr/
Varga Lajos pedagógus /Mezőtúr/
Szbó László dr., mazelógus /Szolnok/ D.Muzeum
Szilágyi Ferenc ir.történész /Bpest/
Barta Gábor történész /Bp./ MTA Történettud.Intézet
Tandi Lajos ujságíró /Szeged/
Kresz Mária /Bp./ Néprajzi Muzeum mtsa
Benda Kálmán /Bp./ történész, MTA Történettud.Int.

(fősz. - W.M.)
köl.

Kamjén István emlékezete

Ha élne, de sajnos már két esztendeje, hogy eltemettük, sírjánál ott álltam szomorúan magam is, a szülőföld, Mezőtúr küldötteivel egyetemben — bizonyára tiltakozna, hogy szót emeljek érte. Dehát amikor városom jövőjét is tervezgetve hat évszázados múltját ünnepli, s amikor rendre számba veszi neves fiait, ki hová és meddig jutott a Berettyó-parti városból — úgy érzem, kötelességünk rá is emlékeznünk.

Kamjén Istvánra, a kubikosból lett regényíróra, elbeszélőre.

Mi joga vállalom a fogadatlan prókátor szerepét? Több okból. Kenyeres pajtások voltunk. S mondhatni a hálás kisebb testvér jogán. Hiszen igaz, csak néhány év volt közöttünk, ő 1907-ben, én meg 13-ban születtem, de gondolkodásban évtizedekkel járt előttem. Nem messze laktunk egymástól, a város felső-részén, a Három rózsza környékén. No nem valamiféle mulatót, korcsmát takar e név, az ekkor kezdődő új negyed első virágait, három házat keresztelte el így a nép. Szóval itt éltünk egymás közelségében. De míg én jobbra tudatlan cseléd voltam, ők már téli estéken Takács Ferencsel együtt, aki illegálisan tevékenykedett ifjúsági szervezőként, már arról beszéltek, vitáztak, hogyan lehetne egyszer olyan társadalmat építeni magunknak, amelyben nem lenne már ember által való kizsákmányolása. Én pedig ittam a szavukat. Könyvek, brosúrák, folyóiratok kerültek elő és jutottak az én kezembe is. — Először itt találkoztam olyan olvasmányokkal, amelyek rányitották szememet a világra. Eszmélkedésem kezdődött ezeken az estéken.

Később, amikor a 30-as évek elején munka után járva magam is az „emberpiacra” kerültem — a Telekire vetett a sorsom, újra találkoztam az időközben már a fővárosba költözött Kamjén Pistával. Emlékszem, ha ők nem hívtak volna, ő és szervezett munkásbarátai magukkal, munka nélkül, kenyér nélkül maradtam volna. Egy ideig együtt kubikoltunk az épülő Nagykörútnál, de ha szuszszantani munka közben megálltunk, vagy esténként, lefekvés előtt — sokszor beszélgettünk. Hogy rossz felé halad ez a világ, amelyben élünk, s hogy valamiképp talán útját vehetnének a fenyegető fasizmusnak. Többször is mondogatta: meg kellene írni a munkásság életét. Úgy, ahogy van, hadd lássák — országvilág. Macskakövekből építettünk utat a két kezünkkel, de érezni lehetett, hogy Kamjén Pista — szeretett filozofálgatni, elkalandozni gondolatban a jövőben — egy másik utat is építget: egyre szaporábban jelentek meg írásai a Népszavában.

Az élet, ahogy szokta — másfelé vitt; én katona lettem, majd felszabadulás után hazajöttem, ő Pesten kapcsolódott be az újjáépítés munkájába, én Mezőtúron álltam csatasorba. Akkor találkoztunk újra, amikor kezembe került Mihály című regénye, első nagyobb munkája. Benne, ráismertem, élete-sorsa. Ott állt előttem újra a tudásra szomjas Berettyó utcai fiatalember. Aztán képtelenen újabb találkozások, ahogy megjelentek újabb munkái. Eljuttatta őket, olvasom, s mondjam meg azt is, kérte, tetszettek-é, de legfőképp igaznak érzem-e őket. És hívásunkra, a pártbizottság munkatársaként a város nevében kértem, személyesen is hazalátogatott szülővárosába. Többször is, s ilyenkor végigjártuk vele mindig az utcákat, a régi ismerős helyeket, s bár szemevilágát időközben már elveszítette — vakon is tisztán látta — ami volt. Emlékezete pontosan őrizte a legkisebb részleteket is. Halála után feljegyzései között felesége, Júlia asszony egy jegyzetre bukkant, amelyben írva is vagyon az, amit éreztem rajta mindig, a feltétlen ragaszkodás szülővárosához.

Látjátok öregszem — szól az írás — szemeim homályosak, félve megyek át az úttesten, de a fehér bottól mégis rettegek. Hisz oly hideg, mint a sár. Arra kérlek benneteket, ha meghalok, vigyetek haza az Alföldre, ültessetek síromra szomorúfűzfát, ez illik hozzám a legjobban. Ha találtok egy követ, tegyétek alá, hogy ha arra téved egy fáradt vándor, akit annyiszor arcul ütött az élet, mint engem — le tudja hajtani a fejét. Szolgáljon párnául, hisz én is annyiszor hajtottam köre fáradt fejemet és aludtam rajta. A fűzfa lombja mögül egykor kinézve lássam, hogyan vonulnak testvéreim kart karba öltve és messze zeng ajkukról a béke és szeretet himnusza.

Ezért is hívtam fel — a feleség beleegyezésével esetlegesen hátramaradt írásaira is a szerkesztőség figyelmét. Hisz tudtam, nemcsak készülöben lévő szatirikus műve, A nagy út nem jelenhetett már meg tragikus halála miatt, fiókjában elbeszélés is akad még nem egy kiadatlanul. Talán érdemesek a figyelemre.

Tóth István

KAMJÉN ISTVÁN

Váratlan vacsora

Sok minden történik az ember életében... Különösen, mikor öregszik, jut eszébe élete folyása. Ha minden zsebét kiforgatná az asztalra, olyan halom gyűlne össze a megtörtént dolgokból, hogy élete alkonyán maga is kételkedne benne, mi minden van a háta mögött.

— Sokszor elmondtam már egy-egy darabkát életemből, ha úgy hozta a sora... most magának is elmondok egy történetet...

— Jó régen, több mint negyven esztendeje kerültem fel ebbe a nagyvárosba, de mivel nem volt itt se keresztanyám, se más rokonom, bolyongtam az utcán. Mikor pár hét múlva munkát kaptam egy építkezésnél, azt hittem, enyém a világ!... A fiatal csak a másnapban gondolkodik, azt hiszi, majd a holnap is meghozza a magáét... Én sem számoltam avval, hogy egyszer eljön a tél. Ettem, ittam, amíg a pénz tartott. Nem is volt baj, szombatoként markomba olvasták a keresetet. De közeledett az ősz, cseperészett az eső, a szél mindig élesebben füttyült, s kérdezgetett, faggatott: van-e valami félretéve, de én kiröhögtem, azt hittem viccelődik... Később még élesebben füttyült, reggelenként deres volt minden, a horpadásokba befagyott a víz, s úgy csillogott, mint a fényét veszített tükör... Hamarosán leesett az első hó is, s azon a napon végignézett rajtunk a pallér, amint a bódé ajtaja előtt megálltunk és versenyt didegáltunk egymással.

— Na, mi lesz most veletek?

Nem tudtuk, miért kérdi, a szeme közé néztünk... Csak akkor rebbentünk meg és nyilallott belénk a félelem, amikor azt mondta:

— Nincs tovább munka...

— No, most mi lesz? Ketten Csóka Balázssal itt álltunk, még akkor is, amikor a többiek már fél órája elhagyták az építkezést. Addig vártunk az ajtóban, hátha kettünknek mégis ad valami munkát, míg újra kinézett az ajtón:

— No, mi az? ... Tán itt akartok telelni? — mosolygott.

Fázós kezünket dörzsöltük, Csóka Balázs megszólalt:

— Hát bizony, mi nem tudunk sehová menni, főpallér úr... — Még lódtott is, hogy sajnálkozzék rajtunk... — Tetszik tudni, ő is, meg én is árva gyerekek vagyunk, nincs nekünk az égvilágon senkink! Apám tán nem is volt — magyarázta, — édesanyám meg a mosóteknő mellett összeesett és meghalt...

— Hm, hm... csóválta fejét a pallér. — Az már nagy baj! Neked sincs se apád, se anyád? — szegezte rám tekintetét.

— Nincs... — válaszoltam kicsit hebegve —, még nagyapám se...

— Nincs, csakugyan már három esztendeje meghalt...

A pallér a tarkóját kapargatta... mit csináljak most veletek, árvákkal? Aztán mennyi pénzt takarítottatok meg?

Hallgattam, Csóka szólalt meg:

— Hát tetszik tudni, az úgy volt, hogy... mindig hazaküldtük a pénzt...

— Hogyhogy haza? — komolyodott el. — Hát az előbb mind a ketten azt állítottátok, hogy senkitek sincs...

— Hát nincs is... tetszik tudni, de Szekeres Margit nénémnek kell küldeni, aki kölcsönözte édesanyám temetésére a pénzt, ő meg Gulyás Ambrus bácsinak... Vagy kinek is küldött hé?

— Igen, igen... annak — bizonygattam. — Mert az adott egyszer édesanyámnak tetőjavításra, aztán az utolsó kívánsága is az volt, hogy megadjam az adósságot, mert még a sírjából is felkél...

— Ejnye, ejnye... És az utalványszelvényt meg tudnátok-e mutatni? Mert akkor szólhatnék az érdeketekben az építész úrnak, hogy milyen szerencsétlen gyerekek vagytok, s ne tegyen ki benneteket télvíz idején az utcára... vagy talán beajánlana mérnökbarátainál egy kis tüzelőfelhordásra...

Csóka Balázs rámnézett, majd így szólt:

— Látod, mindig mondtam, hogy tegyük el a szelvényt, amikor feladtuk a pénzt...

— Igaz..., igaz... hagytam jóvá. — Eltettem párszor, de lyukas a zsebem, aztán kiesett...

— Hát bizony az árvagyerekekkel minden előfordul, nincs aki megfolytozza a gúnyájukat... — nézett ránk sajnálkozva.

— Persze, nem állhatok az építész úr elé azzal, hogy itt van ez a két árva legény, minden pénzüket hazaküldték, hogy a szüleik adósságát kifizetgessék...

— De hát mégis... Nem lehetne valahogy itt aludni, főpallér úr?... Mert, hogy is mondja... — kezdte magyarázni —, egyszer elfogtak minket, és bevittek a toloncba, s ott annyi a féreg, tessék elhinni, hogy sok...

— Hát már ott is voltak?

— Én nem, — tiltakoztam.

— Nem tudom, mit lehet csinálni, — nézett a pallér. Nem szívesen tartom a hátam az építész úr előtt, de hát ha megfogadjátok, hogy jól viselkedtek, elalhattok itt a pincében... De megvesz benneteket az Isten hidege, hisz' csakúgy futkos itt a szél ki meg be...

— Nem baj az, — mondtuk egyszerre. — És mégis biztos hely...

— Az ám, mondta a pallér —, de ha itt megfagytok, engem vonnak felelősségre...

Hosszas könyörgésre aztán mégis beleegyezett, hogy itt maradjunk, s az üres papírsákókból csináljunk magunknak fekvőhelyet, pedig azokat eladhatta volna. Így aztán, nem papíroson ugyan, de szóban szerződést kötöttünk, hogy nem éjjeliőr, majd mi vigyázunk mindenre.

Itt maradtunk ketten az építkezésen. Csókának lett igaza, mert életemben annyit nem topogtam egy-egy télen, mint akkor, mert akárhogy betakaróztunk a rossz pokróccal, dideregtünk, reszkettünk, mint a kocsonya. A fogunk hangosan csattogott, akár az éhes farkasé, gyötört a fázás és az éhség... Nincs annál kegyetlenebb a világon, mint amikor mind a kettő pajtásul szegődik az emberhez...

De múltak a napok, — néha tíz-húsz fillér is összejött, ha valakinek hazavittük a piacról a kosarát, persze felváltva, mert a pincét nem hagytuk el egyszerre mind a ketten, nehogy közben elkeressenek bennünket. Kenyéren és fekete hurkán éltünk, csak ha sikerült néha a piacon krumplival megrakni a zsebünket, akkor lakmároztuk, megsütöttük parázson, s a forró krumpli melegítette a gyomrunkat...

Karácsony és újév közt nagyon hideg volt, és nagy hó volt mindenfelé, de mi még hóhányáshoz sem jutottunk. Nem bírtunk az erősebbekkel, mindig kilöktek a sorból, hiába könyörögtünk, hogy már húsz órája állunk itt... Azt hajtogatták: nincs családunk, a magányos ember pedig megvan akárhogy is...

A csarnokok előtt is hiába álltunk, hol én, hol Csóka. Nem került csomagvívés. El voltunk keseredve... Szomorúan néztük egymás ábrázatát a pislogó tűz rőt fényében, ami olyan kísérteties árnyékot vetett lobogásával a pince falára, hogy időnként belénkhasított a rémület. Felváltva aludtunk, egyikünk tűzelt, nehogy megfagyjunk.

Aztán egy éjjel, éppen szilveszter éjszakáján, kutya csikorgós idő volt. Hiába dörzsöltük fázós kezünket, és a pokróc alatt hiába húzódkodtunk össze, úgy futkosott rajtunk keresztül a szél, mintha incselkedett volna: úgyse hagylak benneteket aludni... Lehunytuk a szemünket, hogy alvást erőszakoljunk magunkra, de a fogunk kegyetlenül vacogott, a szél dudálása pedig úgy tűnt, mintha farkas ordított volna be a pinceablakon. Aztán, ahogy fekszünk, s egyikünk jobban reszket, mint a másik, egyszer csak nagy huppanásra kaptuk fel a fejünket. Mind a ketten meg voltunk győződve, hogy egy kiéhezett farkas van itt, s a következő pillanatban már szét is tép bennünket. Fel sem mertem jajdulni, pedig a nagy test éppen a karomra esett. Még a lélegzetem is elállt, s most már elsivalkodtam magam:

— Balázs, itt a farkas!...

— No, mégsem farkas volt, hanem ember, s megkönnyebbültem, amikor így szólt az idegen, aki közénk huppant:

— Hányan vagytok itt?

— Hányan volnánk?... Ketten... Én, meg Csóka Balázs...

Az idegen azzal már bújt is a pokrócunk alá:

— Ha keres valaki, mondjátok, már este itt voltam...

— Miért, hát ki keres?... faggattuk.

— Ne pofázz! — mordult rám. — Hallgass!

Alighogy kimondta, dobogást hallottunk, mintha ketten szaladtak volna az épület felé, és valaki azt mondta:

— Nem... Itt tovább futott... Arra szaladt, hallom...

Majd újra futásnak eredtek. Amikor odakint újra csend lett, odasúgom Csókának:

— Te... hátha agyonütött ez az ember valakit...

— Dehogy ütöttem... — kapta fel a fejét az idegen és elnevette magát.

— Mit gondoltok, gyilkos vagyok én? Fenéket!... Csak nem volt kajám és nagyon flammos voltam...

— Aztán szereztél? — néztünk rá mindketten.

— Azt elhiszem! — mondta széles mosollyal a vendégünk, aztán felugrott, kibújt a nyíláson, s a következő pillanatban jókora csomagot hozott a hóna alatt. Volt abban fekete hurkától kezdve sonkáig, kolbászig minden. Még két vekni kenyér is. A váratlan vacsorával csuda szilvesztert csaptunk, s amikor jóllaktunk, megszólalt a jövevény:

— Hát, fattyúk, erre egy kis bor is lecsúszna. Sajnos, az nincs — törölgette száját, aztán elköszönt. A maradék fekete hurkát otthagya, és mikor kibújt a nyíláson, visszaszólott:

— Egyetek fiúk, ne éheztek az új esztendőben! Azzal felhajtotta kabátja gallérját és két kezét a hóna alá dugva, eltűnt a sötétségben... Na látja, ilyen volt nekem az első szilveszterem a nagyvárosban...

A kibic

Nem most kapta Szűcs Laci a „Róka Lajkó” nevet, hanem legénykorában, amikor először állt a kocsmában a kártyások háta mögött és kibicelt. Kezdetben kacsintott a vele szemben levőnek, de mivel ez nem mindig sikerült, rájött, hogy a kibiceléshez is érteni kell. Tanulékony volt, megtanulta néhány hét alatt. Akkor már nem kacsintott a vele szemben levőnek, vagy ráncolta össze homlokát, mozgatta fülét és simogatta bajuszát, hol jobbra, hol balra, e jelzések helyett talált más módot. Kezét hátrátéve körüljárta az asztalt, belekukkantott mindenkinek a lapjába. Akinek háta mögött megállt, azt hüvelykujjával, öklével a tök alsónál egyszer ütötte hátba, a felsőnél kétszer, a királynál háromszor, az ásnál pedig szép óvatosan megveregette a nyakát. A zöld alsónál halkán köhintett egyet, a felsőnél kettőt, a királynál hármat, az ásnál megrántotta a szék támláját. Persze, nagyon vigyázott, nehogy valaki észrevegya a turpisságot, mert minden színnek megvolt a maga jele. Volt olyan jele is, hogy hangosan kacagott, vagy jó hangosan szólt a kocsmárosnak:

— Hozza Sándor bátyám azt a bort, mikor kértem már...

A jeladások, persze, nem potyára történtek, nem bizony! Mert annak, akinek jelt adott, a parti befejezése után le kellett adni a jutalmat, és ha történetesen nem adott eleget, akkor ráfizetett ökelme, de rá ám! Azt mondhatná valaki, hogy már ismerte a jelzést? Ismerte? Ördögöt. Volt Róka Lajkónak sok jele, amivel tudtára adta, milyen kártya van a másik kezében, mit játsszon ki, amivel kihívhatja a másik ütőkártyáját.

Ha nem ment a kártya, akadtak kuglipartnernek, vagy ahogy ma mondják: tekézők. Abban is mester volt. Hogyne lett volna, mikor, ha véletlen betoppant a kocsmába és még csend volt, megivott egy kisfröccsöt, aztán kiballagott a tekepályához. Sokszor gyalogolt másfél óráig, hol reggel, hol este. Bele is jött úgy, hogy egyetlen gurításra halomra dőltek a bábuk. Ilyenkor leolvasták a pénzt az asztalra, vagy időnkint a sörös poharak vagy korsók sorakoztak egymás mellett, mert Róka Lajkó értett ahhoz is, hogy időnkint nemcsak pénzben kell fogadni, hanem hús, harminc vagy negyven korsó sörben. Be kell tömni azoknak is a száját, akik egyet-mást megtudtak, vagy rájöttek Róka Lajkó huncutságára. És mivel lehet legjobban elhallgattatni a sört vagy a bort szerető embereket, mintha megítatnak velük négy, öt vagy hat korsó sört. Elhallgatnak a szószátyárkodó, fecsegő-locsogó emberek, legfeljebb könyökükkel oldalba lökik és vigyorogva rákacsintanak:

— A fene egyen ki, nem hiába gyakorolod mindig... Ha nem hallja a bábuk csörömpölésétől, lehajol, hogy oda tartsa fülét, aztán csak annyit mond elkomorodva:

— Pofa be... Eredj Sándor bátyámhoz, oszt kérj egy korsó sört, mondd, hogy írja a számlámra...

Sándor bácsi meg azért teszi meg szívesen, mert Lajkó nem egyszer odaviszi a másik vagy harmadik kocsmából a tekézőket meg a kártyásokat, és ilyenkor fogy az ital és mi tagadás, — harminc korsó helyett ötvenet is lehet számolni, öt — hat liter bor helyett tizenkettőt... Ebből pedig haszon van...

Amikor sem a kártya, sem a kugli nem megy, hanem összedugják az emberek a fejüket, és panaszkodnak az adó miatt, Róka Lajkó abban is részt vesz, mert ki tudja, mit hoz a holnap, mire lesz még szüksége az embernek, amit felhasználhat a maga javára. Szóval egész életében számítással élt, a kupeckodásnál is. Megvette sokszor a rászorult embertől a sovány, koszos malacót is, mert ki tudja, — gondolta, nem lesz-e holnap szüksége az eladóra, hiszen négyévenként választások is vannak és szokott korteskedni is. A piacon vagy a vásárban kipuhatolt mindent a nagygazdától vagy a tisztviselőktől, akik kimentek a piacra vagy a vásárra, hogy egy süldőt vegyenek, amiből karácsony felé hízó lesz... Kihallgatta beszélgetésüket, mert sok olyat lehetett megtudni, amit később a kocsmában poharazgatás közben értékesíteni lehetett... Ugyanúgy lehetett eladni, venni a gondolatot, az elejtett szavakat a többet ígérőknek, mint a sertést, birkát vagy gabonát. Igenám, de ehhez érteni kellett és amíg megtanulja valaki, idő kell, idő, türelem, meg pénz. Ezeket a fogásokat tanulta meg Róka Lajkó. Mindig tudta, kinek, milyen kérdést lehet vagy kell feltenni, hogy értékesíthető választ kapjon. Mert ki a fészkes fenének kell olyan elejtett vagy kapott szó, amit nem lehet valamire, még hozzá értékesebbre beváltani! Ismerte Róka Lajkót mindenki a községben, sőt a környéken is, hiszen elért a keze vagy az összegyűjtött, összekuporgatott gondolat messzire, az egész járás területére. Néha még a megyén is lehetett értékesíteni valaki javára, vagy valaki ellen a piacon, vásárban vagy a kocsmában vagy kuglizás közben elejtett szavakat.

45-ben is rögtön tudta, ki előtt mit és mennyit lehet, vagy szabad mondani. Még egy betűből is kihámozhatnak valamit, amit nem kell tudni annak, akit Róka Lajkó nem tart rá illetékesnek... Az illetékes, aki konyít valamit a politikához úgyis sejti, mit jelent sokszor egy betű, vagy egy fél mondat. Fel is tornászta magát hamarosan... Eltűnt a községből... Hova lett? Ki a jófene tudta még akkor, hiszen úgy hányódtak vetődtek, kavarogtak az emberek, mint ősszel a falevél. Akkor hökkentek meg, amikor egy gyűlés alkalmával Róka Lajkó állt a szószékre, magyarázta:

— Ugye, ismer engem a község apraja-nagyja, fiatalja, öregje, mindig becsületesen éltem; Kovács Péterrel együtt voltunk aratók, a céslőgéphez is együtt jártunk, — Kun Zsigával nem egyszer lótottam, futottam a község házára, még a szolgabíróhoz is elmentünk, hogy juttasson valami munkát a község szegényeinek. Való igaz volt ez is, mert mintha távolbalátó lett volna, többször ment küldöttségbe.

Ha rossz volt valamelyik nagygazdánál a kommción, azért is felszólalt, persze óvatosan, de olyankor, amikor többen hallották. Most a gyűlés színhegyén ezt is felemlítette. Nem felejtették el, hogy három-négy korsó sört is megihattak Lajkó számlájára. Hiába próbálta valaki letagadni, ott volt a másik, aki bizonyította volna igazát, és ezt nem akarta senki, mert Róka Lajkó élelmes,

eszes és ravasz ember, a földosztásnál is segíthet, nehogy a legrosszabb föld a legnagyobb családosnak jusson.

Egy alkalommal sörözés közben hangosan kacagva így válaszolt az egyik kérdezőnek:

— Ja barátocskám, jaj annak, aki nem ismeri ki magát az életben. Az mindig belevéri az orrát, vagy a fejét a falba... Azt pedig nem szeretném, akármilyen kemény is a fejem, félek, hogy megreped...

Múltak, teltek az évek, Róka Lajkót autóval látták a községben:

— Ez a Lajkó mindig felismeri a helyzetet...

— Felám... — dűnnyögték.

Többet nem mondtak, mert tartottak attól, hátha fülébe jut, és ha történetesen segítségét kéri, fejükre olvassa:

— Ha bolond volnék... éppen neked, aki ezt, meg ezt mondtad rólam Kerekes Gábor vagy Cs. Kiss Jánosnak... vagy hogynem ismerném... Szerencsétlen ember volt egész életén át... Egyszer, másszor én vettem a szárnyaim alá, de nem volt hálás, mert később gyalázkodott...

Így lépett mindig feljebb egy-egy létrafokot lassan, de biztosan. Lassan menj, tovább érsz... — mondogatta. Ha történetesen mondta neki valaki:

— Nem itt volna a helyed Lajkó!... legyintett, és bandzsa szemével körülfürkészve az illetőt, jóízűen kacagott:

— Ráérek én lassan is...

Gyűjtött mondatokat, gondolatokat, amelyekből anekdotákat rakott össze, de még milyeneket!... Megnevettette sokszor új ismerőseit, barátait, megtanulta, hogy az anekdotákkal, viccekkel közel lehet férközni még azokhoz is, akikkel máskülönben nem boldogulna. Elmondta, persze kiszínezve, hogy szedte ki az utolsó fillért a kicsit bepityókázott gazda zsebéből a kocsmában, aki előbb dicsekedett, mennyire ismeri a kártya minden csínját-bínját. Még a feleségét is majdnem elnyerte. Könnyögött: ha a grófék meg is tették, hogy elkártyázták az asszonyt, én nem vagyok gróf, és hány éjszakát udvaroltam át Eszternek!... Lett erre kacagás, valaki közbeszólt:

— Mit szólt volna a feleséged Lajkó bátyám, ha egy másik asszonyt is viszel? Kiszedte volna a szemed... Ezek a szamarak, milyen butaságokon nevetnek — gondolta. De ezt is el kell indítani az életben, és akkor megy minden a maga útján, mint a jól megolajozott gép. Aztán csak ellenőrizni kell, erre meg nagyon vigyázott. Mondatai úgy illeszkedtek egymáshoz, mint téglasorra az újabb téglasor...

Egy alkalommal mégis meglepődött. Feltornászta magát egy nyúltenyésztő szövetkezet igazgatói székébe. De igaznak bizonyult a közmondás, hogy „addig jár a korszó a kútra, míg eltörik.” Róka Lajkó is így járt, mert a huncut embernél is van még huncutabb. Ilyen volt a főkönyvelő, aki — a szólás-mondás szerint, minden hájjal megkent ember volt, és hiába volt Róka Lajkó ravasz ember, nem ismerte ki magát a számok labirintusában. Egy napon eltűnt a főkönyvelő, átlépte a határt, tanulmány útra ment és nem jött vissza többé. Olyan összekuszált ügyeket hagyott hátra, amelyekért Róka Lajkó még a mai napig is börtönben ül...

TAMKÓ SIRATÓ KÁROLY

Az élet tavaszán

Az Élet Tavaszán állok
röpítnek hívó álmok
remegve szállok, szállok.

Mért lelkem a lelkek sassa
hova vágyok a magasba:
fel, fel — a napba, a napba!

A felhőt tépve csókolom
vezet tovább a csillagom
ég muzsikáját hallgatom.

Ki tudhatja — meddig megyek?!
Vagy rám derülnek az egek.
Vagy szárnyszegetten elveszek.

*Mezőtúr, 1920.
Budapest, 1978.*

A kisvárosban

Hideg télen, vagy forró nyárban
e zug utcákban annyit jártam.

Napsütésben, vagy halvány esten
és mindig valakit kerestem.

Sok szárnyaló év sokat elvitt...
— nekem nem hozott senkit, semmit!

Éltem kriptázva, alig élve
a kisvárosi szürkeségbe.

Itt minden bokor ismerős már...
— Kihunyt az ige, unt a zsoltár!

Kóbor szelek is unt dalt súgnak!
Meddőn szomjazom itt az újat!

Csatangolok... Az utca hallgat...
Csitt!... — Kopognak a csizmasarkak!

*Mezőtúr, 1921.
Budapest, 1978.*

Esti séta Mezőtúron

Báthory Sándornak

Emlékszel Sándor? Nem is régen...
még arra jártam tífelétek.
Múlt napok. Poros vakulással
rétegeződnek rá az évek.

Túr sok ákom-bákom utcáján
a nap alkony-palástja lógott.
S a kapukból kilestek ránk a
fitos, csinos kis másamódok.

És ahol a kis utca-delták
a szeles, fűzfás gátra értek...
Emlékszel Sándor?... Sárkányoztak
cigányarcú csöpp lármás népek.

A Sárkányok!!! — Nézd némelyik
vad hajrával feszült az égre!...
És némelyik zokogva hullt le
valami árva házfedélre...

És némelyik... hogyha jól fogták
s szépen lehúzták, azt szerette...
S némelyiket... — szakadó fékkel
a felhős alkony eltemette.

Bámultunk... Jaj... Meghült sok forró
táltos-ige a szívünk alján;
pedig már diadallá nőttünk
Túr családós-hurrás morajján.

Emlékszel?... Felénk bólogattak
a fűzfák friss tavaszi díszbe...
Emlékszel Sándor?... Este lett...
— s göröngyöt dobáltunk a vízbe.

*Pusztaföldvár, 1924.
Budapest, 1978.*

ÖRSZIGETHY ERZSÉBET

Az érvénytelen évekről —hetvenen túl

Betonból hirtelennőtt városok után jóleső érzés a 600 éves mezőváros, Mezőtúr komolyságot, megállapodottságot és mértéktartást sugárzó házai között nézeledni. Egyik porta sem hivalkodik tulajdonosa, építtetője gazdagságával, úgy tűnik, mintha egy pallér emelte volna valamennyit, közös kívánságra. A mezőtúri polgárság módosságának szembetűnő bizonyosságai csupán a közösségi léte-sítmények, a főtéri eklektikus sárga városháza és a klasszicista homlokzatú református templom.

A középkor századaira nem díszes patríciuspaloták, mives kőfaragványok emlékeztetnek, hanem az ősi településszerkezet, az egyes városrészek sajátos jellege, ma is fölfedezhető elkülönülése. Mezőtúrt ősidőktől kettéosztotta a Tiszaföldváról Mezőberénybe tartó nyugat—keleti irányú út; évszázadokon át külön földesúr birtokolta az ún. alsó- és felsőrészt. Kétfelé adóztak, majd a két terület önálló közbirtokossága egymástól függetlenül fizette a jobbágyállapotot megszüntető örökváltságot a XIX. század közepén. Az alsó- és felsőrész csak e megváltás után egyesült.

A Berettyó és a Körös mocsarai közé ékelődő, főként rideg állattartásból, kézműiparból és kereskedelemből élő város a múlt század második felében kezdett terjeszkedni, s egy időben a vadvizek lecsapolásával és a folyók szabályozásával új szántókhoz, legelőkhöz és lakható területekhez jutott. Az ősi alsórésztől nyugatra házhelyeket mértek ki, amelyekre elszegényedett tanyásgazdák és kiscsöcsös parasztok, a néhány tucatnyi embert foglalkoztató üzemek munkásai, a kenyérüket vesztett ridegpásztorok és az alsórészről átköltözködő korszokok (fazekasok) telepedtek le. E negyedben, melyet Újvárosnak neveztek el, gyorsan nőtt a lakosság; röviddel a parcellázások után, 1854-ben már csaknem félszáz házat számláltak össze.

A meglehetősen vegyes, csak nincstelenségében rokon lakosságból kerültek ki a korabeli vízrendezés és vasútépítés alkalmi földmunkásai, a majdani kubikosok. A vizek szabályozása ugyan újabb megművelhető területeket szabadított fel, de a házatlan földnélküli zselléreknek, a fölzsántott legelők miatt munkátlanná váló pásztoroknak csak házhely jutott az Újvárosban, és a viszonylag jól fizető földmunka. A múlt század második felében induló vízrendezéseknek tehát egyként köszönhető az Újváros és az Újvárost megülő kubikosréteg kialakulása. Korai elkülönülésüket, a teremtő várossal való szembenállásukat mutatja a helyi hírlap egy 1903-ban íródott cikkrészlete: „Az újvárosiak aprajánagyja nemzedékről nemzedékre abban növekedett fel, hogy neki követelőznie kell. Folyton békétlenkednek, s termékeny talajra talál náluk minden olyan téves eszme, mely őket a fennálló rend vagy a megszokott helyzet megváltoztatásával az emberi sors jobbítására csábítja.”

Hogy milyen lett napjainkra ez a több mint százesztendős, egykor rendbontásáról híres Újváros?

Egykori Sugár útja (ma Vörös Hadsereg útja) mentén szerényebb, de hasonló formájú-stílusú házak sorakoznak, mint a nagygazdák és iparosok lakta felsőrészen. A sugárútiak is polgáriasult lakosságot sejtetnek, mert veteményeskert, ól vagy istálló nem látszik a porták körül. Az aszfaltozott Sugár útról keskeny, egyenes utcák nyílnak; „akárcsak New Yorkban” — mondogatják a túriak —, valamennyit számmal nevezik, I-től XIX-ig. De Mezőtúr számozott „New York újvárosi” kátyús, agyagos útjai mintha faluban vezetnének: az épületek többsége vaskos, vályogfalú parasztház, némelyiket még öreg zsúptető fedi. Egykori szegényparasztok ivadékaik lagnak? Istálló, csűr, kukoricagóré nem tűnik elő itt sem. Paraszttélmóddhoz túl kicsik a házhelyek, a ritka kerítések mögött csak néhol látni zöldségecs ágycást, legfőljebb virág díszlik a keményre döngölt udvarok egy-egy sarkában. A tornácós épületek végében néhány lépésnyi baromfiudvar kis disznóállal.

— Mi lelkecs, soha nem voltunk parasztkok, nekünk soha nem kellett a földet túrni — hallgatom az egyik parasztház lakóját, egy 75 éves kubikosözevegycet. Férjéről és húszas-harmincas évekbeli életükről mesél. — Az én férjem már tizenöt-tizenhat éves korában kiskubikus volt az apjával egyemmeg. Nem szerte az apósom cselédnek, gazdákhó' odaadni, hogy üssik-verjik, inkább vitte magával, hogy húzza a tajicskáját. Nem értett az én apjukom semmihó' egyemmeg, nem tanult szakmát, hát kubikusnak maradt. Szerették a munkáját, hát keveset volt idehaza, hosszú hetekig csak a levelit vettem. Csak annyit írt, hogy jó volna anyjuk, ha otthon volnék, de hát megérted asszony, hogy haszon-talan, kicsi pénzér nem szeretek dolgozni, annyier nem, amennyit mifelénk adnak.

Az Újváros és az alsórész kubikosnegyede építészetileg inkább falusi, mint városias; az épületek parasztházak, de egymáshoz kapcsolódásuk és a telkek elrendezése csak lakófunkcióra utal, gazdálkodási múltnak, földművelő hagyományoknak a nyoma sem fedezhető fel. Nem nyomorúságosan összetakolt viskók ezek, nem is lakhatóvá tett tömegszállások, amint ez elképzelhető lenne egy gazdag mezőváros agrárproletár-proletár kerületében. (Nem új házakról van szó, többségük a század elején épült, 1945 után ritkán használtak vályogot.)

Mezőtúron (mint az Alföld más vidékein is) kevés lévén a fa és a téglá, nehezen megfizethető, sokan vályogból építkeztek. Ezek a házak rangosságban-gangosságban nem követhették a felsőrészi polgári mintát, ezért lett a paraszt-porta a modell — gazdasági melléképületek nélkül. És azért is, mert az Újvárosban és alsórészen a kubikosok kisparasztokkal vegyesen laktak, s nemegyszer a házat gazdtól árendálták, vagy vásárolták a véglegesen tanyára költözőtől. De akár paraszt, kubikos vagy iparos tulajdona-lakása volt az újvárosi ház, a telkek szűkre szabottsága csak városias sűrűségű beépítést engedett.

Ha az alföldi kubikosságról esik szó, Mezőtúr e foglalkozás elterjedtségét tekintve csak a Békés és Csongrád megyei helységek után következhet. Bár az első túri munkacsoportok már a múlt század második felében rendszeresen kubikoltak, még az 1930—40-es években is vállalkoztak mezőgazdasági nap-számra, aratásra, részesművelésre, summásságra, ellentétben a békési, csongrádi kubikosokkal, akik közül sokan elmondhatták: „életemben egy kaszavágást se csináltam”. A kubikosok történetével, néprajzával foglalkozó Katona Imre írja, hogy a Viharsarokban kezdettől jóval több földmunka adódott, mint e mozgalomhoz később kapcsolódó Mezőtúr környékén. Dr. Kolozsváry János helyi pedagógus eddigi kutatásai szerint a két világháború közötti időben verbuváló-

dott Túrról a legtöbb kubikos — körülbelül 250—350-en dolgoztak öt éven át folyamatosan és szervezeten. Valószínűnek látszik azonban, hogy az egy-egy szezomban munkát vállalók száma jóval több volt ennél, mert Túron a kubikos-ság vonzereje különösen függvénye volt a mezőgazdaság pillanatnyi munka-alkalom-kínálatának, a mezőgazdasági munkabéreknek — tekintve a város több mint 70 ezer holdas határát, mellyel még az Alföld bőhatáru mezővárosai közül is kitűnt.

A város kubikosainak jó része hosszadalmasabb, állandó kötöttségű mezőgazdasági munkára nem szegődött el; úJVárosi és alsórészi kubikoscsaládok rokonságáról kérdezősködve egyetlen uradalmi cseléd vagy komenciós béres családtag, távoli rokon sem került szóba. Városi munkájuk nem volt állandó jellegű, a helyi munkaerő-struktúrában csak hiányt pótoltak. Talán ezért is vetődtek a mezőtúri társadalom peremére, s lettek kívülállói a város életének. (Jónéhány kubikosfeleség akadt, aki — legalább 1945-ig — nem lépte át ÚJVáros határát, legfőljebb piacnapokon.) A kirekesztettségre elzárkózással feleltek, „örökös” földnélküliségük parasztgyűlöletet szült. A régi időkre emlékezve még ma is szitkokkal vegyesen beszélnek a földművesekről, legyen az húsz vagy kétszáz holdas gazda.

Valóban semmi közük se lett volna a parasztokhoz ebben a parasztpolgár városban? Kiknek az utódja állt kubikosnak? Milyen munkák adódtak a „kubikosnevelő” családban? Mit végzett szívesen és mit kényszerűségből a XX. század első felének túri kubikosa? Mihez értett? Mit tudott városáról, annak népéről és a tágabb világról?

A FÉRFI

Szabó nagyapámnak túl a gáton volt valamennyi földje, de nem hallottam, hogy gazdálkodott volna, mert amikor a túri Berettyót szabályozták, eladta, hogy lovat vehessen, oszt kordés lett. Kétkerekű kocsin földet hordott a gátho', apámtól hallottam, mert ő, még mint gyerek hajtotta a lovat. Régebben ezt magyarok nemigen csinálták, inkább az olaszok.

A másik nagyapámra, anyám apjára jól emlékszem, ő birkapásztor volt, tanyán lakott egy másik juhással és két hetenként jött haza számaron. Egy gazdag patikáros nyáját legeltette túl a hídon, amarra Peresnek. Az olyan rossz szikes föld volt, hogy most is csak rizsa terem meg benne jobban, az birkaelegelő volt akkor. Apám mesélte, hogy amíg ezt a gátat nem csinálták Túr alatt, a tancsházánál, addig tavasszal annyi volt a víz, hogy beültek a ladikba, oszt mehettek Endrődig.

Én mezőtúri vagyok, de nem Túron születtem, hanem a Gömör megyei Bánréven, mert már akkor is csavargó élet volt, és odament az én apám a kubikosokkal. Ferenc Jóska idejibe még lehetett menni. Ő sokfelé elkerült, Ausztriába, Lengyelországba, Romániába, s a szerbekhez is eltolta a tajicskáját. Bécsben valami gyárat építettek, annak csinálták az alapot. De nemcsak kubikot vállalt, Bánréven téglát vert, akkor az nem volt annyira szakma. Megtudta valahonnan, hogy a gróf Serényi Béla munkásokat keres a téglagyárjába, hát közben összeszedték magukat, családostul, mert szoba-konyhás lakásokat is adtak. Ahogy hallottam, Túrról vagy egy tucat kubikos ment. Édesapámék lehettek vagy nyolcan, amikor elköltöztek. Emlegették aztán, hogy ott halt meg egy János meg egy Mária nevezetű testvérem, de nem tudom pontosan, én mindig csak azt hallottam, hogy tizennégyen voltunk testvérek. Sokan elhulltak aztán, öten maradtunk, én születtem utolsónak, vakaréknak, 1908-ban.

Még az első háború előtt ahogy visszajöttünk, édesapám fölment kubikolni Pestre, Csepelre, a Weis Manfrédho'. No, az lett a szerencséje, mert egy művezető rábeszélte, hogy álljon át gépre, oszt az meg levágta az ujját, és így nem lett katona. Aztán hadiüzem lett a Weis Manfréd, és apám odavolt, míg tartott a háború, a forradalomkor jött haza. Akkor oszt kimentünk a Kulcsár Lajoshoz tanyásnak, arra a szolnoki út felé. Szoba, konyha, kamara, istálló, disznóól meg baromfibiól is volt ott, nekünk takarításért adták oda. Apám aratott is a Kulcsárnak, hat komáját vette maga mellé. Innen kerültünk báró Harkányi Annához. Törökszentmiklósnak volt a tanyája, már nem lehet meglátni, templom is volt ott, de lebontották. A báró Annának 3000 holdja volt a túri határban, de sokféle birtokolt az, Kengyelen, Martfű mellett tán még több is volt neki. Négy-öt tanyás családdal laktunk, de nem mint szegődöttek, mink napszámra dolgoztunk, apám meg a bátyám is. A béres és a kocsis tartozott az urasághoz. A kocsis csak lovat hajtott, a béresnek meg volt négy ökre és avval szántott.

Mikor fölcseperedtem, én növendékmarhákho' lettem napszámos, órabérér. Kellett volna nekem még iskolába járnai, 12 éves voltam, de nem szigorították, édesapám meg azt mondta, elég neked az a négy osztály, oszt én is úgy voltam, ha nem muszáj, minek menjek. A béresgazda a növendékmarhák mellé tett, hol 24, hol meg csak kilenc vagy 16 darab állatra kellett vigyázni. Az uraság az újabb ellésekből a jófajta kisbikákat hagyta ebbe a gulyába, hogy szép ementáli apaállatokat neveljenek. Nemigen voltak ezek vadak, de meg kellett azért idomítani, kicsit meg is köllött verni. A harmadik évbe nagyok voltak ám, öt-hat mázsások, oszt volt, amelyik nekem fordult, de annak adni kellett a karikással, míg meg nem szaladt. Mert megmondották: — Nehogy megszaladj előle, üssed, míg ő meg nem szalad. Bottal is.

Utóbb olyakat is csináltak a nagyok, hogy egymásnak mentek, oszt veszedtek. De úgy tudtak azok összemenni, olyat koppant a fejük, hogy azt hittem sokszor, te szent isten, tán szét is ment! Oszt egyszer, ahogy egymásnak estek, az egyiknek elcsúszott a feje, oszt a kürtjével letörte a másik kürtjének a végét. Mindjárt behajtottam én a bikákat, kint karámban szabadon voltak, felibe az ökrök durungfákkal elrekesztve. A béresgazda csak tizenegy órakor jött be, mert így tavasszal az árpát vetették. Aztán mondom neki:

— Gazduram! Egy bikának letört a szarva.

Persze, hogy káromkodott egy nagyot.

— No gyere. Melyik? — Ő nem mert be se gyünni hozzájuk.

— Lám, ahun van. A szeme meg a feje csupa vér.

— Hát István, én nem hiszem el, hogy úgy történt. Te ezt bottal törted le

— Én nem törtem le!

— Te ne hazudj!

— Én voltam ott! Én láttam, ahogy egymásnak ugrottak.

— Ilyet lehet mondani — fúzta tovább. Oszt összevesztünk. Előbb elbeszéltem a mamának is, hogy történt, rögtön mondta:

— Majd rádkeni a béresgazda. És csakugyan! De azért kihajtottam én délután nagy dühvel-dobbal.

— Ej, — mondom a mamának — de hencegik a béresgazda.

Szóval hogy mondjam, vacak ember volt! Valahonnan Gyoma alól hozták azt ide, oszt miután mi onnan eljöttünk, mesélte egy ember édesapámnak a malomnál:

— Ó, az anyját a Palicskának! Úgy hoztam el, a széna alatt, oda bútt a kocsin, amikor költözött. Szénát raktam rá, másképp úgy lehet agyonverték volna, Ronda természetű volt, leállt édesapámmal is:

— Na, András bátyám, megcsinálta a gyerek a kárt!
— Nem hiszem én el! Mert gondolkozzunk egy kicsit! Igen nagyot kell ütni egy harmadéves bikának, hogy letörjön a szarva.

— Maga is csak mondja ezt!

— Hát idefigyeljen — mondtam oszt rögtön —, én nem törtem le! Oszt hajtsa maga reggel ki. Én tovább nem vagyok itt, ha foglalkoztatnak jó, ha nem, úgylis jó.

— Kelni fölfele — mondja reggel édesapám.

— Nem kelek én.

— Hogyhogy az apád istenit?

— Hát megmondtam, hogy nem megyek. Majd kérek az intézőtől más munkát, ha ad, ad, ha nem, elállok béresnek. Hát kérem szépen, elég az az eléghez, nem hajtottam ki.

Az emberek kinn ettek, de a béresgazda mindig bejött ebédelni, megfőzött neki az asszony. No, délbe látja, hogy benn bögnék a bornyúk. Nem is evett, rögtön jött hozzánk. Én a szobában olvastam, édesapám is szerette a könyveket, hát én is. Olyan ponyvaregények voltak abban az időben, 120, 150 darab, Subri Jóskáról, Rózsa Sándorról szóltak, melyik miről.

— Jó napot Szabóné.

— Jó napot.

— Pista hun van?

— Benn olvas.

— Tessék mán neki szólni — aszongya. — Miért nem hajtottad ki a bornyúkat?

— Megmondtam tegnap, hogy én nem hajtom ki többet!

— Na jól van — aszongya —, majd küldök mást.

A tanyán a gyerekeket is foglalkoztatták, kinn kapargászták a csutkatöveket. Behítt egy ilyen iskolahagyottat, mint én, oszt mondta neki:

— Gyere, te hajtod ki a bikákat délután.

Az meg szólt az anyjának:

— Gazduram azt mondta, hogy én leszek a bikás Pista helyett.

— Te biztos nem leszel fiam, én nem hagyom, hogy fölhányjanak, oszt megtapossanak. — Mert ők láttak sokszor, hogy milyen viadal van. Aztán az egyik szomorú ember nem merete azt mondani, hogy nem, az asszony meg rá se hederítette. Hát másnap kiengedte a bikákat a János. Olyasmi idős, mint én, téeszelnök lett, de már az is nyugdíjba van. Persze neki kutya se volt. Mert nem tudom tudja-e, a kutya nem megy akarkinek a szavára. Én azt el se tudtam volna zavarni, félpuli volt, de olyan jó hajtós fajta. No nem tudom, mit csinált a gyerek, de másnap fölszorult a fára a szentmiklósi úton, és onnan kiabált, hogy jöjjenek. Azután verte oszt az anyja a dilit, hogy nem engedi többet. Ebből se lett bikás, én meg nem mentem vissza, nem tudtak rábeszélni. Hazamentem a városba a piacra, hogy elállok, nem leszek én tétlenül, akkor tavasszal is fogadtak béreseket.

Hallom, dobolják, lehet menni cukorrépakapálni Baranyába. Sokan iratkoztak föl, én meg gondoltam, elhívom Fejes Pétert. Olyan idős volt, mint én, de jóval nagyobb gyerek nálam, most is magosabb vagy harminc centivel.

— Eszti néni! — mondtam az anyjának —, tudja mit hallottam? Lehet kapálni Baranyába, engedje el Pétert. De többet fizetnek ám, mint a Harkányinál.

Este fel is iratkoztunk, aztán mentünk négy hónapra, valahova Szigetvár mellé, még abba az évbe eljött az egész család Harkányitól, mert apámat a cseleldség kanászának tették, azt nem szerette, hát otthagyták, oszt keresett megint

napszámot. Amikor a répakapálásnak vége lett, korpásnak álltam a malomba. Zsákba gyűjtöttem a korpát, bekötöttem és lemértem, hogy pontosan 40 vagy 50 kiló legyen. Oszt az a fatölcsér, amin a korpát eriszgették, el volt repedve. A nagy portól sokszor nem is tudtam megenni az ebédet, amit a mama hozott. Még a mejjemre is rárakódott az a sok por. Oszt édesapám biztatott:

— Hadd ott. Nem azért neveltelek, hogy pár év múlva meghalj. Kell a pénz, de hadd ott.

Még 24-be Szent Mihálykor vályogot vertünk apámmal, oszt akkor vette elő a rozoga tajicskáját. A Sugár úton, ahol most a cukrászda van, lakott egy barátja, annak volt bognárműhelye, a fia, az öreg Köteles azt hiszem ma is él.

— Elmegyek én Köteles Laci komámhó', oszt csináltatok néked egy tajicskát — mondta édesapám. Itt van még mindig az a tajicska, meg lehet nézni, pedig 24-be készült, de ez bejárta annyifele, hogy csuda. Persze gondját is viseltem, minden évbe befestettük, ha volt idő, háromszor is. Kátránnyal meg korommal, az mindig akadt az építkezéseken, ecset is csak került a festőktől. Egy rossz pemzivel lekenhette az egész banda. Oszt ugye erről lecsepegett a víz, nem itta be a tajicska.

26-ba február derekán adtam először vonatra. Itt Mezőtúron nemigen mérték, úgy 30 kilóba vették fel, tajicskára húsz-huszonkettőt számoltak, rá még az ásó, lapát, csákány. Vászonzsákba hat-hét kilós kenyeret, egy kis szalonnát, egy jó nagy zacskó lebbencset, tarhonyát tettünk. A bundát a tetejibe hajintottuk, akinek nem volt, az pokrócot. Engem először Pestre a nővéremnek a férje vitt, egy nagy magos, erős ember, úgy is hítták, hogy Nagy Bagos Lajos.

Ahogy indulunk a Nyugatitól az István körúton, jobbra még csak utcákat jelöltek ki, házat nemigen lehetett látni. A Szent István park helyén szeméttel meg sóderbánya volt. A Fürst Sándor utcán befordultunk, ott van egy nagy keresztút, úgy megy, mint a Pannónia utca, no, arrafelé építettünk lakóházakat, olyan négyemeleteseket. De ha azt mondom, hogy azon legalább hat-hétszáz ember dolgozott, hát nem is hazudok. A maleterosládát hat ember kavarta, de négy biztosan. Aztán 60—80 sváb meg tót bőszyoknyás lány trepnin hordta a maltert, a téglát meg a napszámos gyerekek saroglyán. Volt a sok krisztáj, ma állványozónak mondják. Ezt még nem tudták akkor a magyarok, bennszülött svábok, soroksáriak, budai meg törökbálinti svábok csinálták, kőműves is rengeteg volt belőlük.

Mi, kérem szépen mindenfélét csináltunk. Hozták a sódert, lehánytuk a stráfokocsikról, azokkal nagyobb vállalkozók jártak, az olasz Mozsellónak például több mint száz lova volt. Angyalföldön, a tizenharmadik kerületben lakott, ahol a többi kordés is. Volt egy Weis meg egy másik, a Fehér-Weis — mert az korán őszült —, aztán egy Ámon nevezetű, de a leggazdagabb ez az olasz volt. Egy épülethez ennek járt vagy negyven—ötven fogatja. Jobban ezeknek segítettünk. A napszámos estére hazament, de a kubikos ott egy deszkabódében aludt, vagy télre megcsinálták az alsó épületet az alagsort lakásra. Az ablak pléhből volt, azon ment ki a kályhacső, oszt ugye aggyonisten!

Akkor én nem sokáig voltam ott, mert szanáltak, elküldtek hat embert, és úgy illett, hogy én, a fiatal menjek. Május végén érhettem haza. Azon a nyáron lettem először arató, apámmal. A Miska bácsinak, aki fölfogadott, a Széna útba volt kisebb földje meg kertje, ma Béke telep, akkor Párizsnak, Londonnak hívták azt a tájékot, a fene tudja miért. Na, a Miska bácsi tanított meg kaszát kalapálni, mert apám csak egyszer mutatott meg valamit, és ha nem úgy csináltam, fölmérgesült:

— Á, nem foglalkozok én veled!

A Mihály bácsi türelmesebb ember volt: — Jól van, na idefigyelj. Na, úgy üssél rá. Jól csinálod fiam, ne törődj te András bátyámmal.

Szóval ő tanított meg, mert kapát lehet akarmilyen rosszul kalapálni, de kaszát nem, mert az megveri az embert. Itt voltam vagy három évig tizedes arató; minden tizedik mázsa a mienk volt, azt el is csépeztük, és abból részeltünk. Három-négy nagyobb paraszt összefogott, oszt annyi aratót fogadott, hogy kilegyen a géphez a tizennyolc ember, mer oda annyi köllött.

Bagos sógorommal aztán nem mentünk többet Pestre, mert ő megunta a csavargást, és azt is, hogy hol akadt munka, hol nem. Itt maradt a víztársulatnál, ha más nem, kanálistucolás mindig adódott. Aztán mellette aratott, harmados kukoricát kapált. Én is dolgoztam a víztársulatnak a gát fejelésekor, egy tizenkettes bandával. A legnehezebb a járó építése volt, ahhoz csak az idősebbje értett. Mert azt el se lehetett volna képzelni, hogy úgy egyenest menjünk föl a partnak. A gát tövitül öt- meg kétméteres pallók mentek felfele, olyan szögbe, hogy még egy ötméteres is legföljebb nyolc centit emelkedhetett. Az egészet belevágták a gát oldalába, akar a hegyen a szerpentint. Ezen haladt a furik vagy ötven métert, és a közepinél kezdték két ágra venni. Fönn a tetején egy ember a bandagazdával irányított, hogy ki merre menjen, hova borítsa a földet, ott már a deszkák többfele futottak. Dolgoztunk egyszerre ötszázan is, hat óra előtt kezdtük, és elmúlt hat, mire befejeztük. Alig birtuk a lábunkat, mikor mentünk hazafele, még a cigaretta se nagyon esett jól.

27-be megint Pesten voltam Sándor bácsival, az öregebb tőlem vagy tizenkét évvel. Lakott egy Ormos nevű vállalkozó a Keletinél, annak csinált ő sportpályákat. Azt mondja nekem:

— Idefigyelj István, én majd bemegyek ehhez az Ormoshoz, oszt megkérdem tőle, mikor kezdünk.

A Teleki téren vártam, jött, oszt félrehívott, mert ezeket a dolgokat nem beszéltük mindenki előtt, nem volt olyan sok a munka, hogy híreljük. Na, mi a jövő héten utazunk Felsőgödre, a filmgyár igazgatójának a villájába csináltunk teniszpályát. Ahogy onnan bejöttünk, újra csak teniszpálya lett. A Thököly úttal

párhuzamosan van egy utca a Keleti felé, idébb a Fehér útnál, ami akkor még Hajcsár út volt, szóval ez az utca a Verseny utca a Baross téri szobortól indul, na és ahova befut, a Népstadion fele — igen sok sporttelep volt, 16 tenispálya is. Oszt az okosok ugye, huncut az ember, kibérelték, megcsinálták tenispályának, oszt úgy adták tovább megint bérbe.

Mi nem piros salakot tettünk a pályára mint most, hanem úti sarat. Amit a köves útról letakarítottak, az útkaparó összerakta, mint ma a zúzott követ, oszt eladta. Mi összetörtük, finomul átrostáltuk, ezt terítettük le, oszt locsoltuk, de nagyon. Ha megszikkadt a teteje úgy, hogy nem ragadt a hengerre, hengerez-tük, egy ment utána zsákkal bekötött bakancsal, hogy nyomot ne hagyjon, és söprötte azt a kis port, mert ha nem, beragadt a henger.

Mivel fiatal voltam, birtam a hajolgotást, türelmem is volt, rámbízták a pálya csikozását, a vonalazást. Egy pálya 36 méter hosszú, tizenhat méter széles, hát a játszótest nem annyi, mert hátsó kifutónak is kell lenni. Először kizsinóroztuk a vonalakat, szigorúan öt centi szélesre, szegeket szúrkáltunk a madzag mellé, hogy el ne csússzon. Aztán volt két négyméteres léc, a végükön összeszegelve, középtűt egy fogóval. Egy konzervdobozféléből, aminek az alja szitára volt kilyuggatva, szórtuk a gipszet és mésszel festett útisarat. Letettük a lécet a vonal helyére, oszt a két léc közibe szórtunk a dobozból. A szervavonalat például vastag ecsettel kentük, mészből. De nagyon haladatlan munka volt ez, csak órabérbe vállaltunk pályát, ha mégis akkordba ment, a festést nem csináltuk. Nemhogy hencegjenek vagy valami, de az idősebb emberek ezt nem szerették és nem is tudták.

Sokat dolgoztam ennek az Ormosnak. Az első pályát ő zsinórozta ám ki, mert ehhez nekünk dunsztunk se volt. Másnap jött.

— Ejnye gyerek, de jól lefestetted! Holnap majd átmegy amabba a bandába, oszt ott is fested lefele. Ma még kitűzünk két pályát, mert holnap nem érek rá.

Többet nem kellett nekem mutatni, 30-ba már éntőlem elmehetett a fenébe. De borzasztóan untam ezt a festegetést, a térgyem is fájt, ülni se tudtam, meg a lábam közé fogtam az edényt, oszt úgy festettem. A fene egye meg, gondoltam, oszt odamentem Sanyi bácsiékhó', rágyújtottam. Utóbb oszt mondta:

— Idefigyelj, vannak itt ezek a zsákok, tegyél kettő közé füvet, azt kösd a térgyedre.

Egész nyáron csak csúsztam, másztam, de otthagyni szégyelltem volna, aztán más munka se volt. Az eső meg esett, minden héten újrafestettem. Az öltözőkbe laktunk, még zuhanyozhattunk is, nem akárhik teniszezték akkor. Mi esténként játszottunk unalomból, ócska ütőt találhattunk. Később a barátom, aki velünk kínlódott, a Feneketlen tónál lett pályagondnok. Ő sokszor hozta magával a fiát, labdaszedőnek, az aztán versenyzett, teniszbajnok lett.

Amikor innen szabadultunk, mi is bementünk a Teleki térre. A csarnokoknál, az ócskások mellett üldögéltünk a tajciskán Sándor bácsival, oszt figyeltük a jobb öltözetű embereket, még a nőket is, akik úgy nagyon nézegettek. Ha szerencsénk volt, akadt egy kis ásás Budán, akkordba elvégeztük. Egyszer látjuk, hogy jön egy kis sánta ember, majdnem úgy nézett ki, mint a Kabos. Sándor bácsi küldött, menjek oda, hátha köll neki valami. Szóba is álltunk.

— Planérozni kellene, mert telket parcellázok, de egyenetlen, és így nem megy.

— Meg lehetne nézni? — kérdeztem.

— Meg hát — mondta, oszt leírta, hogy hova menjünk. Pestújhelyen volt a körvasútnál, ahol most a Ferroglobus meg az Agroker van, az a rész a Cser-

venka Miklós útra nézett. Na, mondtuk a mi emberünknek, kis kopott ügyvéd volt, hogy egy óra hossza alatt kiérünk, persze gyalog. Hát 24 fillérbe került egy villamosátszálló, meg lehetett érte ebédelni. Tizenkét fillérért adtak tíz deka töpörtyűt meg hat fillérért kenyeret?

Megleltük a területet, egészen a Cservenka Miklós útig ment, girbegurbán, azóta egyenesítették. A kopár földön rengeteg lyuk meg domb volt, sárga homokot hordtak innen malternak. 150—200 kvadrátos telkekre ki is volt parcellázva, ügyelni kellett, hogy el ne verjük a karókat. Később vasutasok vagy inkább beszkártemberek és tisztviselőfélék építettek ide. De a fene egye meg, ott annyi föld volt, hogy alig tudtuk hova tenni, több, mint a lyuk. Megindultunk azért, hogy szemre legalább mutasson. Tetszett is a komának.

— Ej, de szépen csinálják.

Mi tudtuk, hogy túl magas az úthoz, mert az a szabály, hogy a telek egy szintbe legyen az utcájával. Így is négy hónapig tartott, de nem volt rossz hely. Az ügyvéd bérelt számunkra lakást egy utcaseprőnél, egy elég megjárós hátsó épületbe.

Az Erzsébet királyné úton jöttünk befele a városligetbe, az egyik helyen lepakoltunk, hogy rágyújtunk. Előbb nem gyújtottunk rá, időnk volt, minek igyekezzünk a Teleki térre? Ahogy ott ülünk, egy koma áll meg biciklivel, uniformisba, sapkába. Odajön, oszt megszólít.

— Jó napot. Maguk hova mennek?

— A Teleki térre — mondjuk. Magas, fiatalember volt, olyan 22 éves.

— Oszt dolgoznak ott?

— Nem dolgozunk mink.

— Idefigyeljenek, én az állatkertbe vagyok, oszt két napja mondták, hogy szerezzek kubikost, de én azt se tudom, honnan.

Hm. Kiegyenesedtünk. Kubikos kell neki!

— Oszt mit kellene csinálni?

— Jöjjenek velem.

Indultunk befele Sándor bácsival az igazgatóhoz.

— Jó napot kívánok.

— Jó napot.

— Kérem szépen, mi beszéltünk ezzel a fiatalemberrel, és azért jöttünk, mert mi kubikosok vagyunk. Mi lenne a munka?

— Húú — aszongya —, gyűjjenek csak, megmutatom — a tóhoz vezetett, amibe nyáron fürdik a krokodilus.

— Ezt kellene kipucolni, kiszedni egy méter iszapot. A fuvarost már megfogadtam, az majd hordja elfele a földet.

Elég megjáró pénzbe egyeztünk meg, naponta 5,20—5,60-at adtak. Ez az igazgató gyakorlatlan volt, de biztosan kért tájékoztatást valami mérnökösmerősítől. Az meg úgy informálhatta, hogyha olyan a kubikos, hogy mer kérni, hát ne járjon rosszul. A hegy alatt, a barlangmoziba kvártélyoztunk.

De befagyunk. 28-ba, 29-re kelve erős, nagy tél volt. Az iszap vagy 60 centire megfagyott, nem birtuk csákányozni.

— Idefigyeljen, — mondom Sándor bácsinak, úgy január eleje lehetett — kár is volt ünnep után visszajönni, hát agyonverjük magunkat. Szóljunk az igazgatónak, csináljuk, ha enged az idő.

— Igazgató úr, nagy baj van. Kifagyunk, nem bírjuk folytatni. Egy óra hossza kell, míg egy tajicska földet kiverünk. — Hát nem annyi kellett, de egy kicsit hazudik az ember.

— Hazamegyünk.

— Nem mennek. Hogy szedem én magukat össze?

Mi csak néztünk egymásra. Hisz annyi az ember, hogy ötszáz kubikost is hozhat ide, ha kell.

— Hogy szed össze? — mondom. — A Sándor bácsival leadjuk a címünket, és ha délelőtt jön a levél, estére itt vagyunk.

Nem nyugodott bele a koma, este hívatott.

— Tudják, hogy dolgozhatnak holnap reggel? Az állatkert kapujába kapják a szerszámot, ami tizenkét embernek kell.

Szerszám? Hát mi az isten munka ez?

— Hómunkások lesznek. Ahogy a Dózsa György úton van a Kéményseprő, mellette az utcába találják meg az utcaseprő hivatalt. Oda fognak tartozni, a pénzt is onnan kapják.

Akkor fölvettek egy ilyen helyen 80 embert hóhányini, nem kellett híresztelni, mint most, hogy még Túron is olvassuk az újságból, hogy hómunkások jelentkezzenek. Akkor ötszáz állt ott, asszonyok, gyerekek, férfiak, oszt a fele se kellett.

— Hattól tízig 16 pengő, hattól kettőig meg 8 pengő. Vállalják?

Nem akartam hinni a fülemnek, az rengeteg pénz volt. Egy napszámos egy héten nem keresett meg ennyit.

Másnap reggel ki is álltunk mink a kapuba, oszt jött egy bácsi, sánta volt, sebesült-e vagy úgy született, nem tudom, és utána tolt a kiskocsit. Letették.

— Jó reggelt. Itt van ez a tizenkét darab szerszám, megyünk az Erzsébet királyné útra. Én leszek magokkal.

Nem azt mondta, hogy főnök. Na jól van. Hozzáfogtunk az utat letakarítani. Másnap láttuk, hogy leszáll a villamosról, oszt mifelénk tart egy egyenruhás bácsi. Nagyon jó, finom ember volt ez a sánta, ment végig a soron, oszt mondta, jön a főnök.

— A fene ette. De lassan érek oda, ahol maguk dolgoznak! Olyan hosszat elhaladtak tizenketten, hogy odabe azok rohadt pestiek kétszázán nem csinálnak ennyit. Nem szeretek menni a pestiekhő, mert legtöbbje csak támaszkodik a lapáton, oszt majd megfagy. A cipőjét, a nadrágját zsákdarabokkal meg pokróccal takargatja, oszt mégis fázik. Maguk meg itt kiskabátba vannak.

A tarisznyánkat a nagykabáttal kapukra aggattuk, nem kellett az a pesti járókelőknek. Kiskabátba, sapka nélkül dolgoztunk. Én téli sapkát 963-ig nem raktam a fejemre, akkor vett a feleségem egyet, én addig micisapkában teleltem. Nem is való kubikosnak a kucsma, megizzad a feje, oszt lefolyik a víz a nyakába. Nem fáztam én meg, beteg se igen voltam, 65-be láttam először belülről kórházat, gyomorfekéllyel műtöttek. Rendbe jöttem azóta, csak rágyújtani kéne kevesebbet. De valami baj mindenkit elér.

Mi régiek tudunk egymásról, ha jobb idő van, a piacon elbeszélgetünk. Sok van, akit sérelem ért, oszt nem szívesen emlékezik a régi időkre. Az egyik komám is igen nagy kubikos volt, vagy ötven esztendeig toszította a tajicskát, oszt tizennégy évet ismertek el neki, 2000 forintos átlagkeresettel, most annak a negyven százalékát kapja. Olyat is tudok, akinek pár esztendeje 100 forint nyugdíjat állapítottak meg, mert például a kanászidő, ha papírja is van róla, csak 39-től számít. Sok kubikost be se jelentettek annak előtte. Dolgozott az ember amennyit birt, aztán öregségére kiderül, hogy az életiből húsz-harminc esztendő érvénytelen.

(folytatjuk)

Munkát! Kenyeret!

DOKUMENTUMRIPORTMEZŐTÚR (1930–1933)

Az újságok manapság azt írják, hogy a falun mindenki rosszul él, mert mindenkit sújt a mezőgazdasági válság. Azt írják, hogy mindenkit nyom az adó, az adósság, a kamatok, az uzsora és az iparcikkek magas ára.

Így van ez?

Nem így van!

Aki jól élt a mezőgazdasági válság előtt, jól él ma is. Aki azelőtt rosszul élt, ma éhezik. Aki előbb nyomorgott, ma éhenhalhat.

Jól élnek az urak, meg a papok. Jól él a földbirtokos — a régi meg az új is — a főispán, a szolgabíró, meg a jegyző, a püspök meg a plébános, de a gazdagparaszt sem panaszkodhatik.

Akinek sok a földje, nagy a vagyona, akinek mások vetnek és aratnak — azok jól élnek.

Őket nem nyomja az adó, nem fojtogatja az adósság, nem nyúzza az uzsora, és fejük felett nem pereg a végrehajtó dobja. Előttük vigyázzban áll a csendőr, és a statáriumot is azért hirdette ki a bankárok, gyárosok és földbirtokosok kormánya, hogy az ő vagyonukat védje meg a város és a falu szegénye ellen.

Rosszul él a földmunkás, a napszámos, a cseléd, az, aki más földjén másnak görnyed. Őket sújtja a mezőgazdasági válság. Az ő béreik, járandóságai és részük leszállításával akarja a nagybirtokos, a nagybérelő és gazdagparaszt behozni azt, amit a válság folytán az alacsony gabonaárak miatt elvesztene.

Ők állnak télen-nyáron tízezerszámra munka nélkül. Az ő családjaikat pusztítja a nyomorúság.

Rosszul él a szegényparaszt, reformköteles, kisbérelő meg a középparaszt, mert őket sújtja a mezőgazdasági válság. Az ő lábuk alól csúszik ki a föld. Másfél-kétmillió hold kisparaszti föld keres új gazdát a háború kitörése óta. És talál is — a bankár, földesúr, a gazdagparaszt személyében. Az adó és adósság, az árenda és uzorakamat azok kezére juttatja a földet, akiknek ügyis bőven van. A tizholdas paraszt holdanként hétszer annyi adót fizet, mint a tízezerholdas földbirtokos. ... A reformköteleseket egymás után hajtják el a dupla áron kapott parcellájukról. A föld-tehermentesítési pénzekből a szegényparaszt egy vasat sem kapott, és a 20—40—60⁰/₀-os uzorakamatok az adóval együtt megfosztják földjétől, jószágától és utolsó párnájától. A végrehajtó, akinek a csendőr az állandó kísérője, 1929-ben 3482, 1930-ban 5117 és 1931 első felében 12 000 kisparaszti birtokot árverezett el.

(Részlet a Kommunisták Magyarországi Pártja harci programjából a falu kizsákmányoltjai számára)

Az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság bukásának okait kutatva a kommunista irodalom majdnem egyöntetűen arra a megállapításra jut, hogy elsősorban azért dőlt meg, mert hatalmát csupán az ipari proletáriátusra alapozta, a nincstelen parasztsággal nem törődött. Annak programot sem adott, megszervezését elmulasztotta és így vált lehetővé, hogy az ellenforradalom a konzervatív magyar parasztszámra megbízható támaszt találva, leverte a kommunista forradalmat, és még ma is a magyar parasztsztyályból meríti erejét.

(A Csendőrség nyomozóosztály-parancsnokának jelentése a kommunista földmunkás-szervezkedés földérintéséről, 1935. október 25.)

Mezőtúr — 1930. Lakosok száma: 27 647. A keresők száma: 12 782, ebből a mezőgazdaságban dolgozik: 7316, az iparban: 2535. 100 katasztrális holdnál nagyobb birtok: 54, 50—100 kat. hold közötti birtok: 127, 10—50 kat. hold földterületet kitevő birtok: 1039. 1—10 kat. hold közötti kisgazdaságok száma 1298. Gazdasági cselédek és eltartottjaik: 2238, mezőgazdasági munkások és eltartottjaik: 3888. A hat évnél idősebb analfabéták száma 2015. A lakosok közül szociáldemokrata érzelmű: 5230, kommunista: 74.

(Az 1930. évi népszámlálás adataiból)

A forradalmak lezajlása után egészen 1924-ig minden munkásmegmozdulás teljesen szünetelt. Abból az időből csupán az építőipari szakmunkások helyi csoportja maradt fenn csekély létszámú taggal, míg 1930-ban ez is megszűnt.

1925-ben már nagyobb élénkség mutatkozott a szervezkedés terén. Ekkor jelentek meg a város utcáin az első röpiratok is, amelyek mind kommunista sajtótermékek voltak. Ebből kifolyólag a rendőrhatalóság Mezőtúron 1, míg a szomszédos Endrőd községben 24 munkást tartóztatott le. Ettől kezdődőleg mind gyakrabban találni munkáskezekben röpiratokat.

Még élénkebb munka indult meg 1926-ban, amikor is meg akarták alakítani a Magyar Országos Földmunkások Szövetségének helyi csoportját. Ezt az akciót 1927—28 és 29 években is kitartóan folytatták. Szándékuknak a rendőrhatalóság állta mindig útját, mert megítélése szerint a fő szervező egyén kommunista érzelmű volt, aki az illegális titkos szervezkedés leplezése céljából törekedett a szakcsoport megalakítására.

(A Magyar Királyi Rendőrség politikai rendészeti osztályának V. számú referátuma az 1934. évben)

Ebben az időben — (1929—30-ban — SL) — erős kommunista mozgalom bontakozott ki Szolnok megyében. A szolnoki kerület annyira megnőtt, hogy a kerületi bizottság már nem volt képes közvetlenül irányítani a sejteket. 1930 tavaszán átalakult területi bizottsággá, amely önálló kerületi bizottságokat hozott létre Szolnokon, Mezőtúron és Endrődön. A pártszervezetek tagsága főleg kubikosokból és földmunkásokból állt. A kommunisták ügyesen kihasználták a legális lehetőségeket. Mezőtúron pl. a Földmunkás Szövetség helyi csoportját „sajátították ki” olyannyira, hogy az lényegében a KMP legális fedőszervévé vált.

(Borsányi György: Munkát, kenyeret, 65—66.)

Majd a Mezőtúr-újvárosi „Általános népolvasó egyesület” leple alatt szándékoztak munkásdalárdát létesíteni, amelynek tagjai kimondottan földmunkások. Ebben az egyesületben egy erős ellenzéki mozgalom indult meg, amely a velük nem azonos elveket valló vezetőség kibuktatására törekedett. Ez az ellenzék a titkos vörös szervezethez tartozó fiatal gárda volt. A rendőrhatalóság itt hajtotta végre az első sikeres leplezését, amikor is 44 egyént vett őrizetbe, akik közül 17 földmunkás — Maki József, Csuka Lajos, Magda Árpád, Juhász Imre, Varga Mihály, Ács János, Szendrei István, Rácz Mihály, Boros Gábor, Boros Zsigmond, Cs. Kis (Csipes) Ferenc, Takács Sándor, Patkós István, Takács Ferenc, Sólyom Lajos, Balázs Ottó és Kubinyi (Takson) Menyhért — ellen a kir. ügyészség vádat is emelt az állami és társadalmi rend felforgatására irányuló bűncselekmény miatt.

(A Magyar Királyi Rendőrség politikai rendészeti osztályának V. számú referátuma az 1934. évben)

Múlt év (1929—SL) novemberében — vallotta Csuka Lajos — Szolnokon dolgoztam a katonai lőtér építésénél. Itt Tiszával ismerkedtem meg, akivel munkaszünetben és munka közben is igen gyakran beszéltem s beszédünk tárgya rendszerint a földmunkásság súlyos gazdasági helyzete volt. Megtárgyaltuk azt, hogy a földmunkások országos szövetségének vezetősége igen lanyhán kezeli a munkásság érdekeit és arra a megállapodásra jutottunk, hogy feltétlenül olyan vezetőkkel kellene a mostaniak helyébe léptetni, akik a munkásság érdekeit a békebeli nívón képviselnék, ezt úgy képzeltük el, hogy a szövetség keretein belül ellenzéki csoportot kellene alakítani, amely kényszerítene aztán a vezetőséget kizárólag munkásérdekek képviseletére.

(Csuka Lajos kihallgatási jegyzőkönyvéből)

Pütkösd második napján, kint a szabadban a Vörös Szakszervezet központi bizottsága értekezletet tartott, melyen 10-en vettek részt és ott jelen volt Holler Mihály, Istella János és egy Lőrinczi alias Domokos — mindkettő valószínűleg álnév, budapesti, továbbá Maki József mezőtúri, Lustyik Mátyás és Oroszki János szarvasi, ezenkívül egy kunszentmártoni, egy kaposvári, egy csongrádi és még egy ismeretlen helyről származó kiküldött. Ezen értekezlet tárgyát képezte a „Vörös Szakszervezetek” kiépítése. Itt válik a mozgalom országos jelentőségűvé, mert annak megállapított célja a Magyarországi Földmunkások Orsz. Szövetségének széjjelrobbantása után a földmunkásoknak a vörös szakszervezetbe való tömörítése volt.

(A mezőtúri rendőrkapitányság jelenti Issekutz Aurél h. államtitkárnak 1930. június 19-én)

Az elmúlt év telén (1929-ben — SL) egy alkalommal Maki József felkeresett a lakásomon és azt mondotta, hogy menjek ki vele a csugarparti állomásra, mert jön a kerületi titkár. Én érdeklődtem, hogy miért nem jön be Mezőtúrra, mire Maki azt a választ adta, hogy útközben el fogunk beszélgetni, a titkár közölni fogja közölnivalóját és azután tovább utazik Mezőtúrról. ... Idehaza a Maki lakásán tudtam meg, mondotta Takács Sándor, hogy az illető Tisza Antal volt Szolnokról...

Beérve a városba Maki lakására mentünk, ahol a beszélgetés fő tárgya a kommunista szervezkedés volt. Tisza magyarázta, hogy a szervezkedés a sejtrendszer szerint történjen. Minden sejtvezető kötelessége beszervezni három tagot, a tagok egyenként szintén 3—3 tagot. A sejttagok csak vezetőjüket ismerhetik.

(Takács Sándor kihallgatási jegyzőkönyvéből)

Ebben az időben Tisza Antal szolnoki illetőségű elvtárssal tartottam a kapcsolatot. Az ő utasítására 1929-ben megalakítottuk illegálisan az úgynevezett városi anyasejtet. Ennek rajtam kívül — Csuka Lajos — tagjai voltak Magda Árpád és Cs. Kiss (Csipes) Ferenc elvtársak.

A sejtek megszervezése nem volt könnyű. Nagyon meg kellett nézni, és előzőleg meggyőződni arról, hogy ki alkalmas, ki érett már az illegális munkára. Ezért kétszintű tanulócsoporthat szerveztünk. Az elsőbe, az alapfokúba még csak a szimpatizánsokat szerveztük, és ott még nemigen tárgyaltunk, illetve „törvénybe ütköző” dolgokról előadást nemigen tartottunk. A második csoportba már az ismert, megbízhatók kerültek, akik az első csoportban már bátrabban, hozzáértőbben mondtak véleményt. A második csoportban részt vevők már tudták a mozgalom célját és vállalták a következményeket is.

A Kommunisták Magyarországi Pártja mezőtúri kerületi bizottságának vezetői: Maki József titkár, Magda Árpád sajtós, Csuka Lajos összekötő, Takács Sándor az ifjúmunkások és a munkanélküliek egységbizottságának szervezője, valamint Csipes Ferenc.

(A mezőtúri rendőrkapitányság jelenti Issekutz Aurél h. államtitkárnak 1930. június 19-én)

Március 5-én vagy 6-án Magda Árpád egy csomagot hozott a lakásomra és közölte velem, hogy abban kommunista irányú röpcédulák vannak, amiket nekem azonnal Endrődre kell átvennem. Ezt megtettem, s ott ... Polányinak kellett volna az utasítás szerint átadni. Polányi címét tudtam, ezt még Tisza mondta meg nekem Szolnokon s így minden keresés nélkül rátaláltam. Polányit azonban nem találtam otthon, — vallotta Csuka Lajos — a csomagot a feleségének adtam át, ugyancsak a Tisza által mondott jelszóval „Hazulról jövök”.

(Csuka Lajos kihallgatási jegyzőkönyvéből)

Az esti szürkületben elmentek a temető sarkához. A vasút mentén levő búzatáblában elrejtett csomagot, mely a röpiratokat tartalmazta, a temető sarkánál szétoztották, a szétoztással megbízott Juhász, Varga, Ács és Patkós a röpiratokat nyomban az 1930. április hó 27-től 28-ra virradó éjjel szétszórták. E röplapok „Katonák, rendőrök ne lőjjetek!” felirattal voltak ellátva és a katonákat, rendőröket a proletárdiktatúra megvalósítása érdekében megindítandó harcban való részvételre, illetve arra buzdították, hogy a munkásságra ne lőjenek.

(Részlet a Budapesti Törvényszék 1/1930—7906 sz. ítéletéből)

Konspirációs hiba okozta a mezőtúri lebukást. A pünkösdi konferencia után a mezőtúri szervezet részére csomagolt röpcédulákat a szarvasiak a sajátjukkal együtt vitték el, és erről, bár a konspirációs szabályok szerint a postát ilyen esetben nem lett volna szabad használni, a mezőtúriakat levélben értesítették. A csendőrség ezen a réven jutott a szervezkedés nyomára.

(Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon II., 819.)

1931 áprilisában a mezőtúri agrárproletárok a város vezetőségétől munkát és kenyeret követeltek. A küldöttségek a polgármester irodájában egymást váltották. A hangulat robbanásig feszült volt. A polgármester attól félt, hogy a munkanélküliek május elsején nagyszabású tüntetést rendeznek. Ezért a képviselő-testületnek azt javasolta, hogy a munkanélküliek zömét — legalább 500 kubikost — április végén küldjenek ki a Köröshöz inségmunkára. Ezzel egy csapásra két legyet ütnek. Egyrészt kevesebb lesz a városban a munkanélküli, másrészt a munkára küldött kubikosok örülnek, ha dolgozhatnak május elsején is. Tehát nem kell attól tartaniok, hogy a május elsejét megünneplik. A kubikosok azonban megünnepelték a május elsejét a Körösnél is. Sztrájkot kezdeményeztek.

(Busi Vince visszaemlékezéséből)

Az 1931. évi képviselő-választások tartama alatt alakult meg a szociáldemokrata párt, amelyet a kubikosok és mezőgazdasági munkások 80%-a támogatott. Ennek a pártnak is kommunista-gyanús egyének állottak az élén. Ezután szavalókórus megalakításán fáradoztak, de a rendőrhatalóság ezt nem engedte.

lyezte. 1932 novemberében már pártgyűlést tartottak, amelyen a budapesti központ egyik titkára tartott előadást a gazdasági helyzetről. A gyűlésen részt vevők közbeszólásokkal zavarták a szónokot, mert előadását nem tartották elég radikálisnak. Az akkori pártvezetőség is kommunista gyanú alatt állott. Abban az időben a tagdíjat fizető párttagok száma 275 volt.

(A Magyar Királyi Rendőrség politikai rendészeti osztályának V. számú referátuma az 1934. évben)

Folyó év (1933—SL) tavaszán . . . mind gyakrabban futottak be olyan jelentések, melyek arról számoltak be, hogy a falvakban erősödik a kommunista mozgalom. Különösen a parasztság az, amelynek soraiban az agitáció észlelhetően sok hívet szerzett magának.

A vidéki parasztság szervezeteinek az élén Busi Vince állott, helyettese Haracsi Mihály volt. Mindketten a Központi Bizottság tagjai voltak. A parasztság mozgalomának könnyebb irányíthatása végett az országot öt nagy területre osztották fel: I. Duna-Tisza köze, II. Dunántúl, III. Tiszántúl, IV. Jászság, V. Debrecen vidékére.

Busi Vince az utasításokat részben illegális levelezés útján adta ki, részben pedig — ott nevezetesen, ahol a mozgalom már elég erős volt — személyesen, vagy pedig a helyi vezetőt felrendelte Budapestre és itt oktatta ki . . .

Mezőtúron kommunista helyi bizottság működött, a szervezkedésben részt vevők közül 12 egyént adott át az ottani őrs a mezőtúri rendőrségnek.

(A Csendőrség nyomozóosztály-parancsnokságának jelentése a kommunista parasztszervezetek felderítéséről 1933. június 14.)

A nyomozások folyamán minden nyomozási gócpontból azt jelentették a nyomozásvezetők, hogy tapasztalataik szerint a parasztság is megtanult már konspirálni. Gyanúsítottak a kommunista utasítások terén nagy ismerettel rendelkeznek, vallomásaikban rendkívüli módon körültekintők és óvatosak, a párt utasításaihoz és eszméihez fanatikusan ragaszkodók. Szerepeik elmondásakor a beugratottak jámbor képét mutatják, a valóságban pedig agyafurt ravasz-sággal igyekeznek a részükre kiosztott feladatokat elleplezni.

(A Csendőrség nyomozóosztály-parancsnokságának jelentése a belügyminiszterhez a kubikosok körében működő kommunista szervezet ellen folytatott nyomozás eredményéről 1935. október 25.)

Én is mint munkát kereső kubikos kerültem kapcsolatba a kommunista párttal, írta visszaemlékezésében Busi Vince. Több százan az akkori Teleki téren tanyáztunk, rongyosan és éhesen, amikor egyszer valaki hívott bennünket, hogy menjünk el előadást hallgatni a vasasok székházába. Vagy ötvenen el is mentünk, de egyáltalán nem váltott ki belőlünk tetszést, amit hallottunk. Mert arról szólt az előadás, hogy a munkások helyzetén csak a nyolcórás munkaidő bevezetése, s a titkos választójog megadása és a munkanélküliség megszüntetése javíthat.

Helyes — szóltak közbe páran — de ezt a kizsákmányoló országában soha sem érhetjük el. Ehhez meg kell döntenie a gyárosok és földesurak hatalmát.

(Busi Vince visszaemlékezéséből)

Korabeli dokumentumokból és visszaemlékezésekből összeállította:

SELMECZI LÁSZLÓ

Mezőtúri Néplap

Ara 50 fillér

Megjelenik minden
pénteken. — Szer-
kesztőség és kiadó-
bivárló Városhozó,
mégföldszint 4. sz.

II. évf. Demokratikus hetilap 1947. szeptember 1

A mezőtúri választások eredménye

Elre tört a MKP és utána a Balogh és Pfeiffer párt

1. Kommunista	3809	5. Kisgazdapárt	1636
2. Balogh-párt	2462	6. Parasztpárt	1560
3. Pfeiffer-párt	2040	7. Polgári Demokrata	1327
4. Szociáldemokrata	1683	8. Peyer-párt	292

Női Tábor 77

A választások rendben zajlottak le. Az egyes községek től eltérően a legnagyobb rend uralkodott a szavazás alatt az egész városban. A szavazatszolgálatok a legteljesebb mértékben teljesítették feladataikat.

A szavazás eredménye a Magyar Kommunista Párt győzelmeit hozta meg 26,7 százalékos eredménnyel, jött utána mára az 1945-ös 20,2 százalékos eredményt. A többi koalíciós pártok, a Parasztpárt kivételével, nem léteztek. Az ellenzéki pártok közül pedig a Balogh és Pfeiffer párt tört nagyon előre.

A részletes eredmények a következők:

Belterület	4. körzet	
1. körzet	Kommunista	270
Pfeiffer párt	Szociáldemokrata	134
Polgári Demokrata	Parasztpárt	45
Balogh párt	Balogh párt	32
Kommunista	Kisgazdapárt	27
Szociáldemokrata	Pfeiffer párt	21
Kisgazda	Polgári Demokrata	21
Parasztpárt	Radikális Párt	5
Radikális Párt	Női Tábor	3
Női Tábor	2	
2. körzet	Polgári Demokrata	131
Kommunista	Pfeiffer	122
Balogh párt	Kommunista	107
Szociáldemokrata	Balogh párt	105
Kisgazda	Szociáldemokrata	52
Radikális	Kisgazda	40
Parasztpárt	Radikális	25
Női Tábor	Parasztpárt	15
3. körzet	Női Tábor	2
Balogh párt	6. körzet	
Polgári Demokrata	Balogh párt	195
Pfeiffer	Polgári Demokrata	93
Kommunista	Pfeiffer	76
Szociáldemokrata	Kommunista	62
Kisgazda	Szociáldemokrata	49
Radikális	Kisgazdapárt	28
Parasztpárt	Parasztpárt	26
Női Tábor	Kommunista	18
7. körzet	Női Tábor	
Balogh párt	7. körzet	
Pfeiffer párt	Balogh párt	148
Kommunista párt	Pfeiffer párt	129
Polgári Demokrata	Kommunista párt	96
Szociáldemokrata	Polgári Demokrata	96
Radikális	Szociáldemokrata	79
Parasztpárt	Radikális	28
Kisgazdapárt	Parasztpárt	27
Női Tábor	Kisgazdapárt	20
8. körzet	Női Tábor	
Balogh párt	8. körzet	
Kommunista párt	Balogh párt	131
Pfeiffer párt	Kommunista párt	100
Szociáldemokrata	Pfeiffer párt	99
Polgári Demokrata	Szociáldemokrata	78
Radikális	Polgári Demokrata	67
Női Tábor	Kisgazdapárt	30
9. körzet	Parasztpárt	16
Balogh párt	Radikális	4
Szociáldemokrata	Női Tábor	
Pfeiffer párt	9. körzet	
Kommunista	Balogh párt	170
Parasztpárt	Szociáldemokrata	147
Női Tábor	Pfeiffer párt	121
10. körzet	Kommunista	97
Balogh párt	Parasztpárt	60
Kommunista	Polgári Demokrata	52
Balogh párt	Polgári Demokrata	42
Pfeiffer	Radikális	31
Kommunista	Női Tábor	2
Szociáldemokrata	14. körzet	
Balogh párt	Kommunista	25
Pfeiffer	Szociáldemokrata	22
Polgári Demokrata	Balogh párt	19
Radikális	Parasztpárt	17
Női Tábor	Szociáldemokrata	11
11. körzet	Kommunista	1
Balogh párt	Kommunista	114
Kommunista	Szociáldemokrata	101
Pfeiffer	Polgári Demokrata	95
Polgári Demokrata	Polgári Demokrata	65
Szociáldemokrata	Parasztpárt	61
Kisgazda	Radikális	52
Parasztpárt	Női Tábor	2
Radikális	15. körzet	
Női Tábor	Kommunista	1

Polgári Demokrata	80
Szociáldemokrata	46
Kisgazda	23
Radikális párt	18
Parasztpárt	11
Női Tábor	3
12. körzet	
Kommunista	172
Balogh párt	115
Szociáldemokrata	69
Pfeiffer	58
Parasztpárt	54
Polgári Demokrata	25
Kisgazda	19
Radikális	8
Női Tábor	1
13. körzet	
Kommunista	128
Szociáldemokrata	120
Balogh párt	92
Pfeiffer	73
Polgári Demokrata	69
Kisgazda	44
Parasztpárt	42
Radikális	31
Női Tábor	2
14. körzet	
Kommunista	25
Szociáldemokrata	22
Balogh párt	19
Parasztpárt	17
Szociáldemokrata	11
Kisgazdapárt	1
Polgári Demokrata	1
Radikális	1
Női Tábor	1
15. körzet	
Kommunista	1
Balogh párt	1
Szociáldemokrata	1
Polgári Demokrata	1
Kisgazdapárt	1
Parasztpárt	1
Radikális	1
Női Tábor	1

A választás alkalmából megjelent mezőtúri újság első oldalának hasonmása

Korszerű ismeretek — korszerű termelés, avagy elegendő-e, amit az iskolában tanultunk

A Debreceni Agrártudományi Egyetem mezőtúri mezőgazdasági gépészeti főiskolai kara egyre rangosabb helyet vív ki magának a felsőoktatás honi intézményei között. Számos, nagy érdeklődéssel kísért rendezvény után így kaphatta meg a jogot ebben az évben arra, hogy szeptember első hetében, 6-án és 7-én ők adhassanak otthont egy nemzetközi gépészeti tanácskozásnak. Választott témája a mezőgazdasági szakemberek műszaki továbbképzése. Több mint háromszáz hazai résztvevő mellett három ország — a Szovjetunió, az NDK és Lengyelország — is elküldte képviselőit. A Magyar Agrártudományi Egyesület szervezésében megtartott tanácskozás az európai szocialista országok műszaki és természettudományos szervezetei vezetőinek 1972-ben Moszkvában hozott határozatának tett eleget, amely szerint az említett témában ötvenként szimpoziumot kell tartani. A szovjet főváros után Mezőtúr látta tehát vendégül a tanácskozás résztvevőit, méghozzá azzal a szándékkal, hogy a szakemberek ne csak élményekben, emlékekben gazdagodva, hanem szakmai ismeretekben is gyarapodva térhessenek haza. Az eszmecsere során számos előadás hangzott el, melyet megannyi hozzászólás követett. A fokozott érdeklődés mélyebb oka, hogy ma már nemcsak szűkebb berkekben, hanem szélesebb körökben is közismert, hogy a mezőgazdaságnak egyre kevesebb munkáskéz segítségével kell egyre többet dolgoznia, a lehetőségek szerint még több és még kiválóbb terméket előállítania. A termelést mind tökéletesebb gépek szolgálják, ám ezek irányítására, a tevékenység megszervezésére csak jól képzett és komplex ismeretekkel rendelkező szakemberek vállalkozhatnak.

A jelenlegi helyzetben mit és mennyit vállalhat magára ebből az oktatás, csupán az alapképzés révén felvértezheti-e hallgatóit olyan ismeretekkel, amelyek birtokában később a bizonyítványt vagy oklevelet tarsolyukban hordó szakemberek minden esetben megfelelhettek az élet diktálta követelményeknek? Dönteni kell műszaki kérdésekben gyakorta olyan vezetőknél is, akik korábbi alapképzésük során nem találkoztak olyan ismeretekkel — közigazdasági, agronómiai, biológiai stb. — amelyek a jelentkező új technológiák kiválasztásában, alkalmazásában biztonságot adhatnának a legmegfelelőbb döntéshez. A szükséges új ismeretekre hol és hogyan tehetnek szert, melyek a módjai, formái, lehetőségei?

A tanácskozás ezekre a kérdésekre kereste többek között a választ, amikor mérlegelte a mezőgazdasági gépészeti továbbképzés jelenlegi helyzetét és tapogatta, felvázolta a jövő lehetőségeit. Dr. Soós Gábor államtitkár vitaindító előadásának néhány részletét a továbbgondolás szándékával adjuk közre.

Ma már a mezőgazdaság műszaki-anyagi fejlesztéséről nem lehet úgy beszélni, hogy külön ne térjünk ki a technikát mozgató, a termelést szervező ember megváltozott szerepére.

Az ágazat előtt álló társadalom- és gazdaságpolitikai feladatok sikeres megoldása a műszaki és anyagi feltételek mellett szükségessé teszi a személyi tényezők összehangolt fejlesztését. A termelőüzemek dolgozóinak, szakembereinek, vezetőinek korszerű ismeretek alapján végzett munkája, a vezetés és a szervezés színvonalának emelése, az élenjáró tudományos és műszaki eredmények gyors alkalmazása a gyakorlatban nélkülözhetetlen eszköz a kitűzött célok megvalósításában.

Az egyre bonyolultabb társadalmi-gazdasági feladatok sikeres megoldásának személyi feltételei — többek között — a rendszeres és folyamatos továbbképzés útján teremthetők meg. A mezőgazdaság intenzív fejlesztésének szakaszában megvalósítandó feladatok különösen fontossá teszik az emberi tényező szerepét, a vezetők és a szakemberek felkészültségének korszerűsítését és állandó bővítését.

Mezőgazdaságunk fejlődésének jelenlegi szakaszában szemmel láthatóan felgyorsult a szakosodás. Természetes, hogy az alapképzés az ágazat minden területén és a képzés minden szintjén igyekszik követni ezt a folyamatot. Ezért törekszünk arra, hogy az általános, szilárd tudományos alapok lerakása után a különböző szinten dolgozó szakemberek — egyre inkább munkaterületük igénye és saját hajlandóságaiuknak megfelelően — az ismeretanyag szűkebb, speciális körét behatóan tanulmányozhassák.

Hangsúlyoznom kell azonban, hogy a szakirányulás nem jelentheti az egyetemes összefüggések mellőzését vagy elhanyagolását. A szakosodás tehát nem vezethet az összefüggések szem elől tévesztésére, hiszen arra is törekszünk, hogy az új igényeknek mindig megfelelő, mint ahogy mondani szokták „konvertibilis” szakmunkásokat, technikusokat és mérnököket képezzünk.

Egykoriban az egyetemeken, főiskolákon, a technikumokban és a szakmunkásképző intézetekben szerzett ismeretanyag évtizedekig elég volt. Napjainkban az egyáltalán nem túlzó becslések szerint az ismeretanyag forgási sebessége 4—5 esztendőre szűkült, vagyis ez idő lejártával az elsajátított anyag frissítésre szorul. Semmiképpen sem akarom lebecsülni a rendszeres és következetes önképzés jelentőségét. Éppen ennek a kiegészítésére és megkönnyítésére alakítottuk ki a továbbképzés szervezetét, alap-, közép- és felsőfokon egyaránt.

A munka melletti tanulásnak napjainkban és a jövőben egyre inkább az a funkciója kerül előtérbe, hogy segítse az adott szakma egy-egy szűkebb területének mélyebb megismerését, a specializálódást, illetve az ismeretek — egyre inkább természetes szükségletté váló — rendszeres elsajátítását, a továbbképzést.

A szervezett alapképzés sohasem volt arra képes, hogy mindazokat az ismereteket megtanítsa, amit az emberiség egy-egy szakmában felhalmozott és amire a szakembereknek — különösen a gyorsan fejlődő mezőgazdasági-műszaki terület szakembereinek — életük folyamán, a munkájuk során szükségük lesz. Az oktatás nem tudott és egyre inkább nem tud „kész” szakembereket kibocsátani, mert egy-egy szakmán belül olyan nagy mértékben differenciálódnak a munkakörök és változnak a termelőeszközök és a felhasznált anyagok, hogy azok mind egyikére lehetetlen minden végző szakembert felkészíteni. A mezőgazdasági és a mezőgazdasági jellegű műszaki alapképzésben nem vezetne kedvező eredményre a szélesebb szakosítás sem. A konkrét munkahely megválasztását ugyanis elég széles határokon belül, a megszerzett képesítés mellett (és nem egyszer

annál erősebben) számos tényező — lakás, jövedelmi viszonyok, ismeretség — befolyásolja.

Az alapképzésben optimálisan megszerezhető ismeretek és szaktudás nagyságát az oktatási idő korlátozott mennyisége, a leendő munkahelyek és beosztások széles köre és eltérő követelményrendszere, a személyek különböző szintű felkészültsége és érdeklődési köre, valamint az azonos rendeltetésű intézmények közötti jelentős felszereltség és oktatói felkészültség közötti eltérés is befolyásolja és meghatározza.

Az iskolai rendszerű alapképzés így csak azt a feladatot tűzheti maga elé, hogy olyan viszonylag átfogó szakmai ismeretekkel és szemlélettel vértessezze fel hallgatóit, amelyek a végzés után alkalmassá teszik őket arra, hogy leendő munkakörük ellátásához szükséges konkrét elméleti és gyakorlati, szakmai ismereteket erre a tudásra alapozva megszerezzék. Az ilyen ismeretek mellett olyan készségeket alakítsanak, illetve fejlesszenek ki, amelyek alkalmassá tehetnek az adott szakma alkotó művelésére.

Képtelen azonban az oktatás minden tekintetben „kész” szakembereket kibocsátani más okból is. Nevezetesen azért, mert az ágazat szakmai ismereteinek köre nemcsak példátlan méretekben kiszélesedett, hanem az egyén számára alig követhető mértékben gyarapodik. Ez pedig azt jelenti, hogy a végzés időszakájában esetleg még nem is léteznek azok a tudományos, műszaki-technikai és szervezési ismeretek, amelyeket a szakembereknek 5—10 év múlva nemcsak ismerniük, hanem alkalmazniuk, sőt a legkiválóbbaknak továbbfejleszteniük is kell. Nemcsak arról van tehát szó, hogy széles szakmai alapokat kell adni — mellesleg ez olyan tudás, amelynek az elavulása is lassúbb, kisebb tehát a „felesleges” tanulás veszélye — olyan tudást, amelyre alapozva könnyen megszerezheti a szakember a speciális szakmai ismereteket, hanem arról is, hogy már az alapképzés idején ki kell fejleszteni az új befogadásának hajlamát, hogy az új eredményeket a szakember leendő munkájában gyorsan és hatékonyan tudja majd adaptálni.

Az elmondottakon kívül még más tényezők is növelik a munka melletti képzés, a továbbképzés jelentőségét. A tudományban, a felsőfokú képzettséget igénylő munkakörökben nemcsak a specializáció igénye figyelhető meg, hanem számos esetben az integrálódás is. A felsőfokú végzettséget igénylő munkakörök közül is felsorolhatatlanok azok, amelyek az alapszakmával határos másik szakma, vagy attól teljesen távolálló szakmai ismeretét is feltételezik. (Pl. gépészmérnök és a közgazdasági ismeretek, agrármérnök és a műszaki ismeretek, növényvédő szakmunkás és a technikai eszközök alkalmazása, javítása és karbantartása stb.)

Ilyen szakembereket pedig — a korábban említett okok mellett — már csak a kis hatékonyság és a rendkívül bonyolult oktatási szervezési feladatok miatt sem lehet nappali tagozaton képezni.

Ezenkívül az ellátandó feladatok és betöltendő munkahelyeknek van egy harmadik csoportja is, amelyre csak bizonyos élettapasztalat és konkrét társadalmi vagy termelési gyakorlat birtokában lehet felkészülni. Ilyenek általában a vezetői funkciók (a vezetőképzésben felsőoktatási intézményeink még csak a kezdeti lépéseket tették meg) és a kutatói és oktatói munkakörök.

A specializációt, a tudás állandó felfrissítését, az új ismeretek meghatározott időközönként történő elsajátítását, új szakterület megismerését az oktatási rendszerben szervezett keretek között csak munka melletti tanulással, megalapozott továbbképzéssel lehet megoldani.

A továbbképzésben is — mint a termelés más területén — három érdeket kell egyeztetni: a társadalomét, a munkahelyi kollektíváét és az egyénét. Számos tapasztalat bizonyítja, hogy a „munkáltató” sokszor nem veszi jó néven, ha a dolgozója tovább akarja képezni magát, tanulni akar. Ennek reális okai is vannak, pl. a munkától való távollét, de nem lehet egyetérteni azzal a vezetői magatartással — sajnos, még ilyen példa is van — amelyik kényelemből, érzéketlenségéből vagy a leendő személyi konkurenciától való félelemből akadályozza beosztottja továbbtanulását.

Nem kisebb gond azonban az sem, amikor a továbbképzésben részt venni szándékozó feledkezik meg arról, hogy munkahelyének érdekeit sem szabad szem elől tévesztenie. Teljesen természetes az az igény, hogy a dolgozók olyan számban vegyenek részt a továbbképzésben, hogy az ne veszélyeztesse a munkahely feladatainak ellátását.

A szakember- és vezetőtovábbképzés a gazdaságpolitikai céljaink megvalósításának fontos tényezője. Ezen keresztül a legújabb termelési módszerek és technológiák, a termelés-szervezés korszerűsítésére hozott intézkedések rövid úton jutnak el az üzemi vezetőkhez és szakemberekhez.

Az ágazati továbbképzés feladata a szaktudás speciális irányú fejlesztése, különös tekintettel a termelési folyamatok koncentrálására, szakosítására és iparosítására, valamint a gyors ütemű műszaki fejlesztés igényeire, a hatékonyság növelésére. Emellett jelentős feladat a vezetői készség és képesség fejlesztése, ezen keresztül az üzemi vezetés színvonalának folyamatos emelése.

A továbbképzéssel szemben támasztott követelményeket a konvertibilis alapképzés, a gyorsan változó technika és technológia egyaránt növeli.

A továbbképzés feladatait bővítik a termelés határterületein jelentkező — kémiai, biológiai, matematikai, kereskedelmi, beruházási, szervezési és jogi irányú — továbbképzésre vonatkozó igények.

Országunkban az V. ötéves terv első felében a továbbképzési program kialakításánál, az ágazatot érintő termelés-politikai célkitűzésekből indultunk ki. Ennek megfelelően olyan továbbképzési szintekre és témákra összpontosítottunk, amelyek segítik az ágazat legfontosabb termelési feladatainak végrehajtását.

A továbbképzés rendszerét a termelés igényeinek megfelelően alakítottuk és úgy fejlesztettük, hogy az ágazat területén a mezőgazdaságban és élelmiszer-termelésben szakirányú munkakörben dolgozó mintegy 800 ezer fizikai, valamint 150 ezer műszaki és adminisztratív dolgozó rendszeres, átlagosan 5—8 évenkénti továbbképzését lehetővé tegye.

Célunk, hogy a felsőfokú végzettségű szakemberek ötévenként, a technikusok négyévenként, a szak- és betanított munkások pedig munkaterületük műszaki fejlődésével összhangban rendszeresen vegyenek részt szakmai továbbképzésben.

Az ágazat területén az egyes képzési szinteken — beleértve a műszaki tartalmú továbbképzéseket is — a következő fontosabb tendenciák jelentkeztek.

A képesítéshez kötött munkás, szakmunkás és szakmunkás-továbbképző tanfolyamokon évente átlagosan 15—17 ezer dolgozó tesz vizsgát a következő megoszlás szerint: betanítottmunkás-képzésben 10—12 ezer, szakmunkásképzésben 4 ezer, szakmunkás-továbbképzésben 2—3 ezer. A képzést nem nyújtó céltanfolyamokon (különösen az iparszerű termelési rendszerek által szervezett továbbképzésben) további 52—60 ezer dolgozó jut évente új gyakorlati és elméleti ismeretek birtokába.

Ezek a számok tartalmilag színvonalas, többnyire új munkamódszereket tartalmazó termelési eljárások bevezetésének előkészítését szolgáló továbbkép-

zést jelentenek. Kedvező tapasztalat, hogy a korábbi évekkel szemben a képesítést nyújtó továbbképzéseknél a nők aránya 27⁰/₀-ra, a képesítést nem nyújtó továbbképzéseknél pedig 28—30⁰/₀-ra nőtt.

Ebben a képzésben változatlanul jelentős a traktorvezetői, mezőgazdasági munkagépkézelői, gépkarbantartás- és javítás területén dolgozók száma. Örvendetes azonban, hogy a korszerű öntözési, növényvédelmi és állattenyésztési technológiák gépi háttérét biztosító szakmunkások száma jelentősen növekedett a továbbképzésekben.

Az elmúlt évek során ezen a területen növekedett az ismeret-felújító, korszerűsítő és az ismeretbővítő továbbképzések száma. A rövidebb időtartamú, az üzemi termelésfejlesztési feladatok végrehajtásához az új géptípusok és berendezések kezelésének elsajátítására irányuló továbbképzés a jelenlegi időszakban semmivel nem pótolható — a termelési rendszerek speciális feladataihoz alkalmazkodó továbbképzési tevékenysége is. Az üzemek ilyen irányú továbbképzéséhez a szakmunkás-továbbképző intézeteink számottevő segítséget nyújtottak.

Tapasztalatok igazolják, hogy az üzemekben dolgozók műszaki képzése és továbbképzése iránti igény érezhetően növekszik, de még mindig gátolja szélesebb körű kibontakozását, hogy az üzemi vezetők: a továbbképzésben való részvétel anyagi ösztönzésére nem fordítanak elegendő gondot; a tervezett továbbképzést az érintett dolgozókkal nem mindig beszélik meg; a tervben olyan igényt is feltüntetnek, amelyhez az előírt alapképzettségű dolgozók a tervezett létszámban nem állnak rendelkezésre.

Az ágazati termelésben megvalósuló technikai-technológiai fejlődés, a termékszakosodás, a termelési rendszerek térhódítása következtében egyre magasabb igény merül fel a közvetlen munkahelyi vezetők, a nagy értékű gépek, termelőberendezések üzemeltetését mind nagyobb számban végző és közvetlenül irányító középfokú végzettségű szakemberek továbbképzése iránt is. Az igény egyaránt jelentkezik a létszám növelésére, valamint a korszerű tananyag nyújtására.

Éves szinten mintegy 8—10 ezer középszintű szakvezető továbbképzésében 50⁰/₀-ban részesednek a műszaki jellegű gyakorlati tevékenységet folytatók. A továbbképzés színvonalát biztosítja, hogy munkaidő alatt, bentlakásos formában, előre jóváhagyott tematika alapján elméletileg jól felkészült szakemberek megfelelő gyakorlati ismeretek birtokában az élenjáró termeléssel együttműködve szervezik a továbbképzést.

Országunkban jelenleg évente mintegy hétezer szakember végez az egyetemen és a főiskolákon. A koncentráció és a szakosodás a szakmai vezetők szakosodását és továbbképzését is befolyásolja. Az ágazati irányítás a vállalat vezetésétől, valamint a termelésirányítás a termelésfejlesztéstől egyre inkább szétválik. E speciális továbbképzésre a szakmérnök-képzéstől kezdve a szervezett továbbképzés megfelelő szintű differenciálódást nyújt. Évente 4—5 ezer mérnöki diplomával rendelkező szakember továbbképzésére nyílik lehetőség. A továbbképzés rendezésének céljától, mélyétől függően jelentős színvonalkülönbségek, és eltérő szakmák nehezítik a tanfolyamok sikerét. A felsőszintű továbbképzésben egyre nagyobb arányban részesedik a vezetői és szervezői ismeret oktatása, valamint a megfelelő szintű politikai felkészítés is.

A továbbképzés mai szintjén egyetlen továbbképzési formában sem nélkülözhető az új műszaki ismeretek tételes, illetve átfogó ismertetése. A termelés során felhasználásra kerülő anyagok és eszközök energiacentrikus és jövedelmező felhasználása csak megalapozott szakmai ismeretekkel rendelkező dolgozók, szakemberek és vezetők céltudatos együttműködése útján realizálódhat.

A továbbképzés erkölcsi és jogi kereteinek megteremtése mellett az évek során kialakult a továbbképzés szakmailag és területileg jól elhatárolt és eredményesen funkcionáló szervezete is. Az alapvető tárgyi és az egyre magasabb színvonalú személyi feltételek megteremtése mellett fokozott figyelmet fordítottunk a továbbképzés tartalmi részének fejlesztésére is. A tudományosan megalapozott tematikák, a sikeres gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkező oktatók és kutatók tevékenysége ma már a termelési költségek csökkentésében és a terméshozamok növekedésében is jelentkezik.

Az elért eredmények mellett azonban jelentkezik az objektív és szubjektív tényezőkből adódó problémák, melyek meghatározzák a továbbképzés jövőbeni feladatait is: a tervezési módszereket, a továbbképzésben részt vevők anyagi és erkölcsi elismerésének rendszerét a vállalati (termelési) igényeknek megfelelően kell fejleszteni; tovább kell javítani az oktatási intézmények, vállalatok kapcsolatát a továbbképzésben; a gyakorlati oktatás és továbbképzés érdekében a gyakorlat igényeinek megfelelően differenciáltan kell fejleszteni a termelési rendszerek továbbképző központjait, az üzemek oktatási bázisait és a bemutató-gazdaságok rendszerét. A termelési és egyéni érdekek figyelembevételével nagyobb figyelmet kell fordítani az üzemmérnökök, főiskolán végzetek továbbképzésére.

A különböző szintű továbbképzési formákban szélesíteni kell a nők és fiatalok részvételi lehetőségeit; megalapozottabbá és szervezettebbé kell tenni a MÉM Mérnök- és Vezetőképző Intézet és a vidéki továbbképzési központok közötti tevékenységet — például meg kell szüntetni a még ma is tapasztalható indokolatlan különbségeket és átfedéseket; a továbbképzés módszertanának tudományos továbbfejlesztése mellett nagyobb hangsúlyt kell helyezni a tananyaggal való központi ellátásra, az oktatási anyag elsajátításának hatékony ellenőrzésére. A rendelkezésre álló pénzügyi erőforrások koncentrálásával meg kell oldani a továbbképzés kulturált tárgyi feltételeit (termek, szállók, bemutató-termek, kabinetek stb.).

Külön szeretnék szólni a továbbképzés módszerének fejlesztéséről. Az alapképzés didaktikája kétségtelenül sok olyan általános törvényszerűséget tartalmaz, amely a képzés minden szakaszára, így a továbbképzésben is érvényes. Gyakran tapasztaljuk azonban, hogy megfelelnek arról, hogy az azonosság mellett számottevőek az eltérések is.

A továbbképzésben résztvevő személyek leglényegesebb sajátossága a kifejlett gondolkodás. Jelentős tényező továbbá a munkás vagy vezető bő tapasztalatállománya, fogalomkészlete és szókinccse. A tapasztalatok az évek során rétegződtek. Emiatt gondot is okoz, hogy újabb viszonylatokban nehezen rendezhetők. A termelés különböző szintjén tevékenykedő ember kialakult érzelmi beállítottsággal, szokásokkal, megrögzött jártasság- és készségrendszerrel rendelkezik, melyeket szintén nehéz megváltoztatni, és különösen nehéz új szokásokat, készségeket kialakítani.

Figyelemre méltó az is, hogy egyrészt a továbbképzés szervezőjének munkája során állandóan figyelembe kell vennie, hogy önálló személyiséggel van dolga, aki ahhoz szokott, hogy önmagát irányítsa, esetleg nagyobb szakmai közösségek dolgaiban is maga döntsön. Ez a tapasztalat és felkészültség megkívánja az emberi-szakmai egyenrangúságnak az elismerését. Másrészt számolni kell azzal, hogy a továbbképzésben részt vevőnek szakmai meggyőződése, gyakorlati tapasztalata van, él benne bizonyos visszatartás olyan rendszere, amely például nehezíti, hogy kérdezzen, ha netán nem ért valamit.

Az is tény, hogy a továbbképzésben részt vevő szigorúbb, objektíve kritiku-

sabb bírálója oktatójának, mint az alapképzés résztvevője, és ezt a kritikát gyakorolja is. Fontosnak tartom a továbbképzés során figyelembe venni, hogy a továbbképzésre beiskolázottnak magával hozott „tanulási” szokásai vannak. Elvárásai, elképzelései alakulnak ki az oktatósról, a tananyagról, az oktatóról — előadóról — melyeket tekintetbe kell venni.

A továbbképzés folyamatára, mint a tudás elsajátításának rendjére jellemző, hogy általában másodlagos vagy harmadlagos tevékenység. Az új ismeretek elsajátítását általában munkavégzés előzi meg, amely fáradtsággal jár, ami csökkentheti a képzés eredményességét. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy az új ismeretek elsajátítására fordítható idő nagyságát elsődlegesen a munkaidő szabja meg.

Sajnos — és ezt nem lehet tagadni —, felsőoktatási intézményeinkben ma még gyakran lényegében hasonló formák között, ugyanazon módszerekkel, eszközökkel képezik a továbbképzésen részt vevőket, mint a hallgatókat. Még nem alakultak ki azok a speciális, rugalmas kötetlenebb formák, hatékony módszerek, célszerűen használható segédletek, amelyek az alapképzésnél lényegesen különböző feltételek között a munka melletti továbbképzést a legeredményesebben szolgálhatják. A korszerűsítés azonban már megkezdődött.

Külön szeretnék szólni a műszaki továbbképzés speciális problémáiról és feladatairól. A gépesítési és energiaellátási szakterületen dolgozóknak alapvetően két nagy szakmai területre bontható tevékenységet kell ellátniuk: a gépüzemeltetést és a műszaki ellátást. Mindkét területen gyorsan változó feladatokat jelentősen megújuló eszközökkel kell megoldani. A gépüzemelés területén a szántóföldi, kertészeti, illetve állattenyésztési géppark üzemeltetésének irányítása, továbbá a szállítások összefogása és az energiagazdálkodás kíván magas szintű felkészültségű szakembert.

A műszaki kiszolgálás, valamint a javító- és szervizműhelyek napi tevékenysége a termelés egészére meghatározó. Mindezek megkövetelik, hogy a továbbképzésben egyre nagyobb helyet kapjon: az új gépek, berendezések és technológiák megismertetése, üzemeltetésének elsajátítása; a kisegítő folyamatok műszaki fejlesztésének kérdése; a változó technológia változó kiszolgálást és munkaszervezést igényel, hatékony kihasználása érdekében elkerülhetetlen a kapcsolódó szervezési ismeretek oktatása; a műszaki és gépi berendezések üzemelését a nagyobb hozamok és jövedelem elérése érdekében alkalmazzák a vállalatok, ezért megfelelő arányban számolni kell közgazdasági és ökonómiai ismeretek oktatásával is; a kapacitáskihasználás javítása szükségessé teszi a javítási és karbantartási ismeretek tematikába történő beépítését.

Fel kell hívnom a figyelmet, hogy a korszerű technológia nem egy esetben nagyobb baleseti lehetőségeket rejt magában, ezért gondolni kell az elméleti és műszaki ismereteken túl a begyakorlás lehetőségének biztosítására, illetve a baleseti védőrendszabályok, a munkavédelmi előírások ismertetésére is.

A műszaki továbbképzés komplex folyamat. A felsorolt tényezőkön kívül nehezíti a képzés helyzetét az a tény, hogy a továbbképzésben részt vevők általában eltérő színvonalú üzemekben tevékenykednek. Mindez feltételezi, hogy a tanfolyamok szervezése során: számolni kell a termelésben sikeresen tevékenykedő, jól felkészült szakemberek oktatásba történő nagyobb arányú bevonására; az elméletileg elsajátított ismeretek gyakorlatban történő hasznosítás feltételeinek megteremtésére; a műszaki jellegű továbbképzés egyre nagyobb teret kell, hogy kapjon a nem műszaki területeken dolgozó szakmunkások, szakemberek között.

Itt a mezőúriak beszélnek

HEGYI ISTVÁN tsz-elnökhelyettes

Itt élni és dolgozni büszkeség és öröm. Ez a legválságosabb, legnehezebb időkből is érvényes volt. Mert az örömet nemcsak mint vidámságot kívánja az itt élő, hanem — és ezt bizonyítja a szakcsoportok megalakításával, a szövetkezetek szervezésével, a hajdani uradalmi birtokok feltörésével járó keservesen nehéz munka, ami mégis örömet termelt. De beszélhetnénk arról is, hogy milyen nagy erőfeszítések árán értük el a mezőgazdaság és az ipar egyenjogúvá válását. Tudom mi ez Dózsa és Rákóczi tetteihez képest, de talán mégis fontosabb, mégis gyümölcsözőbb nekünk. A tenniakarás benne van az emberekben. Többnyire nyugtalanság formájában. Sokan álltak munkába, a gépek mellé úgy, hogy semmiféle képzettségük nem volt, és néha mégis olyan lendülettel, olyan akarással dolgoztak és ezt teszik ma is, hogy az eredmény nem maradhatott el. És a legnagyobb hajtóerő, hogy ma már ki-ki magának és mindenkinek csinálja. Persze ez arra is készlet bennünket, hogy ma már ne engedjünk, nem is engedhetünk szakképzetleneket fontos beosztásba.

Húsz éve vagyok tanácstag, a végrehajtó bizottság tagja. A város dolgozóival gyakran érintkezem. De annak ellenére, hogy tapasztalom, az emberek magukénak érzik lakóhelyüket és tesznek is érte valamit, engem ez mégsem nyugtat meg. Bizalmatlansággal, érdektelenséggel még mindig gyakran találkozom. Úgy érzem, több van az emberekben.

DR. BALOGH LAJOSNÉ gyártáselőkészítő

Mezőúrinak érzem-e magamat? Részben. Őszinte vagyok. Öt éve költöztünk csak ide Szegedről. S a várost magát szebbnek képzeltem, mikor arról volt szó, hogy ideköltözünk. Úgy érzem, nem eléggé rendezett, ahogy ezt egy immár ipari várostól elvárhatnánk, pedig ha fejlesztenék, ahogy megérdemelné ez a nép, aki itt lakik, nem sokkal maradna el Szegedtől. Ami a legszörnyűbb: nincs szórakozási lehetőség. Megnyitották az Omniát, de sokszor az ember oda be se mer menni. Részegek kint az utcán, mert én éppen ott lakom, az Omnia fölött, még — elnézést — a dolgukat is ott végzik. Ott törik össze a sörösüvegeket. Ugyanakkor mondhatom, csendes a város. A levegője tiszta, talán ez előnye. De visszatérve a szórakozásra, van egy lányom, maholnap tizenhat éves, s nem tudom elengedni sehova, mert állandóan ezek a kulturálatlan megnyilvánulások és félek attól is, hogy provokálják. Ha rajtam állna, egy szórakozóhelyet szeszmentessé alakítanék át, hogy 18 éves korukig odajárhatnának a gyerekek.

PÁLYI ISTVÁN nyugdíjas

Mezőúrinak érzem magam. Itt születtem, itt dolgoztam, itt öregedtem meg. 21 évig a darálómalomban volt munkám. Én sohasem gondolkoztam azon, hogy milyen is ez a város. Éltem benne, szívtam a levegőjét és kész.

Hogy mi kellene? S ha módom lenne rá, mit tennék? Legelsőre? Kéne kérem először is gyermekeknek óvoda, napközi otthon, mert ami van, azok zsúfoltak

és gyengék. Kifejezetten azok. Most ugyan épült egy szép óvoda és napközi otthon is, de hát az is kevés. Én mint nagypapa mondom ezt. Öröömöm, bánatom? Beteg vagyok, már nem tudok kijárni, hogy széjjelnézzek, s nyugdíjam, az is kevés. 1334 forintból feleségemmel együtt megélni... ezt ugye nem kell mondani tovább? Kevés, na.

VIDA GÁBOR termelési csoportvezető

25 éve dolgozom egy helyen, itt a feleségem is, mint művezető. Fiatalkoromban Pestre jártam, a háború után azonban hazajöttem, ahogy megalakult a tsz, beléptem, tagja lettem. Azóta persze különböző beosztásokban dolgoztam. Hogy amikor hazajöttem, mi volt a fő okom? Elsősorban a szüleim. Láttam, hogy mennyire rám vannak szorulva. A házat bombatalálat érte, segítenem kellett őket. Anyagilag is. Ez ősi kötelesség, úgy gondolom. Sajnos, manapság sokan megfélemeznek róla.

A város énnekem egy a fiatalsággal. Jól eltelt benne, de most a fiatalok, hallom, egyre panaszkodnak. Nincs meg a kulturálódási lehetőség. Azt mondják. Hajdan, mikor én legénykedtem, volt egy rendes családi vendéglő, de most a ligeti hely is úgy el van durvulva, rengeteg a kétes hírű egyén. Vasárnap este meg az a baj, hogy nem lehet helyet kapni a vendéglőkben. Ott is olyan „nemszeretem” egyénekkkel találkozik az ember, nem szívesen ül mondjuk egy asztalhoz velük, vagy akár melléjük. Egyébként büszke vagyok rá, hogy hogy épül Mezőtúr, hogy terjeszkedik a két gát között. Az új lakótelepek, kimondottan szépek. Én családi házban lakom, nem messze a Berettyótól. S időtöltésnek ott van nekem a horgászás. Horogra akad itt ponty, csuka, harcsa. Kevés ilyen jó víz van, mint a Berettyó. Sokszor jönnek hozzánk külföldiek is, de tapasztalom, hogy alig tudják őket elhelyezni. Szálloda kéne ide, nagyon kéne.

PERJÉSI SÁNDOR református lelkész

Tulajdonképpen azt szeretném, ha engem itt úgy tekintenének, mint aki jóban és rosszban, nehézségben, küzdelmekben, erőfeszítésekben mellettük állok. Az ő örömük az én örömöm. És ebben volt részünk az utóbbi húsz évben. Ilyen fejlődésre egyetlen történelem sem emlékezik. Amikor idejöttem, a város utcái csak kockakövesek voltak, az emberek alacsony, nádtetős házakban éltek. Mindez már a múlté. Emeletes házak, széles betonozott utak jellemzik Mezőtúrt. Ugrásszerűen fejlődő mezőgazdasági és ipari üzemek adnak kényelmes munkalehetőségeket a cselédsorsú emberek utódainak. És ebből a munkából ma már én is kivehetem a részemet, mint a Hazafias Népfront vezetőségének tagja. Hozzájárulok a tervek elkészítéséhez, az ifjúság hazafias neveléséhez. Hirdetem: csak békében lehet ilyen szép Mezőtúr, hisz csak ekkor találják meg az emberek munkájuk gyümölcsét. Nemcsak jelképesen, hanem szó szerint igaz ez. Egy tucat kiskertgazdaság létesítésében segédkeztem, úgy, hogy szülőfalumból, Rákóczi-falváról gyümölcsfákat hozattam és közösen ültettük el azokat az atyafiakkal. Sokszor mondtam: ha másért nem, hát a gyümölcsfák ültetéséért megbecsülik a papot. Vicc ez persze. De ültetni, teremteni mindig nagy dolog volt és lesz is.

A tervek már megvannak, úgy tudom arra, amit hiányolok, nevezetesen: egy városiasabb városközpont kialakítását.

Hitvallásom: ha az ember elégedett, akkor a legalkotóképesebb. Így hát a legszebb elképzelések sem érnek sokat elégedett emberek nélkül.

NAGY ISTVÁNNÉ házigondozónő

Nekem tetszik a város, megszoktam és megszerettem. Ha kell, társadalmi munkát is vállalok érte. Kapálunk, szépítgetjük a parkokat. Nem hiányzik innen, csak egy új bölcsőde, meg egy óvoda. Új házások vagyunk, s építkezés előtt állunk. Ha most végleg gyökeret eresztünk, nem csábíthat minket innen el senkisé, semmisé.

RÁCZ SÁNDOR előrajzoló

Bennszülött vagyok. Amikor az emberek jobbra-balra szaladgáltak, én nem mentem sehová. Pedig mehettem volna, csábítottak, de maradtam. S ha elutazunk is valahová a feleségemmel, akkor is mindig nagyon várjuk, hogy hazaérjünk. Jó munkalehetőség van most itt, a fiam, ő is itt dolgozik a téglagyárban. Heten vagyunk testvérek, itt van mindegyik. Hatvankettőben építkeztünk OTP-kölcsőnnel, még van egy kis adósságunk. Harmincvalahányezer.

Legfőbb bánatom, nincs a városnak egy strandja. Évekkel ezelőtt találtak ugyan meleg vizet, de hogy hova lett az a víz, nem tudom. Mindenfelé hallja az ember, hogy Nagyszénáson milyen jó fürdő van, Endrődön és Keviben is, pedig hát kisebb város, mint a miénk! És itt nincs. Elpárolgott volna a víz, vagy kiszáradt a föld, vagy mi?

BALOGH ZOLTÁNNÉ munkaügyi előadó

Itt születtem, de amikor férjhez mentem, elkerültem Kunszentmártonba, aztán laktunk Kecskeméten is, végül úgy alakult, hogy ismét hazakerültem. Itt volt a család, a testvérek, a szülők. Vágytunk is haza. Valahogy mindig csak haza, haza. Erősebb volt ez az erő mindennél. Fejlesztjük a várost, ez örvendetes dolog. Csak szerintem sokba kerül. Úgy érzem, nagyon sok dolgozó akár három kommunista műszakot is vállal városáért, és ha kell, szívesen rendezzük, szépítgetjük, tatarozzuk akár társadalmi munkában is, — de valahogy mindig úgy adódik, hogy jön egy szervezés, aztán újra felforgatják, feltúrják, vagy éppen összerombolják, amit megcsináltunk. Én nem értem! Mért kell később csinálni olyasmit, amit annalelőtte kellett volna végrehajtani? De más is akad az én „listámon”. Nem is tudom, hány ezer fát ültettünk már el, de mert nem szervezte meg senki, hogy locsolják, kezeljék is őket, bizony tönkrementek. Hát hiába adtuk, amit adtunk? Van örömöm, nem is titkolom. És mégis inkább panaszkodom. Ilyen az ember. Szívesebben panaszkodik, mint dicsekszik. Van egy fiam, hétvégeken el-eljár szórakozni. Pontosabban el-elmegy, de este 8—9 körül már haza is jön azzal, hogy itt vagyok, elég volt. Vannak klubok a városban, ott is a munkahelyén, de valahogy szerintem ezek sem úgy működnek, ahogy kellene. Nem találja fel magát a fiam bennük. Ő benne lenne a hiba?

HERMECZ ZSIGMOND áruforgalmi előadó

Rövidre fogva azt mondhatom, jól érzem magam itt Mezőtúron. Jártam én már hasonló jellegű mezővárosokban másutt is, de itt még a levegő is otthono-

sabb, barátságosabb. És itt a Berettyó is. Ha valamit tennem kéne, mert módom nyílna rá, mindenekelőtt a Berettyó és a Körös adta lehetőséget használnám ki jobban. Kis üdülőközponttá alakítanám, ahol telket lehetne venni, hétvégi házat emelni, napozni, csónakázni.

DR. FERENCZI JÓZSEF, a főiskola igazgatóhelyettese

Mezőtúrinnak lenni: hagyományt teremteni és hagyományt ápolni. Aki pedig — mint jómagam is — nem itt született, hanem bevándorló, véleményem szerint részt vállalhat ebből, ezekből a feladatokból. De ehhez feltétlenül szükséges, hogy befogadják, elfogadják a távolról érkezőt. Csak így érezhet közösséget a túriakkal és alakulhat ő is azzá. Én ideérkezésemkor egy nyitott várossal találkoztam, amelynek ablakai, ajtai állandóan tárva vannak a közeledő előtt. Ami a szellemi, az új iránti fogékonyságot, nyíltságot is jelenti. Persze nem úgy, hogy közben a múltat feledve, feltételek nélkül elfogadnak mindent. A kritika nagyon is kemény, emlékszem milyen keményen bírálták a feladatainak meg nem felelő felsőfokú technikumot. Meg is változtattuk az oktatás formáját, az igényekhez próbáltuk igazítani. És sikerült is kialakítani a mostani főiskola alapjait. Nem volt könnyű, azt hiszem ekkor éreztem itt először: milyen nehéz dolog teremteni, újat alkotni. Sokan együtt tanultunk a diákokkal, persze mi éjszakánként. Sokan kijártunk a városba, hogy ne teremtsünk két szomszédvárat, hanem a várossal együtt, közösen jussunk előre. Igyekeznünk kellett, hogy ne „...középiskolai fokon...” tanítsunk és ne csak jó mezőgazdasági gépészeket, hanem falvakban lakó és ott eredményesen dolgozó értelmiséget, akik a kulturális élet irányítói is lehetnek. Iskolánk tehát művelődési centrum is, ahová szívesen várjuk a település valamennyi érdeklődő lakóját. És ez nem szólam, a gyakorlat áll bizonyítékként e mögött. Persze elsősorban szakmai fejlődés szolgálatába kell szegődnünk. Nemzetközi kapcsolataink elismertek, az országon belül is centrummá vált a város, illetve a főiskola. A megyén belül, mint iskolavárosnak, főiskolai városnak immár tekintélyünk is van. Mindez már felelősség, a mind-ebben való részvétel már mezőtúriság is.

Nagyszerű terveink vannak. Perspektívát, távlatot nyújtanak, mégsem ismerik őket a városban élők, nem válik mindennapjaink részévé, több fórumot kellene a tervek ismertetésére találni. Ha jobban ismernék, többen tudnának az elképzelésekről, akkor talán nagyobb lenne az önzetlen erőfeszítés. Fontosnak érzem a város nagyobb tisztaságát. Igaz, ez formai dolog, de a formák változásában, a tartalom megváltozása is bennefoglaltatik. Ide sorolnám valamennyi mozi, a kiállítóterem stb. tisztaságát, rendezettségét.

Szeretném, ha a megkezdetteket többen fejeznék be, mint ahányan elkezdtük.

DERECSEI SÁNDOR munkaügyi előadó

Szeretnék valami találót mondani, hogy miért is érzem magam mezőtúrinak. De hát olyan nehéz megmagyarázni, amit sokszor csak érez az ember. Pedig joggal mondhatom, hogy mezőtúri vagyok. Én a pénzt píznek ismerem, a lovat lúnak. Az itteni nyelv zamatát ott érzem a számban. Harmincöt évet éltem már itt le. Voltam kéthetét Nógrádban, ahol nehezen akartak megszokni bennünket, de nekem meg az ottaniak voltak szokatlanok, mikor hallottam,

hogy az anyám helyett anyómót mondtak. Persze a környezet alakítja az embert, és könnyen megszokja az idegen dolgokat is. Két hét múltán, mikor hazajöttünk, észre sem vettük, hogy mi is anyómót ejtettünk. Ránk is szóltak egyesek, hogy mit vacakolunk, mikor azt nem is úgy mondják. Hát nem csuda dolog, hogy ennyire nyelvében él az ember?

Mint városi polgár hiányolom, hogy a lakótelepek mellől elmaradnak a játszótérek, pedig rengeteg a gyerek, egy-egy lépcsőházban 15—20 is akad, és hány lépcsőház van egy lakótelepen? Aztán meg lehet kissé bizarrnak tartják, egyszer már hivatalosan is felvettem, de azóta sincs foganatja, kellene egy városi illemhely, magyarul vécé. Mezőtúron a járókelő, ha úgy hozza, problémáját csak úgy tudja megoldani, ha bemegy a cukrászdába egy fél kávéra. Ha ugyan nincs ismerőse a közelben. Mondjuk ez az, ami bosszant.

SZUCSÁNYI GYÖRGYNÉ adminisztrátor

A megszokás nagy hatalom. Én e hatalom „birtokában” élek. Mit mondjak mást?

KISS KÁLMÁN gyáregységvezető

Csak egy éve élek itt családommal Mezőtúron. Ma még sok minden a volt környezetemhez, Martfűhöz húz, főképp az emlékeim. De úgy érzem, nem lesz nehéz hozzáilleszkednem új környezetemhez. Hallottam arról, hogy milyen zárt az itt élő emberek világa. Lehet, hogy így volt hajdanán, de ma ennek nyomát sem tapasztalom. Ami engem rövid ittlétem alatt meglepett, s ezen javítani kellene mindenekelőtt: a városon belül milyen nehézkes, mondhatnám azt is, rossz a közlekedés. Az egyik városrészből átjutni a másikba, igen körülményes. Bővíteni kellene az autóbusz-hálózatot, hogy az egyes vonalak jobban átfogják a város egészét.

SZŐKE KÁLMÁNNÉ titkárnő

Ha most volnék fiatal, talán elmennék máshová. Oda, ahol nagyobbak a lehetőségek, mint itt, szülővárosomban. Hogy mi hiányzik? Táncos szórakozásra én már nem gondolok, vagy ehhez hasonlóra. Inkább a színházra, és más művelődési lehetőségekre. Vegyük csak a színházat. Ha bérletet vált az ember, eljárhat, de ha nem olyanok a körülményei, hogy megválthassa bérletét, mert előre nem tudja, hogy a bérletes előadás estéjén szabad lesz-e, akkor bizony könnyen kivülreked a színházterem ajtaján. Bérlet nélkül nem tud jegyhez jutni az ember. Ha rám volna bízva, először is ezen változtatnék, s aztán építenék egy új gőzfürdőt. Úgy tudom, a mostanit bezárták, pedig nagyon sok idős ember járna el, s nagyon sok lakos is, hisz igen sok helyen nincs még a lakásban fürdőszoba.

HEGEDŰS LÁSZLÓ plébános

Mezőtúrinak érzem magam, idevalók az én híveim is, nagyon szeretem őket. Magam is tapasztalom, hogy az utóbbi időben sok minden épült ebben a városban. De a csatornahálózat korszerűtlen még, a közúthálózatot modernizálni kel-

lene, s nagy szükség volna Mezőtúrnak szociális létesítményekre is. De ami a legfőbb, a közömbösséget kellene leküzdeni. Mert nemcsak a vallási dolgok iránt közömbösek, hanem nagyon sok minden más iránt is. Kellene, hogy az emberek szociálisabb érzésűek legyenek. Többet kellene törődniük a közösség dolgaival. A mi kapcsolatunk nagyon jó a város vezetőivel, minden újév napján elmegyünk a tanácshoz a város öt lelkészével, boldog új esztendőt kívánunk, és olyankor kedvesen elbeszélgetünk a tanácselnökkel, ő beszámol a város fejlődéséről, a tervekről, és viszonzásképpen mi is elmondjuk gondjainkat, örömeinket.

GERLEI LÁSZLÓ műszaki vezető

Engem a katonaság hozott össze a várossal. Itt szolgáltam katonaidőmet, s aztán ide nősültem. A beilleszkedés szerintem egyéniség kérdése, attól függ, ki hogy formálja az életét. Hogyan tud bekapcsolódni a közösség életébe. Ami azt illeti, hogy mit kellene tenni Mezőtúrral, én úgy érzem, 600 éves elmaradást kell behozni. Művelődési ház, sportcsarnok, jó utak és így tovább. Aztán itt a lakáskérdés is. Bár az utóbbi időben korántsem olyan gond, építkezünk mi, kérem.

SAVELLA ZOLTÁN szakközépiskolás

Cibakházán is jól éreztem magam, de itt Túron ismerkedtem meg igazán az együtténeklés igazi gyönyörűségével. Tulajdonképpen ez hozott közel a városhoz, az ittlakókhoz. A dalok miatt lett második hazám a város. Ez persze nem azt jelenti, hogy csupán dalolni jöttem én ide. Talán ezért be sem fogadtak volna. Fel sem tudnám sorolni az iskolai megbízatásaimat. Tanulmányt írok a nagymúltú gimnázium 450 éves fennállására. Sajnos, én már akkor, két év múlva nem leszek itt, de megőrzöm e falak, a tanárok, diáktársaim, a berettyóparti órák feledhetetlen, egy életen végigkísérő emlékét.

Nemrég még azt szerettem volna, hogy több gyakorlat legyen az iskolában, hisz bennünket mint érettségizett szakmunkásokat fogadnak majd leendő munkahelyünkön. Most inkább azt kívánom, hogy a meglévő gyakorlatunkat intenzívebben tudjuk kihasználni. Jó volna, ha mi is dolgozhatnánk — még diákkorunkban is — komolyabb berendezéseken, mert aztán kint, az életben már késő lesz próbálkozni.

ID. CSIKÓS SÁNDOR nyugdíjas

Nekem a munkát jelenti Mezőtúr... kicsi gyerekkoromban lettem kanászgyerek, utána ugye mint kisbéres, úgy szerepeltem. Szóval tanyasi cselédember voltam, ha szabad így mondani... Végül kilenszázhuszonötben a fiúdiákotthonba kerültem, így lettem hivatalos. Azóta itt vagyok. Láttam én felnőni a mostani vezetőktől kezdve a mostani szegényemberig mindenkit. A kezem alatt is nevelődtek. Takarítottam utánuk, meg fűtöttem nekik... Volt, akinek be is fűtöttem... ha valami nagyobb disznóságot csinált. De örültem is velük, ha úgy sikerült valami, ahogy akarták. Szerettek... Nem mondom, vannak felnőtt barátaim is, de az más, mert tudja, a gyerek, az szeret a legtisztábban. A felnőttek mindig a múltat idézik, a kicsik meg inkább a jövőt...

Mezőtúr régi kubikosváros. És mégis ázik a házak oldala a belvítől... ott a Ságvári úton is, ahol lakom. No, ez zavar engem. No meg az sem valami szemet gyönyörködtető, hogy gondozatlanok a csatornák is. És mindez egy kubikosvárosban...

Szeretem az ittenieket, de mégis nagyon jó lenne még egyszer együtt lakni a fiammal. Így még Nagykőrösre is elköltöznék hozzá. Persze nem hagynám el a várost, csak ott élnék, aztán rendszeresen visszajönnék, mert ki tudja miért, de ez a föld vonz engem...

DR. SIMON GYULA kórházfőorvos

Aki az orvosi esküt leteszi, pontosabban szólva gyógyítani szegődött, nem tesz különbséget dunántúli vagy tiszántúli ember között, mindig mindenkor a beteget látja, akin — mint a költőnek verset írni, a festőnek komponálni, a politikusnak népet szolgálni — segítenie kell, akit meg kell gyógyítani. Dunántúlról jöttem ide, más emberek, de nem idegenek közé. Befogadtak és én elfogadtam az ittenieket. Gyógyítok és ők szeretnek. Ez a szeretet elég nekem, hogy ittmaradjak, hogy küzdjek a betegeimért.

Szebb és jobb kórházat szeretnék, ami még csak távoli elképzelés, mondhatni álom, de reményteljes ébrenlét után következik majd be, és ebben biztos vagyok.

Teljes emberi életre törekszem, amire itt lehetősége van minden dolgozónak.

T. SZÜCS LAJOS nyugdíjas kubikos

A fejlődést, azt szeretem itt... emlékszem, amikor még eljártunk innen talicskával, ásóval, lapáttal. Hetekre mentünk, az életem mind odavót addig... 39-től 62-ig jártam el. De semmim se vót, csak a két karom. Ezzel birtam kenyeret adni a családnak. Keserves idők vótak. Tudja, hogy szeretünk vóna mi is több időt tölteni itthon?... hajaj... szinte húzott haza erőszakkal a honvágy. Mindig erősebb és erősebb lett. Az utóbbi időben persze már gyakrabban hazajártam, meg is fogadtam, hogy én már itt akarok maradni. És ha lehet, csak nagyon kevés időre megyek el innen... ha lehet el se mennék már... így vagyok én túri ember... Szóval ott tartottam, hogy a fejlődést szeretem. Szinte évek alatt nőtt ki a város, vannak már gyárak, ahová a gyerekeim is járnak tanulni. Ott dolgoznak majd... Aztán jobb már a kereseti lehetőség... jobb ruhába járok... van rendes élelem. Rendes a nyugdíj. Ez nekem a fejlődés. Ez nekem a város. Változtatni? Az embereken változtatnék leginkább... Tudja, régen is volt itt italos ember bőven, de mostanában még több is akad. Igaz, kocsma nem olyan sok van, mégis sokan nem birnak magukkal. Látszik is rajtuk, a munkájukon. Aludni járnak be, akár a tsz-be, akár a gyárba. Nem érzik, hogy az az övék, a sajátjukon lazsálnak. Ezt kellene valahogyan megszüntetni... de hát ki tudja, hogy kell ezt...

ULKEI ISTVAN gépészmérnök

Azt mondják, hogy a kun ember egy kicsit keményfejű. Sokszor már nem tudja, min vitatkozik, de nem enged. Ez a makacsság engem vonz. Sok „előre-

vívő” van ugyanis ebben a konokságban. Erre is lehet építeni terveket. Jó lenne, ha legalább néhány dologban sikerülne elérni az országos színvonalat. Az iparban nem biztos, hogy sikerül, de a mezőgazdasági termelésben a gazdaságok élvonalban vannak. A mezőtúri embernek azonban jóval nehezebb a talajviszonyok miatt, mert kemény, nehezen művelhető földet kaptak, de ők még a földnél is keményebbek. Szívósak, nem adják fel a harcot soha. Talán a természettel vívott évszázados küzdelem magyarázza makacsságukat. Aki megtanult valamit is az életből, az értheti: jó ilyen emberek között dolgozni. Ragad ez az optimizmusnak is nevezhető keményfejtőség. Az igény megvan itt a többre, a jobbra. Ezért gyorsabb városiasodásra lenne szükség... ehhez pedig több pénzre. Reményt kelt ugyan az a vízmű, amit most építenek, de kellene sok lakás is, hisz nagyon nagy a várost környező tanyavilág. No meg sok egyszerűsödés, földes lakást kellene felszámolni még mindig. Egyszóval több lakótelepre lenne szükség, ez pedig csatornázással jár. A gáz bevezetését pedig már alig lehet halogatni. Fontos lenne még egy áruház is, ez a mostani jól ellátott ugyan, de kicsi. Sokan eljárnak vásárolni. Aztán... várjon csak... a tisztaság... a magánlakások körül nincs is semmi baj, de a belvárosban, a közutakon már más a helyzet. Aztán... egy nagyobb parkunk van, az Erzsébet-liget. Nagyon poros a levegő, de ha több növényt ültetnének, ezzel sem lenne gond. Ez persze azért van így, mert nincs ipari háttér a városnak. Úgy is mondhatnám: az előző városi vezetésnek két óriási bűne volt. Az egyik, hogy az AFIT, amelyik itt kezdett, az most Túrkevén van: a másik, az a Talajjavító, ami most Szentesen van, ugyancsak itt kezdett. Mindkettőt elengedték innen, mert féltek, hogy nem lesz a mezőgazdaságban munkaerő. Nem tudtak előre gondolkodni. Ma ki kell mondanivaló, hogy ezek elhamarkodott, megalapozatlan döntések voltak... Sok leányvállalat nem itt, hanem máshol adózik. Ez alól csak a téglagyár kivétel. És hogy a pénz elmegy innen, hiányzik a város fejlesztési alapja. Pedig ebből lehetne itt építeni. Mindezt azért mondom, mert szerintem az imént felsoroltak kellene a szocialista életformához, na meg a szocialista nagyvállalat versenyképességéhez is. Hiába szeretnék jobb, versenyképesebb terméket készíteni, ha a munkások álmosak, mert nincs busz, korán kell kelniük. Fáradtak, mert sokat kell utazni, messzire kell menni bevásárolni, sőt, erre napokat kell fordítani. Gyorsan hozzáteszem, a változtatásban már én is részt akarok venni, mint mezőtúri. Nem szeretnék kilógóan élni. Prokruszthesz ágyát eddig nem akartam említeni. Ha az ember az ágyból valahol kilóg, vagy a fejét vagy a lábát levágják. Nem a csonkítástól félek, inkább talajt akarok fogni. És erre ez a kemény mezőtúri talaj nagyon jó: megtartja az embert.

BARNA GÁBOR fazekas

Tulajdonképpen én elköltöztem a városból. Ez persze nem jelenti azt, hogy nem vagyok idevalósi. Nem is tudnám tagadni, hisz ha valaki ránéz a munkámra, láthatja: Mezőtúron tanultam a mesterségemet. Itt van a fatüzelésű kemencém, a félig kész műhelyem, és itt vannak, akik örökül hagyták rám a mesterséget. Ezzel együtt a múlt ismeretét. A minták és a formák ugyanis őrzik a szegények örömét, magát a történelmet. Ennél többet alig kaphat az ember a szülővárosától. Ez a sok ajándék, ennek megtartása, művelése és továbbadása jelenti számomra a mezőtúriságot. A városhoz tartozás egyébként helyhezkötődést nem jelent.

Föl kellene ébredni egy kicsit. Nem lenne szabad elaltatni a hagyományokat — úgy gondolom. Itt van például a régi, sőt, ősrégi gimnázium, amelyben művé-

szek, tudósok nevelődtek, — most szakközépiskola. Nem az utóbbi ellen, hanem az előbbi mellett protestálok én. Aztán többször éreztem, láttam már, hogy ha valaki el akart kezdeni valamit, akkor az rendszerint akadályokba ütközött. Ezeket az akadályokat kellene lerombolni. Azért is mentem el, lehet, hogy ez gyávaság, de máshol gyorsabb, könnyebb megteremteni az önállóságot. Itt szürküléshez vezet az út. Így, tisztes távoból meg tudom valósítani magam, és meg tudom őrizni, amit rám bízta. Tudom, ezek kemény szavak, annál is inkább, mert két év óta elkezdődött valami... lehet, hogy ezt a valamit a közelgő évfordulónak köszönhetjük... de akkor is igaz, amit elmondtam. Jó lenne, ha az évforduló múltával nem állna meg az élet ismét. Rendszeresebbé kellene tenni a fazekas kongresszusokat, a túri vásárt és mindazt, ami a hely sajátja. Ki kell tágítani a világot a mezőtúriak előtt... ezt mindenre értem.

GONDA FERENC kubikos

Az a mondás, hogy a túri bicskás... már nem igen állja meg a helyét, a mai időben már barátságosak a népek. Ez azért is van, mert jobb a megélhetés. Ma már nem kell attól tartani, hogy nem jut végig az ember a verekedéstől az utcán. Tudja, a lányok miatt kaptak össze régebben. A felső városból, nemigen tudtak elmenni az alsóba, meg fordítva... de hát hol van ez már... Azért én mégis azt mondom, hogy ez is Túr, meg az is az volt. Az emberekben benne van még a virtus, de már máshogyan. Igyekszik valamit megmutatni... Itt van például a főiskola... ismerősöm gyereke jár oda... elején nagyon gyengén tanult. Most viszont egyre jobban. Könnyebb lett a feje. Értheti, nem ment ez magától... Szóval megmutatta a gyerek, így van ez most. Ez lett a virtusból és jó, hogy ez lett belőle.

PAPP JÁNOS tanácselnök

A mezőtúri embert az évszázados harcok keménnyé, akaratosá formálták. Ha felenged, melegszívű, barátságos, rokon- és vendégszerető. Hogy mit változtatnék, erre úgy vélem, egy emberöltő kevés, a változást nem elsősorban a létesítményekben képzelem el, holott ezek nagyon szükségesek. Köztudott, hogy Mezőtúr iskolaváros, hagyománya az 1530-as évekre nyúlik vissza, egészen a református gimnázium alapításáig. Ma főiskolája van, középiskolái, szakközépiskolái, művelődési intézményei. Az iskolaváros jellegének azonban még jobban meg kellene látszódnia az emberek magatartásában, cselekvésében. Az iskolák, munkahelyek közösségi embert alakító szerepe meghatározó lehet, ezt kevésnek érzem. Az itt élők nem kis része ma könnyen megbékél helyzetével. Ezeknek az embereknek az életkörülményeiben alig felmérhető az a változás, ami a városban 33 éve bekövetkezett. Igényesebbek lehetnének önmagukhoz és környezetükhöz. Mire gondolok? A közművelődés ma olyan lehetőséget biztosít a mezőtúriaknak, amelyet megelégedés nélkül sohasem. Az érdeklődés megvan — nem rosszabb, mint másutt — de a gyorsabb ütemű haladás — a hátrányt csakis így tudjuk ledolgozni — ma elengedhetetlen. A másik lakóháza, a munkahelye — egyszóval környezetével szemben úgy válnék igényesebbé, kritikusabbá, hogy ennek érdekében önmaga tegyen legtöbbet. Ez szerintem óriási változást hozhat mindenütt.

Nincs tíz éve annak, amikor még a város vezetőinek legnagyobb gondja az volt, hogy munkát tudjanak biztosítani az itt élőknek, s ma munkaerőhiány van. Jó lenne a közeljövőben elérni — nem csupán a munkaerőhiány megszűntetése miatt —, hogy az eljáró dolgozók száma csökkenjen.

Ennek összetevő okaiban változást kell elérni. Jó lenne a mezőtúriakban egy olyanfajta magatartást tartósan fenntartani és emelni, hogy itt élni, tanulni, dolgozni felemelő dolog. S ez ne csupán érzés legyen, hanem cselekvésben ölt-
sön testet.

A válaszokat rögzítette: Gulyás Ferenc—Kardos Ernő—Zentai Zoltán.

Város az ezredfordulón

Ha a kívülálló szemével nézzük egy város átépülésének folyamatát, néha érthetetlen és megmagyarázhatatlan folyamatoknak vagyunk tanúi. Amikor egy adott helyen elkezdődik egy építkezés és a környezettől idegen szintszámú, formájú elhelyezésű épület kezd kinőni a földből, a nem szakmabeli idegenkedve és sok esetben alaptalan apátiával fogadja az építményt. Ez az átlag városlakóban addig tart, amíg a környezet többi eleme is mellé nem épül, a városrész új arcú-
lata ki nem alakul az új utcákkal, terekkel, parkokkal, parkolókkal együtt. Az épület, majd az épületegyüttesek a város meglévő szerkezetének szerves részei lesznek, használatra veszik a városlakók és egy idő elmúltával a város megszokott képeivé (sok esetben jellemző képeivé) válnak.

Egy városközpont átalakításánál nemcsak a fizikai környezetnek kell megváltoznia, hanem az emberek, a használók, az építetők, a városi társadalom szemléletének is. Például egy meglévő tömb belső területeinek átvágásával és „gyalogos forgalom keresztülvezetésével új szerkezeti rendszer keletkezik. Új helyzet teremődik a város területén, melyet másképpen kell használni. A városközpontokban igényként jelentkezik a társadalmi tevékenységek kifejlesztéséhez szükséges kommunikációs zónák kialakítása. Ezek rendszerint a kevésbé kihasznált, nyilvánosság elől elzárt udvarok, belsőudvarok, tömbbelső felszabadításával, területeinek egyesítésével és megfelelő építészeti, kertészeti kialakításával jönnek létre. (Lásd műemlékben gazdag városokkal bíró városok.) Teljes mértékben bontandó és átépülő területek esetében ezt tervszerűen ki lehet alakítani. Megmaradó és felújítandó területeknél, melyek csak részben kerülnek átépítésre, pótlásra, ott a meglévő szerkezetben kell felkutatni ezeket a lehetőségeket.

Mezőtúr városközpontjának tervezésekor mind a két adottság fennállt. Részben adott nyomvonalon, részben teljesen átépülő városrészekben újonnan kellett ezt a közösségi zónát kialakítani.

Problémaként jelentkezik az új szolgáltató intézmények elhelyezése a városközpontban. Egy reprezentatív üzlet, egy étterem, vendéglő, egy szolgáltató egység mindenképpen központképző elem. A városközpontban való elhelyezése azonban (a magasabb telekárak, a terület kisajátítása és szanálása miatt) akadályokba ütközik. Mindenképpen növeli a beruházás költségét. Legtöbb esetben a beruházás „elvándorol” a központból és perifériális helyen valósul meg (még

kisebb áruforgalom árán is). Így a jelenlegi beruházási rendszerünk nem segíti a központok gyors átalakulását, rekonstrukcióját.

Zöld területek és parkolóhelyek kialakítása is elég sok gondot okoz. A területek jobb kihasználása és a szanálási költségek fajlagos csökkentése érdekében sok esetben túlzásfolt területek kerülnek kialakításra. A hibás döntés a felületes szemlélet rossz megítélése, a parciális érdekek szem előtt tartása az előre nem látás következménye.

Ugyanez a helyzet a gépkocsitároló területekkel kapcsolatban. A magas telekárak miatt a beruházások eszközlői ezeket a területeket igyekeznek leszűkíteni. A végeredmény: két kerékkal járdán parkolás, a parkoló területek telítettsége. (Lásd Budapest belváros.) Fokozott gondot okoz a garázsok telepítése. E jelentéktelennek tűnő építmények egész városrészeket tudnak látványosan elrontani a házilagos kivitelezésből adódó szedett-vedett megjelenésük miatt. Néha a városközpontból értékes területeket rabolnak el. (Lásd Szolnok, Hubai Ferenc utca környéke.)

Az átépített város lakói is megváltoznak. Foglalkozásuk, igényeik, szemléletük más lesz. „Városlakók” lesznek a „városias környezetben élők” helyett. Ez a város életében minőségi változás, és nem egyik napról a másik napra megy végbe. A városiasodás folyamata hosszú, és amíg a régi az újjal együtt él, a városközpont konfliktusok táptalaját adja.

A rendezési tervek természetesen mindig az ideális állapot felé mutatnak. A megvalósítás persze mindig csonkít rajta valamilyen mértékben. A megvalósítás azonban a realitások felé is mutatnak, ha a rendezési terv például túlzottan nagyvonalú. Az optimum, az értelmes kompromisszum megtalálása jelenti a városrendezés nehézségeit, mert az urbanisztika jövőben való gondolkodás, prognosztizálás ugyan, de mindig a realitás talaján kell, hogy álljon.

Mezőtúr városközpontjában néhány jelentős középületen kívül falusias beépítésű, földszintes, állagát tekintve túlnyomórészt bontható épület áll. A város szerkezetét a Kossuth térre befutó főforgalmi és forgalmi utak adják. Ez a tér a város ősi magja. Itt volt valamikor a piac, a piac körül álltak a világi és egyházi épületek. Köré települtek a módosabb polgárok masszívabb téglalapületei, melyek közül még ma is sok áll. A város a Hortobágy—Berettyó csatorna nyugati oldalán kezdett terebélyesedni, de a központját továbbra is a Kossuth tér és környéke adta. 1928-ban épült fel az új városháza, mely asszimetrikus tömegével, magas tornyával a város jellemző sziluettjévé vált. Bármely irányból közelítjük ezt az alföldi települést, már messziről feltűnik a városháza és a református templom jellegzetes tornya, kiemelkedve a síkság horizontjából. A Kossuth tér közelében a fiú- és a leánygimnázium található. Városképet meghatározó, jelentős tömegű épületek ezek.

A fiúgimnáziummal szemben a város kórháza. Udvarán az egykori Czebe-ház, mely múltját tekintve jelentős, de architektúrája áldozatul esett a sokszori átalakításnak és a jellegtelen homlokzatképzésnek. Hasonló a helyzet az ún. „Petőfis” ház esetében, mely most a DATE továbbképző intézete. Fenyegeti a végleges lebontás veszélye, pedig a régi boltövek feltárásával, s egy alapos felújítással a város egy izes alföldi házat nyerhetne és talán egy tényleges értékét menthetné meg. Szükség van minden építészeti érték megmentésére, bármennyire is kevés vagy kicsi az a műemlékekben szegény alföldi településeknél, így Mezőtúr esetében is.

A városnak vannak azonban az Országos Műemléki Felügyelőség által is műemlékként, vagy műemlék jellegű épületként nyilvántartott épületei is. Ezek közül három a városközpont területén, egy a közelében található. A református

templom és a galéria (volt zsinagóga), mint a legjelentősebbek rászolgálnak környezetük harmonikusabb és méltóbb átépítésére. A református templomot nyugodt tömegű, azonos ritmusú, magastetős épületkarély fogja majd körülölelni. Földszintjén irodák, bemutató termek földig lemenő üvegeportálokkal. Az emeleteken és a tetőtérben lakások. Ezek fekvésük és kialakításuk folytán magasabb igény szintet fognak kielégíteni. Anyagkezelésében is helyi hagyományokat kell követniük. Egy szűk árkádon keresztül kapcsolódik a templom körüli kert a Dózsa György utcához.

A múzeumot körülvevő teret hangulatos pihenőparknak képzeljük. A jelenlegi építési vonalak és a tér arányainak megtartása mellett megfelelő zárt sorú emeletes magastetős sorházak telepítésével jelentős városképi kompozíció születik. A térre telepítendő dúslombú fák fogják az épületeket harmonikus egységgé olvasztani.

A Mezőtúr történetének utóbbi évtizedeiben végzett építések egy funkciójában új központ kialakulását körvonalazzák, melynek magját a DATE főiskolai kar és környéke képezi. A körülötte kialakuló más közintézményekkel a város szervezetének új oktatási és művelődési centruma kezd kialakulni.

Városok gazdasági és társadalmi fejlődése a szellemi élet párhuzamos fejlődését is feltételezi. A szellemi életnek szervező része a felsőfokú oktatás. Felsőfokú oktatási intézmény minden fejlődő város elengedhetetlen része. Nagy mértékben hozzájárul a kulturális élet formálásához, a szellemi élet jelentős bázisa. Az urbanizációs folyamatok diszharmoniajához vezethet egy bizonyos fejlődési fokozat elérése után az a tény, hogy egy város felsőfokú intézmény létét nélkülözi. Ezért kedvező a helyzet Mezőtúr esetében. A főiskola falai közt zajló diákélet mindig élénkséget, vidámságot, színfoltot fog adni a város szellemi életének. Városszerkezeti szempontból pedig az iskola létesítményei (a régiek és a telepítésre kerülők egyaránt) a város településgeneráló pólusát képezik.

Ezeknek a szerkezeti, funkcionális és architektonikus elemeknek figyelembe vételével kezdtük meg Mezőtúr városközpontjának reorganizációját, részletes rendezési terveinek elkészítését. A tervezés a munka felénél tart jelenleg, a jövő már körvonalazódik, de a megvalósításhoz még hosszú és nehéz út vezet.

A városközpont átfelműködését, átalakulását nagy mértékben elő fogja segíteni a tömeges lakásépítés erőteljes üteme. Ennek jelei már most is észlelhetők a Szabadság tér környékén. A Dózsa György úttól délre nagy területek fognak átépülni 3—4 emeletes lakóházakat tartalmazó lakótömbökké. Ez lesz Mezőtúr egyik intenzíven beépített lakóterülete. A tervek készítésénél segítséget nyújtott a településekre kidolgozott hosszútávú lakásfejlesztési program. Az épületek elhelyezésénél igyekeztünk zárt sorú beépítéssel utcaképet formálni, városias jellegű utcát komponálni. A város fő útját képező útvonalon a jövő évtizedekben végigsétáló ember a földszinten elhelyezett üzletek kirakatait nézegetheti, gyönyörködhet színes neonfelirataikban. Árkádjai alatt a tömbök belsejében kialakított zöld területekre lehet majd eljutni, mely pihenést, sportolást biztosít az ottlakóknak. Az épület tömeg- és homlokzati megjelenését jelentősen befolyásolhatják a korszerű, de ma még kissé merev és rugalmatlan építéstechnológiák.

A változatosság és az élményszerűség ellen hatnak a jelenlegi szerény lehetőségeket biztosító anyagi körülmények. A városközpont átépülése azonban hosszú folyamat, hosszú időt vesz igénybe, és ezalatt változnak majd az anyagi lehetőségek, az építési technológiák, az országos szabályozó rendszerek. A tömeges lakásigény fokozatos kielégítése következtében a minőség, a differen-

ciált lakásépítés kerül előtérbe. Ez a városépítésben a változatosabb utcakép, a kedvezőbb tömeg- és térformálásban jut majd érvényre.

Jelentős feladat hárul az egyes épületek beruházóira, tervezőire, kivitelezőire, hogy nagy szaktudással és lelkiismeretes munkával készítsék el az épületek megfelelő színezését és a színharmóniákkal élénkebb és humánusabb városi környezetet teremtsenek.

A lakóépületek másik csoportját azok az épületek jelentik majd, amelyek már meglévő épületekkel kerülnek összeépítésre. Ezek a házak mindenképpen egyedi tervezést és nemesebb anyagok használatát igénylik, magasabb igény-szintet (és értéket) képviselnek az előbbieknél. A református templom és a múzeum köré telepített 1—2 emeletes magastetős épületkaréjok igazi karaktert, látványos épületegyüttest adhatnak a városnak.

Városi intézmények tekintetében a fő problémát a tervezés folyamán az okozta, hogy a jelenleg üzemelő alapfokú intézmények (bölcsőde, iskola stb.) a funkcionáláshoz szükséges minimális telekterületet nem érik el, vagy város-szerkezeti szempontból kedvezőtlen helyen vannak. Ezért területi átszervezésük, átépítésük, felújításuk újabb értékes területeket igényel. Bár a tendencia az, hogy alapfokú intézmények szerepkörét vegyék át az alközpontok, de a már meglévőket kitelepíteni lehetetlen, de szükségtelen is. Viszont ha már ott vannak, szükséges megteremteni a működésükhöz az ideális állapotokat.

Városi szintű középületek közül kiemelkedik az új 200 ágyas kórház bővítés a hozzá tartozó kiszolgáló létesítményekkel.

A komplex egészségügyi központtá fejlesztendő területen a kórház hotel-szárnya, a diagnosztikai szárny, étterem, konyha, mosoda és az új mentőállomás épületei koncentrálódnak. A Kossuth út zavaró hatását az arborétum-szerűen telepített növényvédősáv csökkenti. Ez egyben Mezőtúr botanikai látványossága is lesz. A Kossuth tér lezárásaként épül az új társadalmi és tömegszervezetek székháza. Mellé sorakoznak majd a vállalatok új irodái, reprezentatív középületei. Ezek az épületek jelentik a Dózsa György út déli oldalára kerülő lakóterületek lezárását és a Kossuth térre való rávezetését.

A város szerkezetében bekövetkezett változást a régi és az új „centrum” között a tömbök belsejében vezetett forgalommentes főgyalogút jelenti. Ha a DATE főiskolai kar kollégiumát és tanügyi épületét összekötő új aulából kilépünk, és átmegyünk a Bajcsy-Zsilinszky úton, a gyalogos sétány egyik végéhez érkeztünk. A teret a DATE Továbbképző Intézet plasztikus tömegformálású épülete, és a városi művelődési központ elegáns tömege veszi körül.

A teret intenzív növényzet, díszburkolatok és térkompozíciók élénkítik.

Elindulva ezen a sétányon eljutunk a Szabadság téren keresztül Mezőtúr bevásárló központjának fedett üzletutcájába. A passzázs fényes kirakatai között pihenőpadok, csobogók. Étterem és presszó teraszát színes bútorok, székek, asztalok népesítik be. Vitrin kirakatok, színes reklámfeliratok, díszvilágítás fokozza itt a vásárlókedvet. Az üzletutca a város nagy fórumává válik egy könyvhét, vagy gyermeknapj játékvásár alkalmával.

Az alkalmi reklámok, dekorációk, papír zászlók, színes füzerei ünnepi hangulatot kölcsönöznek néhány napra az utcának.

Az üzletek közt az alapfokú ellátás mellett önkiszolgáló étterem, tejbisztró segíti a diákok és a városközpont területén dolgozók étkeztetését. A gyalogos sétány kereskedelmi központon átmenő szakasza Mezőtúr „Váci utcája” lesz. Továbbhaladva a leánygimnázium mellett elérjük a református templomot ölelő zöldterületet és a területet övező épületegyüttest. Itt fog állni Mezőtúr

szállodája. Presszója tetőteraszának színes napvédő ernyői alól nézhetik a vendégek a gyalogos sétány forgatagát.

A gyalogos főtengety itt véget ér. Elérve az „ócentrumot” a Kossuth tér parkján át a Hortobágy—Berettyó csatorna partjának sétányára lehet kijutni. A két sétány folyamatos zöldfelületet képez.

A védógát mentett oldalán kiépített kb. 10 méter széles sétány a városközpont hosszában fog végighúzódni. Enyhe rézsűje organikus átmenetet képez a város felé. Különleges növényzetével, jól kialakított díszburkolatával a városközpont hangulatos korszója lesz.

A város központja a legnagyobb mértékben el lesz látva közművekkel. Az új energiahordozó a földgáz és az intenzív közművesítés a városlakók kényelmét szolgálja majd.

A fő közlekedési út nyomvonala is megváltozik. A Törökszentmiklós felől érkező utas a vasút felett ívelő felüljárón át, lágy ívben kanyarodik majd rá a Beloiannisz útra, majd a Dózsa György út felújított és kiszélesített vonalán át éri el a hidat. Ez gyorsítja és biztonságosabbá teszi a gépkocsiforgalmat a városon keresztül.

Mindezeknek nagy része ma még természetesen csak tervezőasztalon, vagy a tervezők fantáziájában létezik. A megvalósulásra várni kell. A város nagy utat tett meg a 600 év alatt. Sok pusztulás, sok viszontagságos idő után eljutott mégis a fejlődésnek arra a fokára, ahol ma is áll. A fejlődés üteme azonban még sohasem volt olyan nagy, mint napjainkban. Épp ez a garancia rá, hogy ami „álomnak”, legalábbis álmképnek tűnik ma, belátható időn belül valósággá is válik.

PÁR NÁNDOR

Mi nem nélkülözünk

Aki nem hinné, hogy Mezőtúr ipara 1948. július 4-én az Állami Mezőgazdasági Gépgyár megalakulásával született meg, az hallgassa meg Fazekas Lajos és Guth István szakmunkásokat, Hodos Sándor esztergályost, ifjú apát a KAEV 8. számú gyárában, a taxisofórt, aki elvitt az *üzemek útjára*, köznevén a Szolnoki útra, vagy akárkit, aki vasból való szerszámokkal, gépek között keresi meg a kenyerét Mezőtúron. A hatszáz éves városban mindenkinek van egy-két rokona, barátja, ismerőse, aki még a hőskor innen-onnan összeszedett, köhögő, zörgő traktoraival járta be a Gerő Ernő, Rákosi, Vas Zoltán és Károlyi — elfeledett nevű — téeszkek földjeit. Aki hajnaltól estélig vagy éjjel a hold közvilágításánál alkatrészhiánnyal, szabotázsfenyegetésekkel, és saját fáradtságával küszködve vált ipari munkássá a több évszázados paraszti lét után. (De vajon valóban azzá vált-e? S nemcsak munkája, de életmódja révén is?)

Jónéhányan persze azt mondják, hogy nem a Gépállomásról indult el Mezőtúr ipara. Hogy céhek virágoztak itt, országos hírék, már többszáz évvel ezelőtt. Hogy a mezőtúri fazekasok munkáit mindenki megnézhetné nyáron a Néprajzi Múzeumban és e munkák nem tegnapelőtt készültek. Hogy megemlíthetnénk a „híres mezőtúri kubikosságot”, a fatelepet, a gőzmalmot, a téglagyárat, a szövőgyárat, a téstagyárat. S bizonyításul még rá lehetne mutatni a jelenre is, az Agyagipari Szövetkezetre, a fazekasok és a Tisza Cipőgyár mezőtúri üzemére, amelyet egykor a cipészek alapítottak.

Nem céлом a kedélyek felborzolása, meddő viták ébresztése, de tény, hogy az a nagyipar, amely az emberek életének és munkájának minőségét és egy város életét alapjaiban változtatja meg, csak a hatvanas évek második felében ébredett Mezőtúron. Ekkor fejlesztették fel a Kontaktát, a Fémipari Szövetkezetet, a KAEV — könnyűipari Gépgyártó Vállalat — 8. számú gyárat stb. Elég baj, hogy ilyen későn. Baj, mert „a föld nem tud futni, csak a földnek népe”. Így távozott el a téeszkesítés meg az iparosítás nyomó- és húzóerőinek hatására a városból és annak környékéről több ezer ember munkaalkalmat keresve más vidékeken, idegen tájakon. Nagyon hiányoznak most ezek a munkáskezek. A munkaerő-felesleg után ugyanis az erőteljes iparosítással bekövetkezett az ínség korszaka. S Mezőtúron, ahol még tíz évvel ezelőtt is asszonyok kilincseltek a tanácson munkaalkalmakért, ma tábla hirdeti, hogy betanított munkást, szakmunkást felveszünk. Baj e késői iparosítás azért is, mert a lakások és a kommunális létesítmények építésének fellendülésére csak ott kerül sor kicsiny hazánkban, ahol a gyárakban, üzemekben már tanulgatni kezdik az emberek, hogy a nap nem huszonnégy órából áll, hanem háromszor nyolcból. Hogy a szükségleteinket nem csak úgy lehet kielégíteni, ha örökre önmagunk rabszolgái leszünk, hanem a megfelelő körülmények — összkomfortos lakás, korszerű közlekedés és a szolgáltatóipar — megteremtésével is... De újra előtolakszik a kérdés: csak tanulgatják az új életformát Mezőtúron vagy tudják is?

A KAEV 8. számú gyárában Fazekas Lajos három automata esztergagépnek parancsol. Felelősségteljes munka, nagy figyelmet és szakértelmet kíván. Háromezeröttszáz forint jár érte havonta. Mikor találkoztam vele és a váltótársával, Hodos Sándorral, éppen fizetésemelési kérelemmel indultak „főnökükhöz”, amint később hallottam. Fazekas Lajos beszédéből már a jogaiért harcolni tudó ipari munkás portréja rajzolódik ki, bár gyermekkorában nem erre az útra indították...

— Felesbérő volt az apám, a termény feléért 10—15 holdon robotolt a fel-szabadulásig, aztán a maga földjén tovább. Volt mit csinálni! Reggel négykor kelni, lovakat rendbetenni, s indulni ki a földre. Magam is inkább csak a jószág mellett tanulhattam meg a leckét az árokparton. Kemény, paraszti életre neveltek, de engem már akkor is csak a gépek vonzottak. Képes voltam elmenni egy-két kilométerre is, hogy láthassam a traktort, szívhassam a bűzét! Hát még a cséplőgéperért, de odavoltam! El is mentem a gépállomásra traktorosnak, kitanultam a szakmát 50—51-ben. Az apám meg mit tehetett? A sarkamat nem kötözhetta a földhöz! Belépett 51-ben — némi *rábeszélés* — után — a téeszbe.

— Nem volt könnyű annak idején bejutni a gépállomásra. Tizenhat évesen önéletrajzot kellett írni és az igazgató meg a politikai helyettes alaposan kifaggattak, hogy ki vagyok, mi vagyok. Aztán a munka sem volt egyszerű. Hétfőn reggel beindítottuk a gépet, s csak szombat délben álltunk le vele. Járt az, ment az éjjel nappal. Eközben tanultam, vizsgáztam. És persze szórakoztam is. Voltunk 18—20-an fiatalok, mindig rendeztek valami bált, táncoltunk reggelig. Jó gárda volt. Láta a gépállomás előtt a jegenyéket? Ahol most a főiskola tanműhelye van. Ugye szépek, sudárok! Mi ültettük 51-ben, mint DISZ-esek.

Arca megpirosodik az emlékeztéstől, az élmények beszédében összetorlódnak, s egymás sarkában tapodva próbálják felidézni az elmúlt ifjúság ízeit. Másnap a tíz évvel idősebb Guth Istvánon figyelhetem meg ugyanezt az elváltozást.

— Aki öt-tíz évet lehúzott a gépállomáson — mondja az urasági gépész-kovács fia — az mindenütt megállja a helyét. Én 1948-tól 69-ig voltam ott. Körzeti szerelőként dolgoztam, kint voltunk örökké a földeken, hogy éjjel-nappal mehessenek a gépek. Emlékszem ötvenegyben a Vörös Csillagtól kaptunk ötven darab traktort. Kipakoltuk mindet az udvarra és beindítottuk egymás után. Olyan volt az, mint ha egy harctéren lennénk! Hú, de szerettem én a gépeket!

— Voltak-e lányok azon a gépállomáson? — kérdezem Fazekas Lajostól hogy a gépek szerelmétől elvonjam a figyelmét.

— Voltak! — mondja megvetően. — Nem tudom kinek támadt az az ötlete, hogy lányokat ültessen a traktorokra! Volt nekem egy váltótársam, egy fiú, hát helyette egyszer, úgy 53 környékén odatettek egy lányt. Nem mertem egyedül hagyni egy pillanatra sem a traktorral. Négy-öt napig nem mentem akkor haza. Egyszer aztán félrenézek, hát nem összetöri a vetőgépet nekem! Persze, hogy elzavartam. De politikai ügy lett belőle. Kijött a polhelyettes, hogy egyenjogúság van! Aztán a lányok mégis eltűntek, ma sem tudom miért.

— Mikor nőszült meg? — terelegtem a beszélgetésünket a családi egyenjogúság kérdése felé.

— Hatvanegyben. Túri lányt vettem el, távirász volt a MÁV-nál. Csak az volt a baj, hogy huszonnégy órás szolgálatra osztották... Mikor hazamentem, bitang rossz volt, hogy nem találtam az asszonyt... Az anyám ugye, mindig otthon volt annak idején... Hát elhoztam a MÁV-tól a feleségemet, otthon maradt. Később szült és elment háztartási alkalmazottnak. Az mégsem olyan kötött...

— Maga akkor hol dolgozott?

— Az igazság az, hogy 53 után eljöttem a gépállomásra, mert eltört egy differenciálmű és abból annak idején nagy botrány volt. Én is elmentem a MÁV-hoz. Kitanultam a gőzgépek fűtését. Aztán a Csatornázási Vállalatnál Diesel-iskolára kerültem. Később bevonultam és ott rádiós iskolát végeztem. A leszerelés után újra a gépállomásra nyolchónapos traktorszerelő tanfolyamra küldtek Kenderesre.

— Nem tartja furcsának, hogy maga folyton újabb és újabb munkahelyeken, újabb és újabb iskolákat végzett, a felesége pedig...

— Hát bizony — mondja kicsit csendesebben Fazekas Lajos — szerette ő a távirászságot, meg tanulni is kezdett ott, bitang nehéz vizsgákat tett le, de... el kellett hívnom.

Hallgatunk. Ahogy másnap Guth István válasza után.

— Én elvégeztem 64-ben az általános iskola hetedik-nyolcadik osztályát, letettem a lakatos szakmunkászvizsgát, az ív- és lánghegesztő tanfolyamot is elvégeztem. A feleségem ugye nem dolgozott, csak otthon volt...

„Csak otthon volt...”

T. Balogh Lajosné dolgozik. Mint betanított munkás egy sajtológépnél 1600 darab alkatrészt hajlít nyolc óra alatt. Naponta több tonnát mozgat meg. Szak-képzettsége nincs. Láttam könnyeit, amikor a gyermekkoráról beszélt és mosolyát, amikor a gyermekeiről. Így telik el egy napja:

— Mindig délutános vagyok, így többet keresek. A férjem délelőttös. Reggel fél hétkor kelek. Reggelit adok a gyerekeknek, cipőpucolás, új ruha kikészítése. Ők elmennek. A jószágot ellátom, takarítok, elvégzem a mindennapi kis mosást, trikók, bugyik. Bevásárolok, és ebédet főzök. Ma fánkot akartam, de nem volt élesztő a boltban. Karalábélevevest készítettem és palacsintát. Mosogatók és eszem egyedül. Ha az idő engedi még kapálgatok kicsit a kertben. Fél kettőkor indulok be az üzembe. Este már semmit sem csinálok, legfeljebb olvasom a Néplapot, míg el nem álmosodom. Tudja mi csak abban különbözünk az anyáméktól, hogy nem nélkülözünk.

— Ezek szerint az iparosítás a nők helyzetén csak rontott?

— Ez is igaz. De az is, hogy részben jó itt a munkahelyen. Kikapcsolódást jelent. (?)! Meg lehet beszélni az otthoni és az itteni dolgokat. El tudjuk mondani valakinek a problémáinkat. Ha valami baj van, elmegyünk egymáshoz vizsgáltatni. Néha táppénzről már vágyódom vissza. Olyanok a munkatársaim, mint egy nagy család.

— És maga a munka...? — kérdeztem. Ekkor mondja el az erőasztó normát, amit 2200 forintért teljesít munkatársnőivel együtt. „Nőivel”, mert férfi ezt ennyiért nem vállalja.

— Segít-e a férje az otthoni munkában? — fordulok Baloghné egyik kolléganőjéhez.

— Azt nem! — nevet fel a présgépnél ülő asszony. — Takarítani, mosni nem. Esetleg főzni. Ha kedve van.

— A háztartást gépesítettem — mondja Fazekas Lajos büszkén. — Van mosógép, centrifuga, hűtőgép, daráló, porszívó. A vizet bevezettük, fürdőszoba is van. Rádiót vettünk, tévé nincs. A *tévépénz* valahogy mindig másra kellett.

— Ha van hűtőszekrény, akkor bizonyára félkész ételeket is vásárolnak — mondom másnap Guth Istvánnak, de a fejét rázza.

— Nem, azt nem tudom elképzelni, hogy mirelitet együnk. Van kert, van jószág — otthon főzünk. A hűtőszekrényben tej, tejföl, felvágott van.

Nagy Jánosné, az egyik présgép mellett hasonlóképpen vélekedik, de azért hozzáteszi:

— Nagyon szeretnék egyszer elutazni, elmenni valahova, ahol kiszolgálhatnak. Hogy ne kelljen főzni, mosni, takarítani... Persze családdal együtt!

— Volt-e már nyaralni?

— Nem voltunk soha.

— A szabadságidő alatt mit csinál?

— Végzem a háztáji munkát, kapálgatást, ezt azt. Vagy tésztát csinálok...

— A férje mikor veszi ki a szabadságát?

— Mindig télen. Javítgat otthon, pihen.

— Kilenc éve vagyok szakszervezeti tag — mondja Baloghné — de még nem kaptam beutalót. Legalább a gyerekeknek adnának!

— Hajdúszoboszlón voltunk 1954-ben két hétig — emlékezik Guth István. — Azóta időm sincs, pedig nagyon vágyok valami külföldi útra, de az építkezés...

Az építkezés...

— Az építkezést 67-ben kezdtem — meséli Fazekas Lajos. — Hajnali négykor keltem, mint egykor az apám, csináltam az alapot, a lábazatot háromnegyed hétig, akkor elmentem dolgozni és délután folytattam a portán tovább. Akkor kapott el a derékfájás. Olyan körülmények között dolgoztunk annak idején vízben, sárban, aludtunk a szabad ég alatt takaró nélkül, hogy nem is csoda. Én hatvankilencig húztam, akkor kórházba kellett menni. Azóta gyógyfürdő, szanatórium, de nem sokat segítenek. A fájdalom minden évben megkeres, ha megemelem magam vagy megfázok.

Hodos Sándor Fazekas Lajos váltótársa az esztergáknál. Minden eddigi riportalanynál fiatalabb 15—20 esztendővel, huszonhárom éves, egy háromhónapos fiúcska apja. Szülei paraszt származásúak, édesapja traktoros volt a gépállomáson, majd hivatásos katonatiszt lett. Ma már nyugdíjban van, sérülésű, két holdját kiadja felesben. Édesanyja betanított munkás.

— Gyermekkoromban, az iskolai szünidők alatt én is kint dolgoztam a földeken, de nemigen voltam elragadtatva a kapálástól. A pénz persze jól jött: focibált, horgászfelszerelést vehettem és egy kismotort. Aztán esztergályos szakvizsgát tettem a gépállomáson és idejöttem dolgozni a KAEV-be. A feleségem is itt dolgozik a bérelszámoláson. Kétezret keres, én három és felet. Ő gimnáziumot végzett, aztán közgazdasági kiegészítőt. Most otthon van a gyerekekkel.

— Hogyan telt el egy nap, amíg nem volt gyerek?

— Mikor délelőttös voltam, együtt lehettünk délután. Amikor kettőkor hazafelé mentem, — ő négyig dolgozik — a megbeszélés szerint bevásároltam és ha tudtam, elkészítettem az ebédet, mert nem idebent étkezem. Aztán megérkezett ő is és együtt ebédeltünk öt órakor. Utána rejtvényt fejtettünk, vagy átmentünk anyámékhoz megnézni a televíziót. Ha kell takarítok, porszívózok. Nem azért, hogy szeretem csinálni, de gyorsan elvégzem, aztán több idő jut egymásra.

Később a hét végéről beszélgetünk.

— Leszoktattam a feleségemet arról, hogy szabad szombaton csináljunk nagymosást, nagytakarítást. Megcsináltuk hétköznap, amit kellett. Szombaton, amíg nem volt gyerek, kimentünk a Berettyóhoz vagy a Köröshöz horgászni, napozni...

Még később a jövőről esik szó.

— Külön lakást szeretnénk, de nem emeletes házban. Elég volt abból, hogy „ne csapkodd az ajtót, ne ugrálj a szobában!” No, és a kertben minden megte rem, jószágot is lehet tartani — mondja Hodos Sándor és állít valamit az automata esztergán. — Aztán szeretnénk még egy-két gyereket.

— El tudja képzelni, hogy étterembe járnak majd enni és a Patyolatba viszik a mosnivalót?

— Nem, nem hiszem. Nem vagyok kisétkű és a házikosztot is megszoktam. A vacsorát még csak el tudom képzelni mirelítből, de a vasárnapi ebédet soha!

„Talán majd a kicsi, ha felnő — gondolom magamban. Akkor már a közétkeztetés mennyisége és minősége is jobb lesz, mint amit magam is tapasztaltam a Kossuth téri étteremben.”

Mielőtt elbúcsúznék riportalanyaimtól, a gyermekeikről kérdezek.

— Van egy ezer négyszögöles kertünk — mondja Fazekas Lajos — ott dolgoztatok a fiammal, hadd tudja meg, milyen munkát végzett a nagyapja! Különbén a fiú a közlekedési szakközépiskolába jár...

— Két fiam van — válaszol Guth István. — Mindketten szakmunkások. Úgy gondolom, majd ha arra kerül a sor, építünk nekik is házat vagy befizetünk egy lakásra, bár még a miénk sincs bepucolva. Mindenesetre biztos, hogy itt maradnak Mezőtúron. Aztán majd teremtenek maguknak, amit akarnak... Amit tudnak.

— Emberré akarom nevelni a gyerekeket, — mondja Baloghné — emberséges emberré.

A szociális otthon egyemeletes épülete, rendezett kertje és gazdasági udvara úgy üldögél az üzemekkel szemben a Szolnoki úton, mint egy óvatos figyelmeztetés: „Gyermekeink sorsában sorsunk alakítjuk.” Félreértés ne essék! A szociális otthon kitűnő munkáját kórusban dicsérték a lakók. De tény, hogy az időződő emberek nem így tervezték öregkoruk idejét, megszolgált életük utolsó harmadát a családban szerették volna eltölteni. S hogy ez miért nem így történt? A feleletért, s különösen, ha az iparosításról akarunk írni, be kell térni Selmeczi Sándor igazgató irodájába.

— Az iparosítás és az idősebbek helyzete között valóban lehet összefüggés. Az itt lakók ötven százaléka ugyanis a mezőgazdaságban dolgozott, de az ő gyermekeik kilencven százaléka már az iparban van. Ha egy-egy esetet boncolgatnánk, kiderülhetne, hogy a tanyán egyedül hagyott öreg hogyan kényszerült arra, hogy elfogadja az állam segítségét...

D. Mihály bácsinak hőszerű haja, kék szeme felett fehér szemöldöke van, kezén átlátszó bőr mögött tekeregnek az erek. Nyolcvankét éves. Harminc éven keresztül robotolt az apja földjén, hogy a banknak vissza tudják fizetni a kölcsönt, aztán jött a felszabadulás és a földet tagosították. „Először sem volt semmi, utána sem volt semmi, közte legalább volt valami” — idézi apja szavait, majd elmeséli, hogy a világban szétszaladt segéd- és betanított munkásként dolgozó lányainak házat, lakást vett a disznókból, amit a feleségével hizlalt, meg a malomgépészi fizetéséből.

— De többet ér az aranynál is, hogy itt vagyok! Kitalálják az ételt, megesszük és hogy ki mosogatja el az edényt, nem a mi gondunk.

Rozika néni éveinek száma egy híján nyolcvan. Tekintetét riadtta tette az ura, akinek indulatait még ma is azzal mentegeti az ötven évig asszony, hogy húsz hónapig volt a fronton, attól lett ideges. De megmaradni mellette nem lehetett. S mondja, mint egy balladát:

— Hat családom volt, egy vízbefúlt, egy Cegléden van, postás a férje, ketten a szemben levő üzemben dolgoznak, Rozika a Volánnál, s egy fiam nyugdíjas tűzoltó... Kilenc unokám van és hét dédunokám. Rendesek a gyerekeim, látogatnak, támogatnak engem...

A szociális otthon előtt apró sapkában zavaros szemű bácsi köt zsinet egy botra, majd átvág az országúton és nekiindul az üzemek előtti árokpartnak. Üti-vágja alkalmi ostorával a térdig érő gatz, mintha a mezőt akarná harcba küldeni az ipar beton- és üvegerődjei ellen. A cipőgyár óvodájából nevetgélve mutogatnak rá a gyerekek.

NÓGRÁDI GÁBOR

DOKUMENTUM

Felejtethetlen találkozások

„Könnyű arról írni, ami a szívünkben él” — hallottam Szabó Páltól. Nekem is szívemben él az emléke, hangulata a sok-sok író-olvasó találkozóknak — amit 20 év alatt tiszttem volt szervezni.

Veres Pétert 1967-ben hívtuk meg az ünnepi könyvhétre.

Kedves Barátaim!

A könyvhétre szóló meghívást megkaptam. Köszönöm. Valóban Mezőtúr az olyan alföldi mezővárosok közé tartozik, amelyeknek volt, s remélhetőleg ma is van valamelyes szellemi életük, helyi értelmiségük.

(Nemcsak a diploma embereit tekintem értelmiséginek, hanem mindenkit, akiben valódi szellemi-lelki érdeklődés van.)

Ez rendben is volna. Íróként 20 év óta nem voltam Mezőtúron.¹⁾ (Valamikor 1940 táján, vagy még korábban azonban már tartottam ott egy előadást.)

Egy bibi van: nekem kb. május 22-én el kell menni Darvassal együtt a szovjet írókongresszusra Moszkvába, és nem tudom mikor jövünk haza. Az írószövetséggel még nem beszéltem a dolgról, de ha mégis visszaérkeznénk a könyvhét második felében az egyetlen hely amit elvállalhatnánk, az Mezőtúr lenne.

Egyelőre ennyit tudok mondani. A többit majd hivatalból elintézik.

B.pest 1967. IV. 16.

Üdvözlettel

Veres Péter B.pest

II. Gárdonyi Géza u. 60.

Majd létrejött a megállapodás:

„Rendben van. Tehát júl. 2. 10 h. Azt hiszem autóval megyünk. Van nekem egy Wartburgom, csak sofőröm nincs. Vagy a fiam, vagy egy nyugdíjas gépkocsivezető majd kisegít. Ha elindulunk 6 óra tájban, odaérünk kellő időben.”

„A közönség felhajtásából ne csináljanak nagy gondot, szívesebben beszélek ötven-hatvan vagy akár 20—30 értő olvasónak, mint 500 olyanoknak, aki elszokott attól, hogy a gondolkodás és a köz — sors dolgaiban tájékozott legyen.”

Nem kellett „felhajtás”, annyi érdeklődő jelent meg, hogy befogadásukra szűknek bizonyult a városi könyvtár, a tanácsháza nagytermébe kellett irányítani az olvasókat.

Hogyan emlékszem vissza több mint 10 év távlatából erre a találkozóra? Veres Péter politikáról, közéletiségről, a szocializmus építéséről, a társadalmi elkötelezettségről, tervgazdálkodásról, népesedéspolitikáról, a munka szépségéről és olvasmányairól beszélt okosan, világosan. Saját alkotásairól szerényen, szükséztlenül nyilatkozott:

1. Veres Péter 1947-ben, miniszter korában járt városunkban egy nagygyűlés szónokaként.

— „Embernek több vagyok, mint írónak, és ezen lényegében már nem változtathatok. Nem semmiért írok: a valósággal, az étellel, a történelemmel szeretnék mindennapi viszonyban lenni. Vagy még pontosabban: nem tudok a valósággal való mindennapi gondolati érintkezés nélkül élni.”

Csodáltam értelmét, pontos, szabatos mondatfűzését, az áramló kérdészuhatagokra adott bölcs válaszait. Legjobban mégis olvasottságát. Marco Polo ázsiai útleírásait, Machiavellit, Nagy Frigyes vitairatát, Rousseau Vallomások c. könyvét, Goethe Itáliai utazását, Eötvös József, Mark Twain, Goncsarov, Tolsztoj, Gorkij, Thomas Mann műveit akkor már „újr olvasta”.

— „Az írónak egész életében legnagyobb gyötrelmem a korlátoltsággal való küzdelem, hát legalább önmagában győzze le.”

Szabó Pál 1968-ban, az ünnepi könyvhétre látogatott városunkba.

„Szívesen elmegyek Mezőtúrra könyvnapokra ha ... valami egészségügyi bonyodalom közbe nem jön. A télen volt elég, de már jól vagyok.”

Azután a második levelében:

„25-én de. 11 órakor ott leszek. Délután 3-ra átmegek Túrkevére. Aztán majd csak szólítson Pali bácsinak, jó?”

Így kezdődött a hivatalos formáságokon túlmenő barátságunk, a Tisztelt Szabó Pál író, Kedves Asszonyom megszólításból Drága Pali bácsi, Kedves „Anczi” lett.

Aztán elérkezett a várva várt találkozás. Zsúfolásig megtelt a könyvtár nagy olvasóterme. Pali bácsi derűt, közvetlenséget sugárzó lénye azonnal megnyerte az olvasókat. Úgy beszélt a Talpalatnyi föld, a Nyugtalan élet, a Most és mindörökké, a Harangoznak hőseiről, ahogy ő élte a paraszti életet, a paraszti sorsot: sajátosan egyéni realizmussal, színesen mesélő stílussal, a tragédiáktól a szivárványos derűig. Szeretettel emlegette faluját, Biharugrát, amelyből Gőz Jóska, Juhos Mari, Katica-Kovács és a többi regényalak született.

Meghívó levelemre is ezt írta:

„Szállás sem kell, mert bármilyen későig tart, utána Ugrára megyünk éjjeliszállásra, A falunkba.”

A találkozó után néhány nap múlva ismét írt.

Kedves Asszonyom!

Nagyon kedves meglepetés számomra Mezőtúr: nem ismertem eddig. Derűs, tiszta értelem a nép. S ugyancsak a vezetők! Írni akarok Mezőtúr—Túrkevéről mihamarabb. (Hamarosan „kibékülnek” Kovács Imrénével,² ugye?) S ezért igen kérem írja meg mihamarabb a pesti címemre, hogy ki volt aki a gyűlést megnyitotta, és voltak-e ottan értelmiségiek, pedagógusok? Mi volt a neve az ifjúsági csoportnak, amely előadott, a könyvtárban hány kötet könyv van, és aránylag olvasnak-e az emberek?

Mi nagyon jó lélekkel gondolunk a találkozóra!

Várom gyors válaszát! Kezét csókolja:

Pali bácsi

Ui. Néhány sorban azt is kérem, hogyha lenne valami külön érdekesség — érdelem a városban!

2. Kovács Imréné, a túrkevei városi könyvtár ig. érte jött az íróért, akit a mezőtúri olvasók még nem akartak elengedni, ezért volt egy kis vita.

Természetesen részletes írást küldtem, amire rövidesen jött a válasz:

Kedves Asszonyom!

Köszönöm kedves értesítéseit: összefoglaló cikket írtam Mezőtúr—Túrkeve—... — Körös-Nagykunságról a könyvnapokkal össztartozón. Mezőtúrral kezdek, az utolsóval végezem. A Budapesti Hírek-ben, a vasárnapi számban jelenik meg. Megéri, ha Maga is elolvassa.

Egyébként a nyár folyamán elmegyünk Mezőtúrra Kovács Lajoshoz,³ és Magát is megkeressük. Dátumot nem mondok, nehogy elbújjon előlünk!

Szeretettel köszöntöm! Nagyon megszerettem Mezőtúrt!

Szabó Pál

Ugrára is gyakran erre vette útját, és ha több ideje nem is volt, néhány percre megállt a kocsival, felesége és két tündérszép kis unokája is többször vele volt.

— „Ugra az én igazi otthonom. Szentül hiszem, aki egyszer megkóstolja Biharország kenyerét, borát, nem vágyik el innét aztán.”

Többször hívott, látogassuk meg Ugrán.

— „Jót lehetne az öreg diófa alatt üldögélve beszélgetni. Tudja, ebben a rohanásban nincs idő, pedig de jó, ha az emberek beszélgetnek egymással. Ahány ember, ugyanannyi színes regény.”

Sajnos, nem került sor a látogatásra. 1970 elején már nagy beteg volt. Ekkor mind a mezőtúri olvasók, mind a magam nevében mielőbbi gyógyulást, friss erőt kívántam neki levélben. 1970. február 5. keltezéssel írta hozzám utolsó levelét:

„Kedves Anczi! Köszönöm szépen kedves levelét, betegségekre többet ér, mint bármilyen gyógyszer. Hát igen, eléggé gyatra állapotban vagyok, dehát, én mindig csak azért voltam beteg, hogy meggyógyulhassak. Hátha most is így lesz? Tudja, eléggé időben is járok már, de ezen túl pedig az egész életem merő küzdelem volt. Nagyon elfáradtam. Ha túl leszek rajta, szívesen megyek Magukhoz megint... majd meglássuk. Mégegyszer köszönöm kedves levelét. Szeretettel üdvözli Szabó Pál”

Ebben az időben gyakran eszembe jutottak alábbi sorai:

— „Lehet, hogy holnap, holnapután, három év múlva, vagy öt év múlva minden kör bezárul. Vagyis átal lépek én is a Léthe vizén. Lehet, hogy Charon hajójával megyek át, de lehet, hogy csak úgy pacskolva, lubickolva. Egyszóval: szinte látom a véget. S én Ugrán akarok által lépni. Magyarán Ugrán temessek el, a szőlőskert előtti új temetőben. Arcal keletnek, s lábbal a lemenő napnak.”

1970-ben nagyot aratott a halál. Tavasszal elvitte a 73 éves Veres Pétert, ősszel a 77 éves Szabó Pál is „átal lépett a Léthe vizén”.

Már csak gyönyörű írásaik olvasása közben találkozhatom velük...

SALÁNKI ISTVÁNNÉ

3. Kovács Lajos mezőtúri kertész, írogató ember.

„Túri diákok, öregdiákok...”

A túri iskola soha nem volt gazdag, mert fenntartásáról nem földesurak, hanem mindig a túri nép gondoskodott, — de annál gazdagabb volt az a kincs, melyet tanítványai lelkébe plántált *tudás, műveltség és emberség* formájában. Ennek az ajándéknak különös nagyságára az idők múltával minden volt túri diák rájött, még az olyanok is, akik diákeveikben esetleg fogukat szívták az iskola szigora és magas követelménye miatt.

Ezek közé a tanulók közé tartozott *Szép Ernő* is. Az 1899-től 1902-ig terjedő három tanévet töltötte iskolánkban, s ez alatt az idő alatt két osztályt, az V. és VI. osztályt végezte el. Nem volt szorgalmas tanuló: szívesebben töltötte el a délutánokat és estéket kártyás barátai és osztálytársai körében (*Juhász Imre* azt írja róla *Hajdúszoboszló monográfiájában*, hogy Pesten is „egy ideig félelmetes kártyásnak bizonyult”). Különösen a mennyiségtannal volt mindig baja, hiszen ehhez a költői lelkületű ifjúnak semmi érzéke nem volt. Viszont kiválóan szerepelt már ekkor is irodalmi téren. Önképzőköri sikerei ismertek: verseit, elbeszélését és műfordításait tanárai nagyra értékelték. Költői fejlődésében nagy szerepe volt önképzőköri tanárának: a kiváló felkészültségű *Kolosváry Aladár*-nak. Nem véletlen, hogy mikor 1902-ben megjelenik az ifjú diákköltő első önálló verseskötete (*Első csokor. Költemények és műfordítások. Mezőtúr, 1902. június hó*), azt *Kolosváry Aladár* tanárnak ajánlja.

Ahogy az évek telnek, *Szép Ernő* mind szívesebben és szívesebben gondolt vissza *Mezőtúrra* és a túri iskolára. 1928. június 10-én megalakult a *Mezőtúri Öregdiákok Országos Egyesülete*. Következő közgyűlésén, 1929. június 9-én, már *Szép Ernő* is ott van. A díszgyűlést követő közebeden azt mondja, hogy „ifjú korának legszebb évei azok, amiket itt töltött s hogy poézisének alapmotívumait itt szerezte”. (*Papp László: Krónika a Mezőtúri Öregdiákok Egyesületének 1929. június 9-én tartott közgyűléséről. Értesítő 1928—29. 84—94. oldal.*)

A következő évben ünnepelte a túri gimnázium fennállásának 400. évfordulóját. Az ünnepségen jelen volt *Szép Ernő* is, és a városházán tartott díszgyűlésen elmondta erre az alkalomra írt szép ódáját. Mivel ez a vers — tudomásom szerint — csupán a jubileum alkalmával „Emlék” címen nyomtatott kiadványban jelent meg, s így nagyon kevés embernek van lehetősége, hogy hozzáférjen, — a lentiekben teljes terjedelmében közlöm a költeményt.

Öregdiákok, túri diákok,
Nektek messziről egyet kiáltok.
Szívem trombitál messziről néktek:
Túr városát el ne felejtsétek!

Túr városának vén fehér tornyát,
Azt az egyszerű szép magyar formát,
Harangozása hármasszózatját,
Ha szólongatja a mennyek atyját.

Templom mellé ugye oda láttok:
Ott van a ti nagy latin palotátok,
Hova álomban még visszajártok
Öregdiákok, túri diákok.

Jó is vón újra a padba ülni,
Bánattól gondtól elmenekülni,
Fáradt lelkünkben friss lelket lelmi,
Túri tanítást szívesen nyelni.

A túri leckét, öregdiákok,
— Nem a latint kit nap-nap bevágtok —
Azt, amit adtak s fel se kérdezték:
Azt a szépséges szép magyar leckét.

Testvért védeni, hazát szolgálni,
Hitet, hűséget, harcokat állni:
A nemes virtust itt tanultátok
Túri diákok, öregdiákok.

Nem ennyi bajjal, nem ennyi évvel,
Ha' zsenge szívvel, fiúi hévvel
Úgy imádjátok, amit imádtok
Öregdiákok, túri diákok.

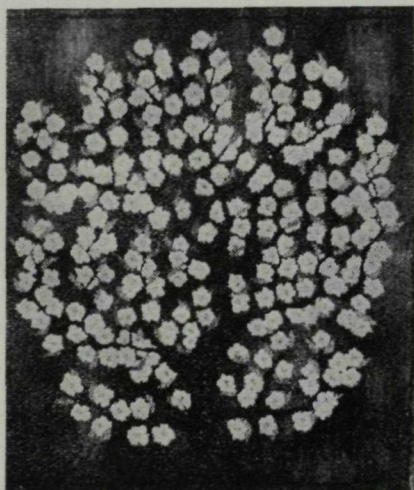
Két életünk van itt a világon:
Egyik az élet, másik az álom,
Egyik tövist ad, másik virágot,
Ugye tudjátok öregdiákok.

Berettyóparton tavaszi fűzek,
Ifjú eszmények örökké szűzek,
Susogó fűzfák amit meséltek...
Túri diákok ne felejtsetek.

Öregdiákok ne felejtsetek,
Az ifjúságot el ne ejtsétek,
Ifjak maradtok Túrra ha jártok
Testvéreim, jó öregdiákok!

Azóta ballagáskor a túri diákok mindig elszavalják Szép Ernő alkalmi költeményét, s igyekeznek is vissza-visszatérni az ősi iskola falai közé, hogy az élethez további erőt merítsenek, hogy „ifjak maradjanak”.

VARGA LAJOS

Egy magatartás társadalmi háttere

FODOR ZOLTÁN EMLÉKÉNEK

Bennem a „jobbágy” fogalmat nem történelmi stúdiumaim alakították ki, hanem Arany János „A szegény jobbágy” című verse. Ha meghallom ezt a szót „jobbágy” bebállag emlékezetembe két sovány ökrével, összetákolta kalapjával, nyirkorgó szekerével a vármegye robotját végző kiszolgáltató jobbágy, s elrobog mellette az alispán négylovas hintaja, tengelyt akasztó kedvű cselédjével. Elsettség, kiszolgáltatótság, dölyf és hatalom. Két világ, két sohasem találkozó ember, akiket legfeljebb renegátok, urak bakjáról nyelvelni merő parádés kocsisok kötnek egy-egy pillanatil. Számomra hosszú időn át ez volt a jobbágy megtestesítője, s mert történelmi tanulmányaimban is ez a jobbágy jelent meg, mert úgy tanultuk, hogy Magyarországon a XVI—XVII. században az úgynevezett „második jobbágyág”, mint kelet-európai sajátosság konzerválta a jobbágyágat, azt hittem-tudtam, hogy mindezt a világot 1848 separte csak el. Széchenyi maga írja, hogy mit ér a robot, mennyire kelletlenül végezte azt a jobbágy, inkább kárt okozva urainak, a megyének, semmint hasznot hozva. Sőt Kölcsey, Wesselényi is erről beszélt még korábban. S mindez egybevágott az aranyjánosi képpel, a lomha mozgású, álló világot megjelenítő ábrázolással.

A minap azonban kezembe került Arany János verse, s újra ízlelgetve a még mindig „kívről” tudott szavakat, más vonásokat vettem észre benne. Sőt látván láttam talán nem jól olvastam eddig. Ott van alatta a dátum: 1847; a cím után alcímként kiáltó dőlt betűkkel szedve: „Életkép a múltból”. Igen. Egy évvel 1848 előtt Arany János mint múltbeli képet idézi meg a jobbágyot. És most kezdett még igazabul megnőni szememben a költő. Nemcsak mint művész, hanem mint vérbeli társadalomtudós is, s természetesen a realista ábrázolás utolérhetetlen és ritka képességű művésze. Mert verse nem véletlenül került újra kezembe: a benne foglalt jobbágyképet kívántam felülvizsgálni hosszú néprajzi és történelmi vizsgálataimmal szembesíteni. Ellenőrizni akartam a költőt, rajtakapni realizmusát, megkérdőjelezni éleslátását.

Több éve foglalkozom ugyanis a parasztság erkölcsrendjével, magatartási formáival, viselkedésével. S óriási különbséget láttam az Alföld és a Felvidék, különösen a palócok lakta terület és a kiváltságos Jászkun Kerület falvainak magatartása között. Az Ipoly-völgy volt jobbágyi falvainak kézcsókra hajló magatartása, életfelfogásuk alkalmazkodóképességet, simulékonyságot idéző mozzanatai, tekintélytisztelete idegen volt számomra, s az Alföldön soha nem tapasztalt magatartás. Ilyet nemhogy a kiváltságos Kerületekben, de bizony a kisebb tiszamenti jobbágyfalvakban sem tapasztalni. Ott az úrral levett kalappal, alázatosan beszélt a paraszt — igen, nem a jobbágy, hanem utóda, a szabad paraszt is —, s boldog volt, egyben félt, hogy ura megszólítja. A Tiszazugból tucatlával vettem magnetofonra olyan eseteket, amikor a faluból elállott cseléd urát, mert az pofon vágta, félholtra verte, vagy egyszerűen sarkon fordulva és káromkodva ott hagyta kisebb esetekben. S mikor ennek okát kezdtem nyomozni, vizsgálni,

új világ nyílt meg előttem. Rájöttem, hogy valójában az Alföldön jóval a jobbágyfelszabadítás előtt „megszűnt a jobbágytság”, a földesurak valamilyen egyéni megoldással, kompromisszummal oldották meg a dolgot. Az 1848-as jobbágyfelszabadítás azért okozott az Alföldön olyan sok galibát, mert nem rájuk volt méretezve. Itt már kialakult s mindkét fél részéről többé-kevésbé megnyugtató módon rendezett kérdést borított fel, s ez korbácsolta fel az indulatokat. A megoldás kulcsa valamiféle egyéni urbárium, méltányos taxa, megváltott és igen korlátozott robot volt, s az embereknek szabad mozgást biztosított. Voltak települések, ahol ez a megoldás újabb keletű volt, voltak már nagy múltra visszatekintő helységek, voltak mindig is szabados helyek, kerületek, s ezek formálták ki az Alföld népének a felvidékitől eltérő magatartását. Az alföldi Arany János ezért nevezheti 1847-ben múltbeli életképnek szemléletes rajzát. Ezért nagy realista, s ezért is igaz költő. Az Alföld valósága ekkor már nem ez volt.

Nehéz a beidegzéseket, a megtanult, iskolában elsajátított reflexeket kiiktatni magunkból, nehéz ellene küzdeni is. Hajlamosak vagyunk arra, hogy az ott tanultakat készpénznek véve általánosítsuk, saját vidékünkre is vonatkoztassuk. Kitűnő alkalom számunkra Mezőtúr várossá nyilvánításának 600 éves jubileuma, hogy felülvizsgáljuk az iskola kialakította és természetesen szűkebb pátriánkra is vonatkoztatott jobbágyképet. Mert Mezőtúr, bár a jobbágyfelszabadítás előtt ugyan, de csak későn válik szabaddá, s kerül ki a jobbágyi állapotból: egy része kincstári birtok lesz 1837-ben, az Aspremont rész 1844-ben, a Felsőrés 1846-ban váltja meg magát 1864-ig, illetve 1870-ig tartó kifizetéssel. De mi volt előtte. Milyen jobbágyok voltak a mezőtúriak? Lomhán, kelletlenül, rongyos kalapban robotolók vagy...? De üssük fel a múlt lapjait, s szerezzünk bizonyosságot!

Bizonytalan a városnak a „Várad regestrumban” való említése, de ha valóban Mezőtúr szerepel ott, akkor jobbágyok lakják, hisz a tüzesvas próbában kezét égető Szob nevű ember a turpásztói apátság harcoló jobbágyának mondja magát. 1266-ban ismét egyházi birtokként fordul elő, de ekkor IV. Béla királyunk a nyulakszigeti (ma Margitsziget) apácáknak adja Túr, 1281-ben pedig az egri püspök kezén találjuk, s Károly Róbert ugyanezt az oklevelet 1324-ben ismét megerősíti.

Az egyház ebben az időben nagyhatalom, birtokai igen jól szervezettek, s mivel írástudók testülete is egyben, nyilván kitűnően adminisztrálták a birtokaikat. A jobbágyi függőség így erős lehetett, de mivel nem központi birtokrészhez tartoztak, bizonyos szabadabb mozgást feltételezhetünk. Nagy Lajos korától kezdve azonban egyre több nyom mutat arra, hogy Túr és a környező települések lakói közül szép számmal emelkednek a nemesek sorába vagy szereznek szabadságot, s bizonyos jogokat. Az egyházi fennhatóság alól 1387-ben kerül ki Túr, amelyet már mezővárosként (oppidum) emleget az oklevél, hogy Brankovics György szerb despota kezére adja Zsigmond király bizonyos töröktől fenyegetett délvidéki várakért. Bár Brankovics továbbadja a város birtokjogát, a város mégsem ezen a vonalon öröklődik tovább, hanem Hunyadi János kezére kerül. Az őt eláruló és elfogó Brankovicsot Hunyadi magyarországi birtokai elkobzásával bünteti. Mátyás megkoronázása után így a király kezére kerül a város, majd kap új földesurakat a Kállay család és a Szilágyik a kezére. Az új földesurak a különben mezővárosi jogokkal rendelkező helyet nem élhették a szokott mód szerint, mert Mátyás 1469-ben a török háborúban tanúsított hadi érdemeikért a mezőtúriakat ugyanazokban a jogokban részesíti, mint a kun székekhez tartozó településeket.

S itt ez a leglényegesebb fordulat. A város ugyanis felemás helyzetbe, de mégis kedvező állapotba jutott. A kun székek joga ugyanis kiterjedt az önálló

közigazgatásra, bíraskodásra, illetve vám- és harmincad kedvezményre, továbbá lakói szabad embereknek számítottak, úgymond „területi nemességet” élveztek, s nem fizettek földesúri adót, hanem csak királyi adót. Mivel Mezőtúrnak azonban földesurai voltak, így ezen jogok egy részétől természetesen a túriak esle-tek, s földesuruknak továbbra is szolgáltatásokkal tartoztak. Az oklevélből kiderül azonban, hogy egyértelműen vonatkozik rájuk a vámkedvezmény, a sza-
bad kereskedés, illetve a földek (szántók, rétek, halászföldek) szabad használata is. Egy 1487. évi oklevél pedig világosan utal önálló közigazgatásukra, s bírasko-
dásukra, ugyanis a túri bírák — perbe keveredvén a kunokkal — az országbíró-
hoz mennek ügyükkel, s erről a lépésről földesurukat értesítik. Tehát önállóan
intézkedtek, függetlenül a földesúrtól, s arról urukat csak értesítik. Kun szabad
állapot ez tehát, de a kun székekhez tartozás nélkül, s a földesúri adó megfize-
tésével. És ez óriási szabadság a szomszédos Békés, Bihar, Csongrád és Külső-
Szolnok megyék jobbágyi jogú településeihez viszonyítva. Az 1469-es oklevélből
azonban az is kiderül, hogy mint mezővárosi rangú település, e jogok bizonyos
részét (szabad földhasználat) már a korábbi királyok alatt is birtokolták, tehát
Mátyás oklevele csak bővíti a szabadságával jól élő és ígéretes város szabadal-
mait. Ezt a jogát a Kállayak birtokolta Felsőrészen tovább őrzik, az Alsórsz rész vál-
tozó földesurai (Corvin János, Zehernyei Derchény Imre, Lorántffy Zsuzsanna,
a Rákóczi-család, az Aspremont-család, Paluska György, majd Malonyay János)
is kénytelenek tisztelni.

A város szabadabb légkörét mégis két újabb eseménynek köszönheti. A vá-
ros Kálmáncsehi Sánta Márton és Szegedi Kiss István prédikátorok hatására
teljes egészében áttér protestáns hitre. Ezzel megszabadul másik földesurától a
Váci Egyházmegyétől, s megszünteti az adófizetést. Protestáns prédikátorainak
eltartása ha rá is hárult, ha az egyház építményeit neki is kellett mint közösség-
nek fenntartani, ez mégsem jelentett akkora terhet, s főként a kezdeti évtize-
dekben igen jelentős előny volt ez.

1552-ben Szolnok vára eszik, s a török hódolatja Mezőtúrt is. Mint igen ér-
tekes helyet, gazdag várost azonban szultáni birtoknak (khász város) nyilvánítja,
s így bizonyos védelemben is részesíti. Bizonyosság erre a török uralom alatt ke-
letkezett számos, százat haladó számú török nyelvű oklevél. A török iga súlyos
volt, igen nagy adókkal terhelték a népet. Mezőtúr azonban mégis ekkor szaba-
dul ki végleg a feudális nyomás alól, s válnak polgárai lényegében szabaddá. A
magyar földesurak elmenekülnek, s csak távolról próbálnak beleszólni a város
életébe, kísérelik meg beszédni az adót a Felvidékről, Erdélyből, már amikor ezt
a hadi állapot megengedi. A török ugyanakkor védelemben részesíti a város pol-
gárait, s védett helyen is van a Berettyó és Körös zugában természetileg is. Tö-
rökszentmiklós, Szolnok és Gyula vára pedig 1566 után szinte védelmi gyűrűként
veszi közre az értékes khász várost. Ha a török és magyar egyezmény lehetővé
teszi, hogy a hódoltsági területről beszédjék az adót (a régi adómenyiség fele)
a Felvidékre és Erdélybe húzódott földesurak, ez mégis laza kapcsolat, s a város
földesúri ellenőrzéstől mentesen, szabadon fejlődhet, hisz robotolnia nem kell,
adót pedig annyit fizet, amennyit bevall. Nemigen jöttek összeírni, ellenőrizgetni
a földesurak e távoli, veszélyes vidékre.

A város a világi és egyházi földesúrtól való megszabadulás mellett még egy
törökkori, bár szomorú folyamatnak köszönheti nagy megerősödését, s ez a kör-
nyező kisebb falvak (Túrpásztó, Kispó, Nagypó, Túrtó, Szenttamás) pusztulása.
A város lakói — lévén szabad mozgásuk, függetlenségük — sorra szerzik meg és
olcsón elmenekült földesuraiktól e falvak határát. S hozzá nemcsak Túron élő
kisnemesek, hanem jobbágyok is. De lássuk a tényeket: 1639: Túrtó prédiomot

1200 forintért a Tassy család elzalogosítja Mezőtúrnak; 1649: a túri Törő család két tagja 50 forintért Kerekes István simai birtokrészt zalogbirtokul kapja; 1651: Boldogházi Kiss János Osgyáni Bakos Gábor túri részbirtokát megveszi; 1654: Boldogházi Kiss János zalogbirtokul veszi Tassy Mihály túrtői részbirtokát; 1654: Mezőtúrról kiderül, hogy Túrtót már régóta teljes egészében zalogbirtokként használja; 1655: Telegdi Balajthy Ferenc, Törő András és Törő Pál túri lakosoknak 100 forintért elzalogosítja a Békés megyei Csabacsüd nevű birtokát; 1665: Tokai András felvallása Túrtó, Szenttamás, Kispó és Nagypó prédiomokról, mint a város tulajdonáról; 1667: Simay Mátvás érsekújvári lovas-hadnagy Sima és Csejt nevű pusztáit a túri Kecse Lukács és Kecse Bálint nevű lakosoknak elzalogosítja; 1667: Végh Mihály szendrői lakos ugyanezeknek 200 forintért bánrévi birtokát zalogosítja el; 1667: Bánrévi Jánosné és fia túrtői birtokát zalogosítja el a városnak; 1670: Kecse Lukács és Bálint Baniczky Mária és fia Fáy György simai és csejtei birtokát is zálogul kapja; 1678: Boldogházi Kiss Péter a túriaknak 500 forintért eladja Osgyáni Bakos Gábor túrtői portáját; 1679: Széki György pói földesúr a város részére 20 évre elzalogosítja Kis- és Nagypón lévő birtokait; 1679: a gyulai török várparancsnok 25 tallérért a túri kereskedőknek bérbe adja a Körös szarvasi révjét.

Micsoda birtokmozgás, mennyi pénz. Bizonyára pedig csak kevesebb részéről tudunk, mert számos kisebb foglalat, adásvétel nem is foglaltatott írásba, vagy nem maradt ránk dokumentuma. S az eredmény: 1879-ben a város határa 82,447 kh. Egész birodalom, egész kis ország. S mindez, ha földesura volt is, mégis „jobbágyok” birodalma, szabad vadászterülete, amelyből maguk fejlesztettek virágzó földművelést, állattartást, ipart, kereskedelmet, s magafokú szellemi kultúrát. Mert a török alatti önállóság, a földesurak elmenekülése, a birtokok eladása vagy zálogbaadása a város lakóinak függetlenségét növelték. Mezőtúr önálló politikát folytat: a törökkel, az erdélyi fejedelmekkel, várkapitányokkal, s a névleges birtokos uraival tárgyal. Ad-vesz birtokokat, s magához láncol több falunyi határt. Városának lakói csak papíron jobbágyok, csak névleg alávetett helyzetűek. Vessük csak össze még egyszer egymással a különböző lehetőségeket, jogokat: régtől fogva város, s önálló közigazgatással, szabad földhasználattal és vámkedvezményrel rendelkező hely; a török hódoltsági terület megkülönböztetett jogú khász városa; a világi és egyházi feudális hatalmaktól gyakorlatilag teljesen megszabadult közösség; földbirtokosa, földesura a környező pusztává lett településeknek, azok határainak. Mezőtúr lakói polgárokká váltak, ha névleg jobbágyok is voltak. Akként is viselkednek.

Ezt a magatartást, ezt az öntudatot azonban nem ölthették volna magukra ilyen levetkőzhetetlenül, ha nincsen a reformáció. A Dózsa-parasztháborúban részt vett, a társadalmi fejlődés élvonalában álló város igen korán reformálódik. S tudjuk, a reformáció nem csak vallási, hanem társadalmi mozgalom és új polgári ideológia is. A polgárság úgy bontakozott ki a középkorból, hogy lelki-szellemi autonómiát is akart. Nem bizonyos, de úgy tudjuk, hogy Mezőtúron már 1530 után középfokú oktatási intézményt hoz létre a reformáció. Ennek az intézménynek a rektorait 1665-től ismerjük. Mezőtúr iskolavárossá válik, önálló szellemi központtá, s neveli polgárait egy más életeszményt táplálva beléjük. Akik az intézet falai közé nem juthatnak, azoknak nagyhírű prédikátorok oltják lelkébe, szellemébe az új ideológiát. A protestáns gyülekezet, a város és papjai, tanárai egyek, hiszen maga a város az, aki fizeti, gondozza, fenntartja őket, s szegődte és táplálja. Ezért vár valamit, olyat, amire szüksége van. Ugyanakkor az öntudatos, a régi egyházatyák keménységét mutató prédikátorok ostorozzák is befogadóikat, híveiket. Kemény harcban csiszolódik az új életfelfogás. Mezőtúr

jelentőségére, XVI. századi gyors felemelkedésére jellemző, hogy Debrecent megelőzve válik bizonyos egyházmegye központjává, s eszerese van. Csak később, a szuperintendencia (Debrecen) kialakulása szorítja háttérbe. Iskolavárosi jelentősége azonban megmarad, s gimnáziuma jelentős szellemi központ. Diákjai, tanárai külföldön is megfordulnak vagy éppen onnan jönnek a városba, s hintik el az európai eszméket. Így formálódott a polgárosuló, iparosodó, kereskedelmi központtá váló város szellemi arculata, igazodott a szabad polgári fejlődéshez életfelfogása: puritán takarékoság, szorgos munka, önfegyelem, a családért való felelősség, napi számadás önmagunk előtt tetteinkért, helytállás önmagunk és a közösség előtt, a közügyekért való szorgalmatos és becsületes tevékenykedés, s mindenek fölött öntudat, amely mellé állítható a nemesi öntudatnak, sőt mert nem öröklött, de saját szerzemény, még értékeesebb is.

A város lakosságát a felszabadító háborúk megapasztják, vagyoni ereje is fogyatkozik, de lakossága folytonos, s tovább öröklődik minden eredmény, amely a török uralom idején kialakult falai között. Ennek az eredménynek a próbája azonban még csak ezután következik be. Ekkor válik el, hogy mennyire szilárdak eredményei, mennyire forrott össze az új tudat a vagyonnal, a társadalmi léttel, valósággal, lakói jobbágyok vagy polgárok?

A török elvonulván, a bizonytalanság megszűnván, visszatérnek a földesurak „jogos” birtokukba. Ugyan népüket, jobbágyaikat magukra hagyták, pusztulni engedték, de most fennen lobogtatják adományleveleiket, követelik jogaikat. A földesurak azonban nem egyformák. Rákóczi Ferenc, a későbbi vezérlő fejedelem 1699-ben szerződést köt a hazatelepülő túriakkal, s 140 forint taxában állapodnak meg, s birtokán lakó jobbágyokat korábbi jogaikban meghagyja, sőt részesíti benne az ezután birtokára települőket is. Nem így a Kállayak, 1691-ben teherkönnyítést kérnek földesuruktól, de sokra nem számíthattak, s így később — a tatárbetörés után — vissza sem akarnak jönni az elfutottak. Végül a földesúr kénytelen a nyakas jobbágyainak kívánságára hajlani, s esztendei taxában állapodnak meg, csakúgy mint azt magától Rákóczi Ferenc tette.

Megvan hát az első eredmény: a földesurat a volt városlakók, a polgár módra élő jobbágyok főhajtásra, engedelemre kényszerítik. S hiába a földesúrváltozások, a Rákóczi rész Paluska György császárhú birtokos kezére kerülése, ő is bizonyítani kénytelen a taxás állapotot. Szép summa ez, évi 400 forint taxa kétszeri kifizetéssel, de meghagyják jogaikat, szabadságukat. Most hosszú harc indul meg. A földesurak szorítani próbálják a prést, növelni a terheket, a lakosok ellenállnak. Ha kell, úgy mint Törő Pál, aki bár nemes ember, mégis a terhek növekedése ellen harcol, s lép fel, keres a kuruc mozgalommal kapcsolatot. A túriakat nem könnyű megfékezni. S a földesurak kénytelenek tovább könnyíteni: az Alsórészen az Aspremontok, Gróf Keller Ferenc, majd az új birtokosok a Malonyaiak saját kezelésű birtokaikat adják a jobbágyközösség kezére árendába. A földesúr nem rendezkedhetik be igazán saját birtokán, nem kezdhet komoly gazdálkodásba, s belátja: jövedelme nagyobb, ha a jobbágyainak szabad gazdálkodást biztosít. A XIX. század elején a Kállayak kísérelik meg újra saját gazdaságukat a jobbágyok rovására kiterjeszteni, de ez sikertelen kísérlet marad, illetve hosszan elhúzódó per. Eredmény alig valami, az ellenállás igen erős. Végül is a jobbágyfelszabadítás előtt mindkét birtokostól sikerül megváltaniuk magukat, s úgy átlépni 1848 küszöbét, mint szabad polgárok, sorsuknak saját intézői.

E sikeres védekezés a török időkben kialakult önállóságuk, önálló politikai tapasztalatuk, erős polgári tudatuk eredménye, enélkül bizony Mátyás kiváltságlevele, s városi rangjuk nem jelentett volna védelmet, megtartó erőt. Mondhatnánk azt is, hogy Mezőtúr kun jogú hely, s nagymúltú, 600 évvel ezelőtt vá-

rossá lett település. Miért pontosan ezt emeltük ki. Mit bizonyít az, hogy egy város megőrizte bizonyos jogait, s lakói polgárosodtak, ellenálltak a földesúrnak. Jellemző ez az egész Alföldre? Kifejezi ez az alföldi és a másvidéki jobbágy közti különbséget? Kétségtelen, hogy a városnak könnyebb volt. De nemcsak ez a település, hanem valamennyi környező hely (Tiszaföldvár, Cibakháza, Tiszakürt, Tiszasas, Tiszaszőlős, Kenderes) ellenállt a visszatérő földesúrnak, s ha nem, odébb állt, mint Tiszaföldvár népének egy része. A török alatt önállóságra szert tett, szabad paraszti állapotba került jobbágyközösségek igenis feltételeket tudtak támasztani, követelni tudtak uruktól, mert visszalépni nem lehetett, mert 150 év magukra hagyottságát, földesúr nélkül való életüket jognak, biztosítéknak érezték. Mezőtúr csak a fókusza volt e helynek, kisugárzó központja, élenjáró települése. Ő volt a minta, mert legerősebb volt, s mert városi rangja birtokában szervezettebben tudott fellépni.

Itt érthető meg, hogy mit jelentett a város iskolája, szellemisége, később pedig ipara, amely szintén nevelte a környék iparba forduló ifjúságát, kialakította bennük a polgári öntudatot, a kézi munka becsületét. Itt érthető meg, hogy mit tesz a szellemi központtá való válás, s miért lehet csak az a település igazán város, amelynek karakterisztikus szellemi arculata van: ez biztosítja a környezetre való hatást, ez rögzíti más módon is a gazdasági kapcsolatokat. Mezőtúr tehát nemcsak önmaga, de egész vidéke képviselője volt, s széles körben hatva terjesztette a polgári életfelfogást, izgatott a jobbágyi állapot ellen.

Mezőtúr nemcsak így forrott össze környezetével. Úgy is, hogy maga is befolyás alatt állott, hatottak rá a környező szabad kun városok, amelyek közé maga is beékelődött. Nem véletlen, hogy Mátyás ezekkel egyenrangúvá kívánja tenni Mezőtúrt és az akkor még meglévő Varsányt (a mai Rákóczi falva helyén). Ez volt a minta Túr számára is, ez volt az elérendő állapot. Hogy nem vált mégsem a Nagyikunság részévé, annak kétségtelenül földesurai az okai, a Nagyikunságban nem ismert függés. S ezek mellett még az eltérő társadalmi szerkezet is. A Nagyikunságban, ha éltek is nemesek, azoknak nem voltak külön jogaik, Mezőtúrnak azonban jelentős kishemesi rétege volt (1786-ban 112 fő), s igen osztott társadalma, amelyben polgárok, jobbágyok és zsellérek egyaránt fellelhetők. A nemesek természetesen Mezőtúron is nemesként éltek, de mégis felléptek — mint azt Törő Pál esetében is láttuk — a város érdekében a nagyobb birtokosokkal szemben. Ők a város érdekeit szolgálták, s nem földesurai voltak annak, csak kisebb birtokosai, alig valamivel több földdel, mint a jobbágyok telkei. A Nagyikunsággal való összeolvadást azonban ez a két tényező mégis megakadályozta. A tapasztalatok átvételét, az együttműködést a Nagyikunsággal azonban nem tette lehetetlenné. A város így a közvetlen környezetben mintegy összekötő kapocs volt a Szabad Kerület települései és a jobbágyi közösségek között, mintát adott és mintát követett, sőt elmondhatjuk, hogy szellemileg erősen hatott a nagykun településekre, hiszen iskolája a nagykun városok iskolaközpontja is volt.

Ez hát Mezőtúr szerepe, s ilyenek lakói. Hol van ez Arany János szegény jobbágyától. Olyan magatartás még a múltban sem létezett, sőt akkor aztán igazán nem. Ha meggondoljuk, hogy Mezőtúron 56 holdas volt egy jobbágytelek a XVIII. században, hogy a jobbágyoknak a robotot —, de pénzen megváltva — sikerül 52 napról 26 napra csökkenteni, talán végleg kitöröljük a „szegény jobbágy” képzetet Mezőtúr társadalmából. Bizony kulákbirtok ez, ott is a magasabb kategória. Természetesen voltak ott zsellérek, nincstelenek, de a társadalom egészének rangját a jobbágyok állapota adta, s a zsellérek sem voltak éppen ezért

kiszolgáltattak. Ez már teljesen más kategória, vagyoni kérdés, a polgári társadalmon belüli probléma, s nem a feudális kötődése a döntő.

Ez a folyamat áll tehát az alföldi parasztság öntudatosabb magatartása mögött: ez a földesúr-nélküliség, ez a török alatt létrejött szabadabb állapot. S ez az, ami nincsen meg Észak-Magyarországon, hiszen még az alföldi földesurak is odahúzódtak a válságos időkben övéik mellé, s kikényszerítették belőlük az alázatot, a kézsókot, Veres Péter munkáját forgatva nyugszom meg igazán. Ő, aki úgy ismerte az Alföld parasztságát, hasonló eredményre jutott Balmazújvárossal kapcsolatban. Községének szabadabb szellemét, nyers-nyakas, urak elleni magatartását — noha szintén jobbágytelepülés az övé — azzal magyarázza, hogy nem lakott helyben a földesúr, s így nem sikerült kialakítania a feudális gondolkodást a jobbágyokban. Most mindegy, hogy miért. A Rákócziak nyomába lépő Semseyek ugyanúgy nem bírtak az újvárosiakkal, mint a túriakkal a Kállayak vagy Paluska. S maga földesúr Balmazújvárosba költözvén, nagyonis érezte a különbséget a felvidéki és újvárosi parasztjai között: „Később nekem a jegyző mesélte el — írja Veres Péter —, hogy neki a gróf azt panaszolta, hogy ha ő egy felvidéki faluban kocsival végighajtott, akkor amilyen messziről belátták, az ottani parasztok kalapot emeltek neki. Újvárosban azonban ott van a piacon kéthárom ezer ember... Ott hajt el, de úgy néznek rá az emberek, úgy néznek, hogy azt nehéz elviselni. Olyan ember pedig, aki megemelné a kalapját tisztességből, nincs közte egy sem.” S volt-e a túriakban ilyen? Inkább az agrárszocialistákra, a kubikosok szervezeteire, a piacon tüntetőkre emlékezünk, mintsem a kalapot emelő, urak előtt meghajló parasztokra. Mert nem szegény jobbágyok ezek, de földesúr nélkül felnövő, egy vidéket képviselő és meghatározó öntudatos polgárok, parasztpolgárok. Akikhez inkább illik a kimondott szó, a szegény jobbágy visszavágása a kényes parádés kocsis csúfolódására, mintsem a beletörődés. De elképzelem, ezeket a szavakat nem lassan föltekintve és szomorúan mondta volna a mezőtúri „jobbágy”, de keményen, harsogó vádként odavágva hintőzajon, robogáson, dördülésen át.

SZABÓ LÁSZLÓ

Nemzedékek nevelő „oskolája”

Mező-túr bővebben dokumentálható története a reformációhoz csatlakozásával kezdődik. A „minden népnek az ő nyelvén” szóló nagy szellemi és társadalmi mozgalom a könyvek mellé szemeket: iskolákat is adott. Ahogy az új hit követői szerették mondani: „az iskola az egyház veteményeskertje.” Hiteles adatok szerint Túr lakói 1530-ban fogadták el az új eszméket, s innen számítható korszerű, magasabb képzést adó iskolájának története is. Püspöki Süllye János prédikátor ezt jegyezte föl az általa vezetett matricula 5. oldalára 1714-ben (nyilván korábbi források nyomán): „Anno Domini 1526. ... A többek között voltanak jó erős, szép tudományú és nagy tehetségű két férfiak Mező-Thur városának Praedekátorai, kik buzogtak a Szent Írás mellett... Vitebergába felmentenek, a vallás dolgában disputáltak, nagy haszonnal megtértenek, kiknek neveik *Thuri Szabó Lukács*, alias *Circator* és *Thuri Sánta Jakab*, kiknek emlékezetök maradjon meg eltörölhetetlen betűkkel.”

Thuri Szabó Lukácsot irodalmi jártassága miatt a „literatus” névvel is kitüntették, „Circator” (köröző) mellékneve meg arra utalt, hogy Wittenbergből hazatérve a Körös—Maros vidékét járva terjesztette az új eszméket. Méltó társa, a szintén túri születésű Sánta Jakab, s névrokona, az irodalomtörténeti jelentőségű Kálmáncsehi Sánta Márton, a sokfelől üldözött radikális újíto készítgette elő a talajt Szegedi Kis Istvánnak, a nagy ültetőnek. Skaricza Máté írja Szegedi Kis életrajzában: „hosszas bújdosás után Lippán keresztül Túrra, a Berettyó partján fekvő népes városba ment, ahol nagy tisztelettel fogadtatott és megfogadtatott 1551-ben, főleg hogy az iskolát igazgassa, de olykor-olykor a nép előtt prédikáljon is, amelyen az egész község bámulatos szeretettel és vágyódással csüggött...” (S mily jellemző, hogy az eredetileg latin nyelvű életrajzot a gimnázium tanára, a tudós Faragó Bálint fordította le s adta ki e század elején Mezőtúron, hogy az irodalomtörténet mindmáig az ő fordítását idézze.)

A jeles reformátor, aki Wittenbergben Luthert és Melanchtont hallgatta, 1551 és 1553 között virágzó iskolát s szellemi közösséget hagyott Túron, úgyhogy annak idején az egész újhíttű egyházmegyét a városról nevezték el. Az iskola „Thuri Szabó Lukács és Thuri Sánta Jakab idejében kezdett virágozni s szaporodni annyira, hogy csakhamar Collégiummá (azaz: népiskolává és gimnáziummá) fejlődött. Ezen collegiumért sokat szenved a város, de mégis el nem bocsátja, költséggével és javaival óltalmazza és szaporítja” — mondja az egykori krónika. S már nem a régi hit embereitől szenved, hanem az új hódítóktól: 1552 óta hogy a közeli Szolnok vára is elesett, Túr a szolnoki szandzsák hódolt városa lett. S az új szomszédság egyáltalán nem kedvezett a túriaknak: a keservesen kiveréjtezett adók sem háríthatták el a bajt a collegiumról és a templomról; akármily közönyösek voltak is különben a hódítók a „hitetlenek” szellemi élete iránt: 1630-ban széthányták az iskolát és a templomot, s köveikből a vízimalomnak raktak gátat. Nából és sárból építettek új templomot festett deszkaboltozattal a város lakói, s mellé megépítették újra az elmaradhatatlan iskolát.

S a töröknek, a magyar földesuraknak adózó „communitás” inségében sem fedkezett meg soha arról, amivel a tudománynak, az új eszmék hazaplántálójának tartozott: 1579-ben, Csehi Pál rektorsága idején fél tallért (14 g arany) küldött a wittenbergi magyar diákok szervezetének („bursá”-jának) a túri iskola.

Az igazi veszélyt azonban nem is annyira a török bejövétel, mint inkább kivonulása hozta: Bécs alatti 1683-i vereségük, majd 1692-i váradi kudarcuk után vesztüket érezve vetették magukat a védtelen lakosságra, úgyhogy a túriak is kénytelenek voltak elbujdosni: harangjukat a földre ásták s fejfájával jelölték meg, mint a halottakat, csak kisebb harangjukat vitték magukkal, s a szekér oldalára kötözve kongatták. De vitték magukkal a rektort és a scholamestert is, s gyermekeiket a várkonyi pusztákon a földkunyhókban lakva is taníttatták. S mikor végre, Buda visszavétele után visszamerészkedtek, hamarosan újra el kellett bujdosniuk: a rácok törtek rá a Rákóczi-fölkeléshez húzó túriakra. Ahogy Mészáros András, a város egykori krónikása, följegyezte: „mintegy 8 esztendő alatt Tószeg mellett Hugyén laktanak, ezen századnak elein körülbelől 5 esztendő alatt hol elfutottak, hol pedig ismét haza szállottanak, de akkoron is oly veszedelmes körülmények között tehették csak mezei munkájokat is a lakosok szántáskor, hogy kenyeres tarisznyájokat világosan nem tarthatván, a barázdába letették és más barázdának reá fordításával fedezték és rejtették el a pusztában fel s alá kóborló emberektől, akik csak egy fekete jóféle süvegtől is a mezőben az embert megfosztották. Mindazon által oly félelmes időkben is Földes uraikhoz való hűségüket a Túriak megtartván, adókat félelmes utazásokkal is az Uraságoknak lakóhelyeikre haza szolgáltatták s megadták. — Ezen időben sok kitetlen pusztaságok levén az Alföldészen, szarvasok, őzek, vaddisznók és drága madarak az elfogyatkozott vadászok által bőven találtattak s azokkal éltenek.”

S még a töröknél, rácnál is nagyobb veszedelmet jelentett a XVII. század Bécsből irányított, vallási színezetű politikai visszahatása, amikor az udvarhű hatalmasságok nyíltan hirdették: „inkább legyen az ország pusztá, mintsemhogy eretnekek lakják.” Az egyik érseki körlevél azt is fölpanaszolta 1725-ben, hogy a protestánsok kőből épült iskolákat emelnek. S egészen II. József türelmi rendeletéig, a felvilágosodás enyhülést hozó szelleméig folyt a hidegháborús kísérletezés (akárcsak Debrecen ellen), hogy a Tiszántúl második legerősebb ellenzéki szellemű városát megtörjék. (Erről az időről szól a Szolnok megyében újságíróskodott Tábori Róbert túri témájú fordultatos történeti regénye: A templom kulcsai.)

De hiába volt minden próbálkozás, a város láthatatlan falain megtört a burkolt és nyílt erőszak. S az a szellem, amit az üldözések, a bujdosások betápláltak a szívekbe: élt tovább íratlan iskolai, nevelési programként is. Ez nem szerepelt külön a tantervekben, de tudta minden rector, praeceptor és tudta minden diák. Az 1770. évi tanterv, a debreceni *Methodus* nemcsak a szaktárgyak anyagát határozta meg, előírván, mit tanuljanak a szent históriából, zoltárokból, geográfiából, aritmetikából, a latin nyelv elemeiből, hanem azt is mindenekelőtt, hogy a tanulók jó erkölcsökben nőjenek fel, s hogy — a latin nyelv általános uralma idején — a Szentírást anyanyelvükön olvassák. („Prima cura sit omnibus Praeceptoribus Discipulos fidei suae commissos, in timore Dei & bonis moribus educare... Curabit itaque quisque Praeceptorum, ut discipuli sui non modo Publicis Coetibus Sacris intersint; sed priuatim quoque in aedibus aut hospitibus suis, Sacra Biblia, Lingua vernacula, legant...”) Ugyancsak int az iskolai szabályzat a civilizált viselkedésre s a mindennapi élet dolgainak ismeretére, amelyek a tankönyvekben nem találhatóak. („Ciuitati quoque *Morum*, inuigilandum est... Inculcet quisque, pro captu discipulorum suorum, res quoque, quae in vita ciuili quotidiani quidem sunt vsus, sed quas illi ex libris Scholasticis, quos a primis annis legunt, non discunt.”) Az 1795-i tanterv, „A tanítók kötelességei” külön is szól a nevelésről, megállapítván, hogy „A gyermekek tanítása olyan dolog, a' mellynél alig lehet valakire nagyobbat bízni: mivel gyermek-

kori oktatásától függ nagyobb részént minden embernek nemcsak világi és ideig való, hanem örökké való állapotja is.”

S ugyanitt ítéltetik el a felvilágosodás szellemében a testi fenyíték is: ”A’ mi a’ fenyítéket illeti: a’ Tanító tanítványaihoz soha ok nélkül haraggal ne szóljon; annyival inkább azokat tsufoló, vagdaló mocskoló beszédekkel, annyival inkább szitkokkal soha ne illesse; akármely nagy légyen hibájok vagy vétkek; hanem a’ fenyíték abból álljon:

1. A’ vétkezőnek mondja meg szelidenn, indulatoskodás nélkül, hogy nem jól tselekedett; és az okokat adja eleibe, miért nem kell úgy tselekedni, és mi következik abból?
2. A’ tanulónak fejét, kezét, körmeit, ’s testének egyéb részét, a’ farán kívül, verni, telyességgel ne mérészelje.”

(Különbén a büntetésben való mérsékletet már az 1770-i *Methodus* is lelkére kötötte a tanítóknak.)

A tanítás — nevelés — lelkét és gerincét azonban mégsem a hivatalos tantervek alkották, hanem az íratlan s a titokban másolt „tananyag”, amit Debrecentől, Patakig, Pápától Komáromig körmöltek buzgón „mindenes gyűjteményeikbe”, diáriumaikba, amelyeket praeceptorok, togátusok — bár elvileg tiltva volt a magyar szó — jókedvűen adtak tovább, diktáltak tanítványaiknak. Folyt itt katekizálás és hitoktatás is: „Mi atyánk, Ferenc Király, ki lakozol Bétsben, jöjjön el a te józanon való gondolkodásod, legyen meg a te okosságod, miképpen Ausztriában, azonképpen Magyarorszáiban is. A mi békességünket és javainkat add meg minékünk ma: és bocsásd meg a mi teellened való zúgolódásinkat, miképpen mi is megbotsátunk minden huntzfut német miniszteridnek. És ne vigy minket szükségbe, inségbe, de szabadíts meg a bankós világtól, mert tiéd az arany- és ezüstabánya és minden sóakna, míg a magyar nemzetesére nem tér mindaddig. Ámen”.

És tanultak történelmet is, bibliai históriát: „Maledictio Dei super Hungaros Posonii Ipsis audita fuit his verbis (Isten feddése a pozsonyi magyarokhoz, tulajdon szavai szerint): Elvesztem őket az én ortzám elől, letörlöm nevét a magyaroknak a föld színéről, járatom őket gatya nélkül, és fel öltöztetem őket bugyogókba, cipellőkbe és strimpflikbe, és az ő fejekre teszek parókat, az oldalaikra kötök koszperdet; és tsúffá léznek a szomszéd nemzetségeknak, és őket ujjaikkal fogják mutogatni, mondván: »hol vagynak azok az erős magyarok, hol az ő szabadságaiknak levelei?»

És tanultak aritmetikát is, ilyenformán:

„Bétsi Arithmetica.

Öszveadás: 5 meg 5 = 2.

Kivonás: 30-ból 15-öt ha kiveszek, marad 3.

Elosztás: Ha három embernek porció(adó)-fizetése összesen 16 Forint, akkor egyre esik — 20 Rhénes Forint és 2 húsas.”

És tanultak azért idegen nyelveket is, latint is: „Patriam prodere nefas est, scelus contra nolle, dum possis, illustrare”: a hazát elárulni bűn, sőt inkább minden erőnkkel dicsőségére kell törekednünk.” S ez a szellem töretlenül élt tovább, s ez maradt a nevelés négyes alappillére: A bibliai könyvekből a klasszikus irodalmakból leszűrt életelvek és erkölcsi példák, az ellenzéki, függetlenségi szellemű és demokratikus „irányultságú” patriotizmus s a felvilágosodásból táplál-

kozó humanizmus. Úgy is mondhatnánk az utóbbit, hogy európai látókör: hiszen a Krakkót járt Franciscus Thuri s társai (1558-ig hat túri diák tanult a lengyel egyetemen) valamint Wittenberg tucatszámú túri hallgatója nem üres kézzel tértek haza: íratlan törvény volt, hogy egy-egy könyvet hoztak a debreceni „anyaoskolá”-nak, ahonnan aztán a másod-, harmadpéldányok tovább vándoroltak a leányoskolák”-ba, a particulákba. Elég egy pillantást vetnünk a mezőtúri gimnázium 1900-ban kiadott katalógusába: Barthelemy J. J.: Voyage de jeune Anacharsis en Grece. 1790., Bunone Johanne: Introductio in universam Geographiam. Amstelædami. 1697; Ferrario Philippo: Lexicon Geographicum. Londini. 1657. Rövid magyar Geographia. Pest. 1796., Sammlung Interessanter Reisebeschreibungen für die Jugend. Tübingen. 1794—1802. I—X. kötet. Vagy néhány másik szakból: Arithmeticus practicus. Tyrnaviae. 1967. Elementa Matheseos Puræ. 1798. Celcus Corn.: De medicina. Biponti. 1786., Ein Jahrbuch der Gesellschaft Naturforschender Freunde. Berlin. 1797., Millers Peter Johann: Naturgeschichte für die Jugend. Wien. 1789. stb., stb. (A II. világháború után aztán a fogolytáborrá és hadi kórházzá lett iskola romjai alól kellett kimenteni a kincset érő ritkaságokat.)

És nemcsak könyveket hoztak a külföldjáró diákok, hanem fizikai szerkezeteket, „szemléltető eszközöket” is. A mezőtúri iskola (ahol egy időben a későbbi Kossuth-díjas Rédei László tanította a matematikát) országosan is az egyik legjobban felszerelt fizikai és természetrajzi szertárat mondhatta magának (míg aztán annyi mással együtt ez is megsemmisült a II. világháború viharában). Mert ahogy az anyaiskolában, Debrecenben hódítottak Descartes eszméi s a természettudományos gondolkodás, úgy terjedtek el a fiókiskolában, a „kis Debrecen”-ben is, hiszen a mezőtúri algimnázium „akadémiai promóció” volt, azaz olyan iskola, amelybe Debrecenből hoztak tógás diákokat rektorul, kik aztán egy-két évi itteni tanítással megszerezték a külföldi akadémiákhoz szükséges költségeket. Ez a „változó rektorság” egész 1843-ig megmaradt, s ha voltak is hátrányai, de az az egy előnye kétségtelenül megvolt, hogy két-három évenként új emberek jöttek, új szemlélettel, fiatalos rugalmassággal, s az állandó „fluktuáció” elejét vette a becsontosodásnak is.

S a XVIII. század közepére a Debrecen nyomain járó Mezőtúr fiúiskolája kinőtte a gimnáziumi oktatás kereteit: a latin és görög nyelven kívül hébert is tanítottak, s filozófia és teológia is szerepelt a tantárgyak között. A felsőbb évfolyamok diákjai, akárcsak Debrecenben, itt is tógát viseltek, s 1764-ben Csepregi István rektor már több mint 300 iskolás gyereket adott át utódjának.

A tanítás ekkori színvonalára pedig jellemző, hogy Ertsei Dániel, ez e betűs verseiről nevezetes Varjas János debreceni professzor veje, amikor 1777-ben Túrra került lelkésznek, olyan idős embert is talált hívei közt, aki hiba nélkül elmondta görögül és héberül is a Miatyánkot, s ismert egy másikat, aki meg latin nyelvű filozófiai, történelmi könyveket olvasott folyékonyan — pedig csak a grammatikai osztályt végezte el a túri iskolában. S a gimnázium országos jóhírért mutatja, hogy 1764-től az iskolai törvényeket Abonyból, Szatmárból, Komáromból, Pest és Veszprém megyéből jött diákok írták alá (mert Debrecenhez hasonlóan itt is aláírásával — „subscribalás”-sal — lehetett valaki a kollégium tagjává).

A XIX. század elején bekövetkezett hanyatlásról, majd a literátor ifj. Péczeli József alatt támadt föllendülésről s a szabadságharcot követő kényszer-szünetelésről itt nem szólhatunk bővebben, sem az 1889-ben fölépült s máig álló új iskolaépületről, amelyhez a téglát ingyen fuvarozta az iskoláját féltőn szerető lakosság. A város és iskolája itt már századok óta egyet jelentett: abban is,

hogycsaként felváltva főztek — díjtalanul — az iskola bennlakó tanulóinak s abban is, hogy a rektorokat kezdetül a városi tanács választotta, az adta ki fizetéslevelüket, szolgálati bizonyítványukat: hiszen az iskola fenntartója a város közönsége volt.

Az 1910-ben fölépült tornacsarnokról, rajzteremről és könyvtárról sem szólnunk itt, helyette inkább arról, ami a falak között volt: az iskola szelleméről.

A mezőtúri ev. ref. főgimnázium szigorú iskola hírében állt: azaz nagyon voltak a követelmények, magasak voltak a normák mind a tananyag, mind a magaviselet, az erkölcsök dolgában. A XVIII. századi rendtartás így intézkedett a diákok és tanítók kötelességeiről: „A Deákok mind télben, mind nyáron 5 órakor fel kelvén, először is imádkozzanak, Bibliát olvassanak, azután Leczkéjekre készülvén, 6 órakor Leczkéztessenek, magyarulván Rector Uram 7-ig elöttük Logicát, Oratoriát etc. . . . 2—do. 7-től fogva 8-ig pihenjenek, kiknek következés szerint kötelességek, Templomba mennjenek; akik pedig otthon maradnak, recitállyanak.

3-tio. 8-tól fogva 11-gyig minden Praeceptorok publice tanítsanak és kiki a maga Classisába légyen.” Ezután 11-től 1-ig szünet következett, majd 2-től 3-ig ismét közös tanulás az osztálytermekben, 3-tól 4-ig pihenés, „templomban halottra (= temetésre) való menetel” s 4-től 6-ig ismét tanítás az osztályokban. 6 és 7 között volt a „collatio”, a vacsora, majd utána — nyáron 8-ig, télen 9-ig magános tanulás a házfeladatok elkészítése. A rektor felelt a diákok magaviseletéért is: „5-to Rector Uramnak legyén gondgya a Deákok öltözeteinek decentiájára, hogy valami illetlenségben ne excedállyanak. Valamint pedig azokat tisztességesen tartozik jártatni. . . A pipázás közöttük elimináltassék, különben a törvény szerint bánnyon Rector Uram azokkal, akik pipázásban tapasztaltatnak.” Persze a tanulás nem mindig gyönyörűséges igáját a XX. században már több játék és sport könnyítette, de lényegében e szigorú iskolai rend nem sokat változott a II. világháború végéig.

A klasszikus tárgyak szelleme is tovább élt: nemcsak az I. osztálytól fogva tanított latinban s az V-től oktattott görögben. Seneca fennebb idézett mondása nem az egyetlen volt a jellemformáló antik gondolatok sorában. Itt hallottunk Mucius Scaevoláról, aki, — hogy Rómát megmentse — az ellenséges táborba ment, s a haláltól sem rettenve meg, bátran tartotta az égő tűzbe karját. És meg is mentette vele Rómát.

Itt hallottunk — és nem is görög órán — arról a spártai katonáról, aki rókát rejtett a köpenye alá, s hogy le ne leplezze magát, hallgatott, míg véresre marva össze nem rogyott.

S itt vált vérünnké a másik spártai példája is, aki egy újszülött borjút vitt föl vállán a hegyre, s naponként megtévén az utat, a végén már mint mázsás bikát vette vállára. Biztatott bennünket is, hogy aprólékos naponkénti munkával a Csúcsra mi is feljuthatunk terheinkkel, mert „Gutta cavat lapidem non vi sed saepe cadendo, Sic homo fit doctus, non vi, sed saepe studendo” (Víz tör erős sziklát: nem garral, csak sűrű csöppel, Ember is így tudományt meggyőző szorgalmas eszével.)

Itt hallottunk a dadogó nyelve alá követ rakó Démoszthenészről, ki a görögök legnagyobb szónoka lett; itt hallottunk halála századik évfordulóján a Dardzsilingben elhalt Kőrösi Csoma Sándorról, aki olyan körülmények között, amelyek bárkit kétségbe ejtettek volna, 40 000 tibeti szót gyűjtött egybe, hazája dicsőségét szolgálván. Akiről méltán mondotta „a legnagyobb magyar”: „nem kincs, nem vagyon a nemzetek védőre, hanem zarándoki önmegtágadás és vasakarát.” Itt tanultuk a világot a világot lebíró Herkules példájából, hogy

a könnyű örömök csábítása helyett jobb a keskenyebb és keményebb utat választani, mert jó, ha az ifjú igát visel az ő ifjúságában, s a hamuesőben is helyén maradó pompeji katona példája itt intett a haláláig való helytállásra és hűségre.

Itt tanultuk meg a városunkban járt nemes haragú költőről (aki állítólag ezt a szösszenetet faragta ránk: „Túr rút visszafelé — mit köpe, visszényelé”), hogy „Ha férfi vagy légy férfi, Legyen elved, hited” — s hogy „Minden Demosthenesnél Szebben beszél a tett...”

Itt hallottunk a görög szobrászról is, aki a templomrom szobrai hátulról is kifaragta, mert az ember nem a látszatoknak, hanem az örökkévalóságnak dolgozik.

A hagyományokról, a túri iskola szellemi pilléereiről szólva nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a gimnázium több mint 400 éven át a reformált vallás alapján álló felekezeti intézmény volt. Elkendőzzük vagy szemérmes zavarral lapozzunk gyorsan tovább rajta? Nem volna egyenes dolog. Nincs mit szégyellni rajta.

Történetileg kell néznünk mindent, s azt senki nem vitatja, hogy a hazai reformáció a társadalmi haladást szolgálta s a nemzet függetlenségi mozgalmainak derékhadát adta. De a történeti szemponton túl koroktól többé-kevésbé független erkölcsi értékeket is teremtett: mert hisz melyik társadalomnak nincs szüksége szavahihető, munkájukat, a közösség érdekeit mindennél többre tartó, a vállalt feladatokhoz mindhalálig hű, megbízható emberekre? Erkölcsi és szociális intelmek és példák szóltak a Bibliából mindennap: hűségről, helytállásról, állhatatosságról, felelősségről, önzetlenségről, önfeláldozásról.

Elgondolkoztató, amit Sötér István akadémikus, a kitűnő marxista irodalomtörténész írt erről a közelmúltban: „A felekezet ugyan hivatal, a vallás azonban: költészet, méghozzá a magányosok és a tömegek költészete egyaránt. A világköltészet legnagyobb alkotása: a Szentírás. A vallás magunkba szállásra tanít, és erre nemcsak biztat, hanem ennek a lehetőségeit is minduntalan megteremti. Ám ugyanerre kell tanítson a vallástalanság is. Egyvalami nem tanít erre: az a langyosság és közöny, melyet Jézus kiköpött a szájából.” S amit ehhez még hozzátett. Szükségünk van-e ma a görög mitológiára? A görög filozófiára bizonyosan szükségünk van. Az istenhit mitológiája is feleslegessé válhat, de máig sem vált feleslegessé az erkölcsi törvény, melyet a szocializmus is magáénak vall.

Olyan erkölcsi örökség ez, amelyet mindenképpen vállalhatunk: nemcsak mi magunk: a társadalom, a közösség is csak nyer általa.

És e falak közt hallottunk Thermopylae hőseiről, a győzelem hírével össze-rogyó marathoni futóról is, aki elvitte a hírt a spártaiaknak: „megcselekedtük, amit megkövetelt a Haza.” S itt tanultuk meg a félszemű költőtől is, hogy „Szeresd a hazát! Boldog leszesz, ha a férfikor napjaiban e szavakat úgy fogod érthetni, úgy fogod érezhetni, mint kell. Hazaszeretet egyike a kebel tiszteletre legméltóbb szenvedelmeinek; de sok kívántatik, míg annak tiszta birtokába juthatunk.” S itt tanultuk azt is, hogy „Szép a dicső kimúlás zajgó csatasornak az élen, Hogyha vitézi karunk védi a drága hazát...”

Csak hát a Haza! — hiszen haza is annyiféle van. Ennek az iskolai hazának sem voltak mindig világosak a körvonalai, noha azért sejtettünk már valamit belőle.

Az egyik lyukasórán a helyettesítő tanárunk Fazekas *Lúdas Matyi*-ját hozta be, s a furcsán perdülő sorokból mi is kiérettük a két Magyarországot: a Döbrögi uraságét meg a deresre vontakét. S akkor is, mikor másik lyukasórán egy másik tanárunk Veres Péter könyvéből olvastatott fel, s a „lovass kodusok”, a

„félcsípejű” parasztok világából a regényeknél keményebb valóságot izlelgette irodalmi parasztromantikánk.

S magyarórán Bessenyeit olvasván az „atyái örökségeit prédáló erkölcstelen urak”-ról, akik azt vallják, hogy „nem kell az embernek magát parasztbűzbe keverni, azaz, fuss onnan, ahol szegénységet látsz” — tanárunktól kaptunk eleven illusztrációt a városháza pökhendi hivatalnokairól. Az iskolából nehéz lett volna példát idézni, mert akárcsak a debreceni Kollégium, a túri iskola is a nép iskolája, a „szegények iskolája” volt: ösztöndijaival, alapítványaival segítette a rászorulókat — s ez mégiscsak érdem volt egy olyan társadalmi rendben, amelynek a gyökeres reformokhoz nem volt sem kellő erkölcse, sem elég bátorsága.

S itt hallottunk egy modern Kádár Kata ballada nyomán egy olyan országról, ahol fejkendős asszonyok ülnek az operában s a színházakban, s nem okoz társadalmi kavargást, ha egy értelmiségi ember parasztlányt vesz el feleségül.

S itt hallottunk az osztályfőnöki órán arról is, hogy egy 30 ezres alföldi városnak nincs vízvezetéke, és nincs csatornája se, pedig a rómaiak már 200 éve használták mind a kettőt.

S osztályfőnökunktől, Őri Zoltántól hallottunk arról is a „Iuventus” című latin nyelvű újságot olvasván, hogy kétes hősiesség repülővel és tankokkal támadni ágyékkötős dárdarázó bennszülöttekre, ahogy Abesszíniában is teszik.

S Arany szellemében tanultuk meg ugyancsak őtől, hogy nincs különbség ember és ember között se bőre színe, se felékezete, se származása szerint (s ő adott példát, mikor a megkülönböztetések idején magántanítványaiul vállalta három üldözött család diákfiát.)

S hogy a Haza több jelentése ellenére is eligazodott a szívünk, azt 1944 márciusának próbáló napjai mutatták meg, amikor egységes volt az iskola a tiltakozásban, s csak szikra, csak felsőbb irányítás kellett volna —, ahogy szerte az országban —, hogy ez a tiltakozás több legyen.

Azt már megírtuk, hogyan lett az esteli és reggeli szoltárokból Kossuth-nóta és kuruc induló, s hogyan vonult gyászszalagos kokárdákkal a városban a diákság, árellenben a fenyegetően demonstráló német különítménnyel.

A történelemóráktól általában féltünk. Rettegett híre volt tanárunknak, feleltetett állandóan, s fújni kellett az évszámokat, a királyokat, a dinasztikus kapcsolatokat. Csak a legritkábban engedett egy jöttányit, ha például András napkor felköszöntöttük. Ilyenkor elmaradt a feleltetés, behajtott a tankönyvet, s a katedra elé állva ő beszélt. S aztán volt még egy alkalom: mikor a magyar szabadságmozgalmakra került sor. Ilyenkor elkanyarodott messzire a tankönyvtől, amihez különben szorosán ragaszkodott, anekdotákat, verseket szőtt máskor szárazan tárgyyszerű előadásába: „Ne hagyjuk, hogy gallérunk alá pökjön a német!” — idézgette a XVII. századi főúri ellenzék szavait, és még egy verset is elmondott, s aki megtanulta, biztos lehetett a jelesében a következő órán:

* Lásd: Magyar Nemzet 1978. ápr. 16.

Ne higgy magyar a németnek
Akármivel hitegetnek.
Mert ha ád is nagy levelet,
Mint egy kerek köpönyeget,
S pecsétet üt olyat rája,
Mint a holdnak karimája:
Nincsen abban semmi virtus,
Verje meg a Jézus Krisztus!

1944. március 20-án történelemóránk is volt, s bár a márc. 15-i nemzeti ünnep már napokkal elmúlt, a kokárdák fenn voltak. Beírta az osztálykönyvet s szokása szerint föl se nézve lapozni kezdett félelmetes noteszában. A szólítottaknak föl kellett sorakozniuk a katedra mellett.

Csak amikor kinn volt már az első felelő s Herbály tanár úr ráemelte a noteszból keretellen pápaszemét, akkor vette észre kiszólitottja kabátján, majd az egész osztályon a nemzeti kokárdát. Fél pillanatig mozdulatlanul nézett előre. Vártuk, hogy talán ránk is mordul, vagy kigúnyolja halálosan fontosnak érzett tiltakozásunkat. (Egyetlen tanárunk sem tette szóvá, csak a világpolgár híró „Sir Coxcomb” tette föl a kérdést mikor reggel zsoldár helyett a Csínom Palkót fújtuk: „Mi az? Legközelebb már a Hopsza Sárít fogjátok énekelni!”) Egyszerűen nem értette, miről is van szó. De másnap már ő sem szólt, sőt megtanította angolul a Kossuth-nótát, s harmadnap már ezt zengtük: „Louis Kossuth sent us greeting, His brave boys are all depraving. . .”)

De Herbály tanár úr nem szólt, arca sem árult el semmi változást, csak a feleltetésből derült ki, hogy mit végzett benne a hirtelen felismerés. A kiszólitott nem nagyon jeleskedett, keservesen bogozta ki a Habsburg-dinasztia francia kapcsolatait; máskor már régen helyre zavarta volna a tanár úr, de most szinte segített neki: úgy tálalta elé a mondatokat, hogy kész feleletekként lehetett visszaismételni őket. Közben helyeslően bólogatott. Világos volt, hogy csak afféle műfeleltetés folyik: ha már egyszer kiszólitotta, lefelelteti. Közben többször is a felelő nemzeti pántlikáján s az osztályon pihent meg a szeme. Aztán mikor közös erővel végre elintézték a Habsburg-házat, még meg is dicsérte a gyengécske feleletet, beírta a jelest, leszállt a dobogóról, s ő kezdett el beszélni, mint az András napi felköszöntésekor. Közben azonban ahogy addig soha — titkos egyetértés alakult ki az osztály s rettegett tanára között. Szinte tudtuk előre, hogy nem lesz tovább feleltetés, ahogy azt is, hogy a jeles nem csupán Canadának (polgári nevén K. Nagy Imrének) szólt, hanem mindannyiunknak. Történelemből az V. osztály jelesen vizsgázott 1944. március 19-én.

Ügyes fordulatokkal percek alatt valahogy a kuruc fölkelésre fordította a szót Herbály tanár úr. Elmondta megint a verseket a hitszegésről, a „sasnak körme közt” fonnyadó magyar népről, s máskor hideg, acélszürke szeme elfátyolosodott. (Az ostromlott Budáról hátizsákkal, többhetes szakállal jött vissza '45 tavaszán, alig ismerték föl az emberek. Akkor láttuk könnyezni másodszor.)

A „zendülés” aztán lassan elhalt: fájdalunkra a „sztrájkőrök” a leánygimnázium tanulóit voltak: délutánonként ők foglalták el padjainkat a gimnáziumban, mióta az ő iskolájuk hadikórház lett, s nemzeti kokárda helyett ők már kiintegettek s „Grüss Gott”-öket, „Guten Tag”-okat kiabáltak az ablakjuk alá fékező új egyenruháknak.

De azért mi éreztük s tudtuk, mit kellene tenni, ha nem is tettünk többet e nem egészen néma tiltakozásnál később sem, mikor az embertelenség egyre jobban kezdett eláradni az országban, s diáktársaink egy részét sárga karszalaggal különítették el tőlünk, mintha nem ugyanannak az iskolának volnának ők is tagjai.

Pedig ahogy hajdan Komáromtól Szatmárig jöttek a diákok Túrra, úgy jöttek messze földről a megnehezült időkben is, mert híre volt nemcsak az iskola szigorúságának, magas követelményeinek, hanem humanista szellemének is: a református főgimnáziumban minden felekezet fia tanulhatott, hasonló jogokat élvezve. A 30-as években Pestről is egyre többen jöttek tanulni az alföldi gimnáziumba, s mind többen az üldözött, baloldali értelmiségiek — újságírók, jogászok, kisemberek — gyermekei. A humanista szívű tudós Mezei Sándor igaz-

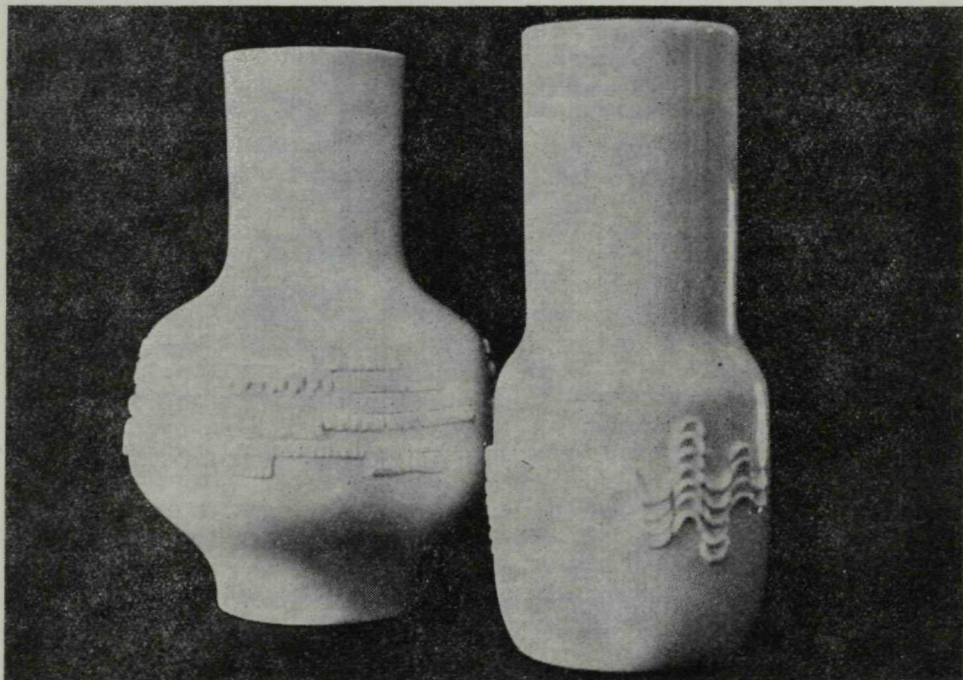
gatása alatt mindenki biztonságban érezhette itt magát. Ez is a túri iskola szelleméhez és örökségéhez tartozik. Az iskola 400. évfordulóján mondotta dr. Kiss Ferenc debreceni professor: „Valami csodálatos levegő lengett abban a régi iskolában. . . Azóta sem találkoztam soha olyan társasérettel, melynek tagjai annyira egyek lettek volna, mint mi voltunk. Nem volt ott különbség szegény, gazdag, úr, szolga, jó ruha, rossz ruha, zsidó, katolikus, református között. Rábámultunk volna, mint őzike a gyilkos vadászra, arra az emberre, aki arra hívta volna fel figyelmünket, hogy nem egyformák vagyunk”.

S a túri iskola több szólamú kántusának alaphangját ez a humanizmus, a „vox humana” adta meg s határozta meg mindvégig.

S itt volna a helye, hogy az iskola nagynevű tanáiról is megemlékezzünk még: Csenki Imre túri éveiről, aki itt kezdte Kodály és Bartók népdalait sikerre vinni (rádiószerelés és lemezfelvétel is készült a túri gimnázium férfikaráról a 30-as évek végén, a tanársága 50. évfordulóján a Munkaéremrenddel kitüntetett Papp Lászlóról, a Csokonairól, Karinthyról, Adyról értekező dr. Boross Istvánról, a klasszika-filológus Czebe Gyuláról, a kétszeres Kossuth-díjas Rédei Lászlóról, a turkológus Rásonyi Lászlóról stb. S az iskola kiváló diákjairól: írókról, költőkről, tudósokról, sportolókról, képzőművészekről. De erre nincs most mód.

A túri Dózsa György Gimnázium és Szakközépiskola 1955-ben ünnepelte fennállása 425. évfordulóját, s ebből az alkalomból megkapta a Munka Vörös Zászló Éremrendje kitüntetését. Most már készül az iskola az újabb évfordulóra: 450 éves lesz 1980-ban.

SZILÁGYI FERENC

Az 1514. évi parasztháború mezőtúri epizódja

A Mohács előtti Magyarországot megrázó nagy parasztfelkelés ránk maradt emlékei közül kettő tesz említést az akkori Nagytúr, a mai Mezőtúr mezővárosáról.

Az egyik egy Bécsben talált, kéziratos följegyzés (közzétette Kluch János, 1905-ben). Ez a rövid szöveg, miután viszonylag részletes beszámolót nyújt az 1514-re hirdetett magyarországi kereszteshadjárat szervezéséről, arról, hogy Székely Dózsa György e szervezkedés folyamán Bakócz érsektől önmagának kérte a szerveződő „szent had” vezéri tisztét, de a főpap elutasította az ajánlkozó végvári tisztet, rátér a minket érdeklő részletre:

„...a keresztet tehát nem kaphatta meg az esztergomi érsektől, de magának és szolgálainak a bíbor keresztet bíbor szövetből fölvarratta, színelve, hogy az érsektől kapta. Budára jött a keresztesekhez, akik nagy örömmel fogadták. De ő haladék nélkül Túr mezővárosáig ment, mivel félt az előkelők lappangó gyanúitól, és innen a temesi részekre vonult sietve. Túr mezővárosában pedig összegyűltek bizonyos keresztések, akiket a tisztviselők és nemesek fegyverrel kezdtek zaklatni, és gúnyolásokra egy számár farkára keresztet kötöttek, és fölkeltek ellenük, ugyanakkor a keresztések is ellenük, és elkezdtek fosztogatni és mindenféle gazságot elkövetni; közülük sok vezetőt elfogtak és láncra verve Budára küldtek, és Budán a király és az előkelők parancsára kegyetlenül karóba húzván őket, ebben a Túr mezővárosban volt minden baj kezdete.”

A másik, Mezőtúron történt eseményekről tudósító forrásunk Szerémi György királyi káplán híres-neves emlékirata „Magyarország romlásáról”. A történet itt úgy szól, hogy Bakóczi érsek igenis kinevezi a keresztések fővezérévé Székely Dózsa Györgyöt, aki át is veszi a Pest mellett gyülekező tábor vezetését, majd azzal együtt útra kelve az Alföldre megy, s minden nagyobb helységben folytatja a toborzást.

„És elment ezután Nagytúrhoz, ott is kikiáltatta, hogy a büntetés és a bűn elengedésével vegyék fel a vörös szent keresztet, s jöttek a szent kereszt felvételére több mint nyolcszázan.

Közben talált Székely György egy adószedőt, és ötszáz márka volt nála készpénzben. Őt megölte és a pénzt elvette. Rendelt már Székely György trombitásokat és dobosokat. Rendelkezett és felkerekedett Nagytúrról.”

Ez az utóbbi történet csak egyetlen ponton egyezik az előbb olvasottal: abban, hogy az általa Mezőtúrra helyezett események nála is arra az időpontra esnek, mikor a parasztsereg és hada átvonult a mezővároson. A bécsi kéziratban oly nyomatékkal hangsúlyozott viszálykodásnak, gúnyolódásnak, sőt fegyveres összecsapásnak itt nincs nyoma. Azt ugyan nem lehet állítani, hogy a két elbeszélés ellentmond egymásnak — végső soron az adószedő megölése lehet része a másik szövegben olvasható zavargásoknak —, de a különbség mégis elég nagy ahhoz, hogy kétséget támasszon összetartozásuk iránt. Hiszen mindjárt a történetek megítélésében is nagy eltérés észlelhető: míg a bécsi kézirat a Túron történeteket igen fontosnak tartja, belőlük származtatva „minden bajt”, addig Szerémi a maga kétszemélyes drámáját szinte csak mellékesen írja le, a fő hangsúly nála a toborzáson, a seregszervezésen marad.

No de akkor kinek van igaza? Lényeges szerepet játszott-e a jeles tiszántúli mezőváros a parasztfelkelés kirobbanásában — vagy csak egyszerű állomása volt a kereszties had felvonulásának?

Először is azt kellene tisztáznunk, hihetünk-e egyáltalában szerzőinknek? A Dózsa-felkelés forrásai között bizony sok a félrevezető, a rosszul értesült!

Ami a bécsi kéziratot illeti, általánosságban a megbízható híradások közé sorolhatjuk. Szerzője a jelek szerint a budai királyi udvarból származó híreket szedett csokorba. Lévéen viszont, hogy a hallottak leírására jó 12 évvel az események után vállalkozott, a felkelésről általa adott kép bizony itt-ott már homályos. A robbanás és a harcok története leegyszerűsödik nála. Különösen a helyismeret gyöngesége szembetűnő: az egész felkelést néhány helyiséghez köti, Budán, Pesten és a szomszédos Gubacson és Rákosmezején kívül csak Temesvár, Kolozsvár meg Túr neve olvasható írásában. Arról, ami a székvárosban és környékén történt, elég részletesen, és megbízhatóan számol be: tudomása van róla, hogy a felkelés kirobbanásában fontos szerepe volt a kereszties bulla visszavonásának; ismeri Székely Dózsa György budai fellépését; egyike azon ritka szerzőknek, akik még tudtak arról, hogy György vezér a felkelés kirobbanása után, a Maros mellékéről hadat küldött Buda ellen, s azt jóval később verte le Bornemissza János várnagy, mint hogy az eredeti kereszties tábor Pest alól elvonult. Ezzel szemben egyáltalában nincs tudomása azokról a harcokról, amiket a főserég a Maros mentén folytatott. Temesvár ostromát ugyan említi, s leírja Szapolyai János támadását, György vezér kivégzését, sőt végül kitér Lőrinc pap erdélyi paraszthadának leverésére, de mindezt meglehetősen általános formában teszi.

Ebből a szemszögből nézve annyi világos, hogy Túron mindenképpen valami fontos dolognak kellett történnie, különben aligha került volna a bécsi névtelen szerző tollára. Az azonban már nem ilyen egyértelmű, hogy valóban az zajlott-e le ott, amit szövegünk állít.

Nem is annyira az ébreszti föl a gyanút, hogy a Pesttől távol történetekről milyen hűzagosok ismeretei, bár ezt sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Inkább azon akad föl az ember, hogy az a történet, amivel szerzőnk Mezőtúr fontosságát megindokolja, mennyire sablonszerű. Az a jelenetsor, amit leír — a nemesek gúnyolják és zaklatják a keresztieseket, mire azok fegyverre kelnek, s kölcsönös öldöklés kezdődik — érvényes Túron kívül még nagyon sok magyarországi helységre, mi több, általánosságban az egész országra. Annyira, hogy magában a mi szövegünkben is ismétlődésnek hat. Névtelen bécsi szerzőnk ugyanis, még mielőtt Székely Dózsa György színrelépését, s rá a túri epizódot tárgyalná, leírja, hogy a kereszties bulla visszavonása miatt a paraszt-önkéntesek lázongani kezdtek, mire az urak „... jobbjáyaikat kezdték összefogdosztatni és súlyos büntetésekkel sújtani, másokat pedig, akik keresztel voltak megjelölve, megölték, a hajdúkat pedig kiheréltették. Amiből a magyar urak és a nép között nagy lázadás tört ki.”

Igaz, a két állítás közötti ellentmondás föloldhatónak látszik. Ha az országos lázadás mindenhol nagyjából azonos módon ment is végbe, akkor a Mezőtúron történeteket viszont azért illetheti meg fontos hely, mert esetleg ott állt a főserég a kérdéses pillanatban. Azaz e szerint a gondolatmenet szerint Túr a parasztháború voltaképpeni kirobbanásának lenne színhelye.

Ezzel az érveléssel azonban baj van. Először is a kereszties hadjárat leállítása jóval később következett be, mint hogy Székely Dózsa György serege mezővárosunkon átvonult. A végső döntést ez ügyben valamikor május 24-e előtt vagy éppen 24-én, de mindenképpen május 15-e után hozta a királyi tanács.

Bakócz érsek, a nemesség állandó panaszainak, s az arisztokrácia vele szembenálló része nyomásának engedve május 15-én még csak a további toborzást eltiltó rendelkezést adott ki. Május 24-én viszont Ulászló király már egy korábbi parancsának végre nem hajtása miatt állít ki az (urak bosszújától félve a táborokból hazatérni nem merő) önkéntesek részére országos „menlevelet”; a bíboros peddig éppen 24-én bocsátja ki saját, a hadjáratot „alkalmasabb időre” elhalasztani rendelő oklevelét.

Ha viszont a pesti had május 9-én vagy 10-én kel útra, de május 22-én már Apátfalvánál harcolnak előőrsei (mint ezt több, a kérdéses napokban írt levél is bizonyítja), akkor Nagytúron valószínűleg éppen május 15-én vonultak át a keresztetek. Bakócz első, e napon kelt parancsát csak később, Szerémi valószínűleg pontos tudomása szerint Békésen kapta kézhez az önkéntesek vezérkara; a végleges letiltás híre pedig már Dózsa első két csatája, Apátfalva és Nagylak (május 23—24. éjjel) után érkezett hozzájuk. Tehát sem az az állítás, hogy a zavargások csak a visszavonás kihirdetése után kezdődtek, sem az a feltevés, hogy a visszavonásról szóló hír esetleg éppen Mezőtúron jutott az önkéntesek tudomására, nem lehet igaz.

Mai ismereteink szerint a parasztháború kitörése valóban nem a bécsi kézirat által leírt módon történt. A keresztetek a vártnál nagyobb számban gyülekeztek a kijelölt táborhelyeken, s ez szervezési és ellátási nehézségeket okozott. A nemesek ugyanakkor felbőszültek, hogy épp a tavaszi munkák idején oly sok munkáskezet vesztek. A kölcsönös elégedetlenség egyre veszélyesebb súrlódásokra vezetett mindenfelé, ahol az önkéntesek gyülekezni kezdtek. Hont, Pest, Nógrád és Heves megyék már április végén szervezkedtek a keresztetek ellen, június 16-án legalább is ezt írták egy közös levelükben: „már majdnem két hónapja a harcmezőn és a hadi táborban állunk.” Gyula környékén, tehát Túrtól nem is túl messze május elejéről szólnak első, zavargásokat említő híreink: a gyulai várnagy ugyanis ekkoriban elrendelte az uradalom jobbágyainak, hogy „mivel tudniillik a parasztok és a közemberek a nemesi rend ellen zavarogtak... maguk védelmére a nevezett Gyula várába... behívatván bemenni fölkészüljenek.”

A kezdődő zűrzavar fokozásához nagyban hozzájárult, hogy a kereszt-hirdetésbe több fölhatalmazás nélkül cselekvő, de az urakkal szemben annál harciasabb hangot használó szerzetes és világi pap is bekapcsolódott. Bakócz érsek már említett, május 15-i parancsában nyilvánosan elismeri, hogy nem kisebb helyi csetepatékról, hanem országos gondról van szó:

„Tudjátok meg, hogy... volt sok olyan pap, klerikus, egyházi és világi személy... akik, ahogy valószínűnek látszik, a vizályt elültető gonosz szellemeknek sugallatára, tőlünk és a legszentebb apostoli széktől semmiféle felhatalmazást sem kapva, szentségtörő és kárhözátos vakmerőséggel Magyarország különböző részeiben... a mi szándékunk és az apostoli bulla ellenére való kereszties hadjáratot hirdettek... a földesuraknak való rendes adót, a királynak járó díkát és más jogos és szokásos terheket, ezenkívül a följobbvalóknak való engedelmességet megtagadják és megtagadandónak hirdetik... És ezek a hamisan, hitehagyók és kiközösítettek által keresztrel megjelöltek... a nemesek udvarházeit és más tiszties emberek lakásait és szállásait ellenségként megrohanják, értékeiket és javaikat fölprédálják... gyújtogatnak, embert ölnek, és más botrányos dolgok is történnek még nélkül...”

Ha voltak egyáltalában zavargások Túron, amit se igazolni, se kizárni nem lehet, azok egyáltalában nem álltak magukban. Azt sem föltételezhetjük, hogy a harctérre vonuló kereszties tábor itt találkozott először a nemesi megtorlással

— hiszen Bakócz idézett parancsából nyilvánvaló, hogy az országban mindenki tudott a kölcsönös erőszakosságról.

Még egy utolsó szempont billenthetné a bécsi kézirat javára a mérleget. Vajon nem azért robbant mégis csak valami a Nagytúron átvonuló kereszties seregben, mert itt a helybeli önkéntesvezérek kivégzéséről értesült? Azonban itt is baj van az időrenddel. Még ha el is fogadjuk, hogy Túr igen korai és igen súlyos zavargások színhelye volt, ez a feltevés azt követeli, hogy az elfogott nagytúriak budai kivégzését valamikor május 13—14-e előtt képzeljük el. Ez viszont egyrészt ellentmond valamennyi korabeli híradásnak, hiszen azok május végéig egyáltalában nem beszélnek megtorlásról, különösen nem hivatalból elrendelt kivégzésekről. Az első hír, ami ilyenekről tudósít minket, csak egészen későn, a felkelés veresége utáni időből származik: július 29-én Budáról Velencébe írt már valaki a parasztháborúról, s ebben (Dózsa temesvári kivégzését is hozzáfűzve) mondja el három pap karóba húzását, illetve megegetését Budán. Egy másik Velencébe jutott értesítés (augusztus 11-i kelettel), az első budai ítéletvégrehajtásokat csak Bornemissza várnagynak a visszatért keresztiesek elleni győzelme utánra helyezi, ez pedig csak június végén következett be.

Ugyancsak nem egyeztethető össze a budai kivégzések feltételezése az események 1514 májusi menetével sem. Az érseki parancsban is leírt kilengések ugyanis végső soron még nem lehettek nagyon bizonyosak, hiszen a vállalkozást ekkor még nem fűjták le. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy az akkori feudális mérce még nem követelt szervezett megtorlást: Bakócz oklevele még csak a parancs jövődjé megtagadóját fenyegeti világi karhatalom segítségével hívásával. Ugyanakkor az első olyan adatok, amelyek tényleges vérengzésekről szólnak, csak május 20-tól kezdve jelentkeznek. A toborzás betiltása után elmergesedő légkörben a pesti tábor keresztiesei kb. éppen 20-án földúlnak egy nemesi kúriát Vác közelében, s huszonegynéhány urat levágnak. Ekkorra tehető Heteley Mihály tokaji várnagy (még mindig inkább magánjellegű) akciója, aki a környékbeli keresztiesek szerint „...testvéreink közül, azaz a keresztiesekből vakmerő merészséggel (egyesekeket) megöltél és meggyilkoltál, és ezenfölül közülük börtönben is tartasz (néhányat).” Május 22-én zajlik le a felkelés első ütközete Várad közelében, ahol többszáz főnyi nemesi csapat próbálja — hiába — szétverni a keresztiesek itteni táborát.

Az igazi megtorlás csak ezután, közelebből a bulla visszavonása, tehát május 24-e után kezdődhetett el. Budán még ekkor sem igen kerülhetett sor keresztiesek karóba húzására, hiszen éppen május 25-én tesz a kormány először kísérletet az itt hátramaradt keresztiesek békés szétosztatására, s ezek az erőfeszítések végül június 1-én vezetnek csak sikerre (mikor is „Salerius” Ambrus vezér rábírnja népét a hazamenetelre).

A bécsi kézirat állítását tehát, hogy a parasztháború kirobbanásához a mezőtúri keresztiesek és a helyi urak összecsapása, illetve az azt követő véres megtorlás adta volna a döntő lökést, nem lehet fenntartani. Dehát akkor miért maradt fenn Nagytúr emléke a parasztháború nagy eseményei között?

Megadhatja-e a keresett magyarázatot Szerémi György emlékirata?

Az általában megbízhatatlannak, ellenőrizhetetlen, vagy éppen teljesen légből kapott mendemondák továbbadójának tekintett néhai királyi káplán a parasztháború eseményeiről, közelebből annak a Tiszántúlra és a Temesközre eső részleteiről meglepően megbízható hírforrásnak bizonyult. Az általa följegyzett túri epizód, Székely Dózsa György és az adószedő halálos végű találkozója pedig pontosan ebbe a földrajzi környezetbe tartozik. Ez azonban még semmiképpen sem biztosíték a híradás hitelességére.

Szerémi közlése azonban ezúttal sem áll magában. Ricardus Bartholinus 1515-ben kinyomtatott, tehát közvetlenül a parasztháború után készült, s általában igen megbízhatónak bizonyult híradása a keresztes hadjárat szervezését a következőképpen írja le:

„Az esztergomi érsek, mikor a népnek keresztes hadat hirdetett, utat nyitott a bűnnek. Kezdetben alig háromszázan adták a nevüket, de a sokaság rövidesen megnőtt, vezérnek Székely Györgyöt választották meg. Ez négy párviadalban győzött le törököket, de midőn a megszolgált kitüntetés, a megszerzett győzelmek jutalmából a kincstartótól (akinek a király a kifizetést megparancsolta) semmit sem kapott meg, feldühödve bosszún kezdett gondolkodni, s kevéssel később egy királyi adószedőt, háromezer dukátot elvévén tőle, megölt, s azzal fenyegetőzött, hogy a török részekre lovagol.”

A folytatás szerint II. Ulászló erre mégis megadatta György vitéznek a jutalmat, a parasztsereg viszont azért lázadt fel, mert a király időközben békét kötött a szultánnal, s elrendelte a hadjárat leállítását. „Györgyöt előbb vezérré, majd királlyá tették. . .” zárul le ez a részlet.

Vagyis megtaláltuk az adószedő-mozzanatot, csak éppen a történet helyének megnevezése nélkül. A folyamat viszont, amibe ez a jelenet beépül, gyakorlatilag azonos a Szeréminél látottal: a felkelés kirobbanására a pápai bulla visszavonása miatt kerül sor, az eltérés csak annyi, hogy Bartholinus egyedül a teljes visszavonás parancsáról tud, Szerémi viszont még arra is emlékezik, hogy ezt a végső döntést megelőzte a másik, kevésbé radikális korlátozó intézkedés! „(Székely György) Békés mellett is tábort ütött, s ismét kihirdettette, hogy jöjjenek felvenni a szent keresztet. . . A legátus, látva (az urak) haszontalan tétlenségét, elhallgatott, s levelet írt Székely Györgynek, hogy ő is álljon el a háború-

tól hagyja abba a toborzást... Hogy a levelet elvitték Székely Györgynek, haragra gyulladt: Nem vagyok gyermek, nem vagyok én örült, hogy kijátsszatok... György már a Kőrös mellett fekvő Gyulához indította el seregét..”

„Ezután az érsek megtudva a keresztesek pusztulását, kiközösítés átkával kihirdette, hogy minden keresztes menjen haza... Azután pedig Székely György kikémlelte, hogy (Csáky) püspök, Báthori István és a többi nemes nagyon örvendezik... Minthogy már tizenkétezer embere volt... megostromolta reggel a folyó melletti nagylaki várat..”

Ha tekintetbe vesszük, hogy Bartholinus beszámolója mennyivel rövidebb, a betiltás fokozatainak összemosása érthetővé, és mellékessé válik. A lényeg az, hogy mind ő, mind Szerémi még ismerték a keresztesek lázadásának valódi történetét: a legújabb kutatások ugyanis pontosan azt igazolták, hogy a tulajdonképpeni parasztháború nem a Pest alatti táborban, hanem az alföldi menetelés során robbant ki!

Lényegesebb eltérés mutatkozik viszont Székely Dózsa György tettének megindoklásában. Szerémi, aki szerint, mint láttuk, György vitézt a királyi udvarban elszenvedett megcsúfoltatás után Bakócz mégiscsak kinevezte a keresztesek fővezérének, legföljebb csak következtetni enged arra, hogy az eset a királyi tisztviselők elleni bosszú lehet. Bartholinus viszont Dózsával rögtön a jutalom kifizetésének megtagadása után, nyíltan a bosszúhoz kötve öleti meg áldozatát.

Végül pedig egészen más ez utóbbinál az esemény hangsúlyozása: a dolgot csak mellékesen említő Szerémivel szemben ő a keresztesek általi vezérré választás közvetlen előzményének, gyakorlatilag okának tekinti az adószedő levágását.

A két, egymástól mindenképpen független, sőt, mint láttuk, egymással nem is mindenben egyező híradás egybecsengése annyit mindenesetre bizonyít, hogy a György vitéz által elkövetett gyilkosság történetét igaznak fogadhatjuk el. A két vélemény ellentétes részeinek összevetése ugyanakkor azt sugallja, hogy ezen túlmenőleg valami valóban létezett kapcsolatot kell látnunk az adószedő halála és Dózsa kiemelkedése között. Ezek az eltérések ugyanis voltaképpen Szerémi György egy tévedésére vezethetők vissza. A hajdani királyi káplán ugyanis azzal, hogy elhitte azt a néphagyományt, mely Székely György Bakócz általi kinevezéséről szólt, elmosta az általa Túrra helyezett epizód igazi hátterét, s így azt csak mellékesen illesztette történetébe. Ezzel szemben a legújabb kutatás Bartholinus igazát bizonyítja: ez a kinevezés nem történt meg, György vitézt valahol az Alföldön, utólag választotta vezérének a paraszt-katonák már lázadni készülő tömege.

Azokban a napokban, mikor Székely Dózsa György fegyvert rántott a valamiképpen vele szembekerülő királyi tisztviselőre, már országszerte nagy volt a nyugtalanság. Valószínű, hogy többfelé is voltak már halálos áldozatai az urak és keresztesek szaporodó összecsapásainak. A cselekedet tehát még akkor sem minősülhet különösnek, ha a személyes indítékokon kívül valami általunk ismeretlen, talán az átvonuló sereggel kapcsolatos konfliktust sejtenénk is mögötte. Önmagában tehát nem lehet magyarázata a vezérválasztás mindenképpen nagyfontosságú mozzanatának.

Kínálkozik azonban egy másik, általánosabb megoldás. A keresztesek gyülekezését kísérő zavargásokban a jobbagyságnak mindenféle kötelező adóval és szolgáltatással szembeni ellenszenvé különös formában éleződött ki: az adószedőket, vámhivatalnokokat és hasonló állású embereket személyükben tette felelőssé tisztjükért. Bakócz Tamás fentebb már idézett, május 15-i parancsa a kö-

vetkezőképpen emlékezik meg erről: „Azokra pedig, akik az említett rendes adókat és a királyi dicát behajtani vagy kérni merészelték, halált követelnek, s aki ezekre az adó- és dica-szedőkre követ hajít, azt állítják, hogy száz napi bűnbocsánatban részesül.”

A fenti mondatot szinte szórul szóra megismétli az érseknek a hadjáratot egészében leállító május 24-i rendelkezése is. De leírták e gondolataikat maguk a keresztések is. Valamikorra ezekre a hetekre kell tennünk annak a kelet nélküli írásnak elkészítését, melyben Kecskés Tamás és Mészáros Lőrinc abaúji keresztés vezérek, még a király és az érsek nevében, de már meglehetősen saját észjárásuk szerint a következőkre hívták föl az önkénteseket: „...Ha az adószedők erővel akarnának rajtuk pénzt behajtani, kelljen föl ellenük az egész egybegyűlt nép, és ha mind el is emészti azokat, ne legyen semmi bántódása. Aki élelmet és egyebet visz a had után, nem tartozik sehol vámot fizetni. . .”

Ilyen közhangulatban egy királyi dicátor megölése igenis kelthetett közfigyelmet. Egy olyan ember, aki végvári katona, tehát tulajdonképpen a hatalom oldaláról jön (mi több, valószínűleg nemes is volt) — és mégis kezét emel a közgyűlölet középpontjába került adószedőkre, bizonyosan nagy népszerűsége számíthatott a keresztések között.

Úgy tűnik tehát, hogy a tárgyalt, halálos végű összeszólalkozás Székely Dózsa György életének egyik kulcsponjtja. Igazolja ezt a feltételezést az a kevés, amit ennek a tragikus sorsú népvézérnek fölemelkedéséről tudunk?

Dózsa a teljes ismeretlenségből bukkant föl 1514 tavaszán, a keresztés toborzás megindításakor. Addig a nándorfehérvári őrség lovas tisztje volt, aki néhány török elleni párbaj-győzelemmel szerzett nevet magának. Valószínűleg a készülő hadjárat híre csalta föl Budára, feltehetően abban szeretett volna valami tisztesebb feladatot szerezni magának. Korábbi vitézi tetteiért a király ígért is neki jutalmat, ennek kifizetésére — talán II. Ulászló közismerten üres kincstára miatt — nem került sor. Bakócz érsek pedig — mint már volt róla szó — nem nevezte ki keresztési parancsnokának. Ha egyáltalán kapott valamiféle megbízást, az csakis a keresztihirdető biztosok egyikévé tette —, de ez sem tűnik túl valószínűnek. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy mikor maga is elment a pesti keresztések közé, még semmiféle katonai tiszte nem volt azok között.

Ha most eltekintünk az adószedő-epizódtól, a következő híradás már a keresztés főszeregnek Nagylaknál az urak ellen diadalmaskodó vezérének állítja eléink Dózsát. A parasztság magatartásában bekövetkezett változásokat meglehetősen nagy biztonsággal tudjuk időhöz kötni. Bakócz május 15-én kelt, a toborzást letiltó parancsának kézbevétele, tehát Békés mezőváros érintése (V. 18?) után derékszögben megváltozik a felvonulás iránya, az eddigi, valószínűleg terv szerinti menet Lippán, Temesváron át az aldunai határ felé mutat, az új — immár alighanem önkényesen kijelölt — célpont viszont Nándorfehérvár lehet. Az előőrsök Maroson való átkelésénél következik be az urak első nyílt támadása ellenük (az apátfalvi csatavesztés), erre a válasz, május 24-én, a nagylaki roham. Ez után érkezik meg az ugyancsak 24-én kihirdetett végleges visszavonás, amire Nagylakon az úri foglyok koróba húzásával felelnek, s megkezdődik a tulajdonképpeni parasztháború.

A Pest elhagyása és Nagylak közötti események melyikéhez köthetjük a vezér-változást, a korábbi, ismeretlen parancsnok eltávolítását? Szerémi, mint láttuk, az adószedő-jelenetet Túrra helyezi, s ezzel akaratlanul is arra utal: a békési irányváltoztatás összefügg Dózsa megválasztásával. Ide kapcsolható Bartholinus önmagában furcsa kijelentése, mely szerint Székely Dózsa György az adószedő megölése után „...azzal fenyegetőzött, hogy a török részekre lova-

gol". A következő mondat már értelmezi ezt az állítást: „Mikor ezt Pannonia királya megtudta, (ugyanis a belgrádi várban őrseget tartott, ahonnan a katonák csapata mindig őrködött az ellenség visszaűzésére), félve, nehogy az ország védőgátja a törököknek megnyitassék, kétszáz dukáttal, s két arannyal, ezüsttel díszített, fölszerszámozott lóval ajándékozta meg.”

Hogy az ajándékozási történet miért bukkan elő még egyszer ugyanabban az elbeszélésben, nem sikerült tisztázni. Az azonban világos, hogy Bartholinus szerint Dózsáról az a hír járta a sereg pálfordulásának napjaiban: Nándorfehérvárra akar menni. Függetlenül attól, hogy ez a félelem hosszú ideig élt a magyar urakban (Tomori Pál június 29-én is említi egy levelében) ezek az értekezések megint csak Székely Dózsa Györgynek a Gyula környékén végrehajtott menetirány változtatással való kapcsolatát valószínűsítik.

Ha pedig ez a kapcsolat, mint minden jel mutatja, fennállt, akkor a vezérré választásnak nem sokkal az irányváltoztatás előtt kellett bekövetkeznie. Ez pedig helyileg a felvonulásnak Gyula előtti szakasza, ahol Békés, és nem sokkal messzebb Mezőtúr is található. Mivel pedig az vitathatatlan, hogy az adószedő-epizód e választás előzménye, méghozzá időben valószínűleg igen közeli előzménye — annak helyszínét csak két helyen kereshetjük. Vagy magában Békés mezővárosban, ahol Bakócznak számukra kihívást jelentő tilalmát kapták kézhez a keresztések, s ahol valószínűleg a vezérválasztásra is sor került — vagy azon a közeli állomáshelyen, ahová Szerémi is helyezi: azaz Mezőtúron. (Az, hogy maga a vezérválasztás is már itt megtörtént volna, azért nem valószínű, mert Békésig a Pest felől érkezett tábor az érsek részéről semmiféle sérelem nem érte, így a voltaképpen már lázadásszámba menő vezér-választásnak még nincs elég indoka.)

Végül is történt-e valami fontos Mezőtúron az 1514. évi parasztháború kezdetén? És ha igen, mi volt az? Az a két írás, amelyik kapcsolatba hozza mezővárosunk nevét a keresztesháborúval, külön-külön csak részleges választ ad ezekre a kérdésekre. A bécsi kézirat alapján van egy helyszínünk, a hajdani Nagytúr, amelyik megfelelő súlyú eseményt keres saját neve fennmaradásának igazolására; Szerémi és az öt megtámadó Bartholinus alapján meg van egy fontos eseményünk, amelyik pontos helyet keres magának, feltehetőleg éppen ugyanezen a Nagytúron.

Aligha járunk tehát túl messze az igazságtól, ha a vizsgálódást azzal zárjuk: Mezőtúr neve azért került kapcsolatba a parasztháború történetével, mert Székely Dózsa György itt, e helyen szerezte meg magának azt a tekintélyt, ami röviddel később a felkelő parasztok vezérévé emelte.

BARTA GÁBOR

A bécsi kézirat: Történelmi Tár 1905. 273 skk. 1.

Szerémi György: Magyarország romlásáról, Budapest 1961. 63 skk. 1.

A felkelés történetére vonatkozó általános adatokat a következő munkákból vettem: Barta Gábor — Fekete Nagy Antal: Parasztháború 1514-ben, Budapest 1973; Barta Gábor: Georgius Zekeltől Dózsa Györgyig, Századok 1975/1; Szűcs Jenő: Nemzet és történelem, Budapest 1974, (Dózsa parasztháborújának ideológiája, 601 skk. 1.).

Ricardus Bartholinus munkájának idézett részletét közli Kemény József, Új Magyar Múzeum 1857/1. 450 sk. 1.

Az idézett, vagy említett korabeli oklevelek a Fekete Nagy Antal által összeállított, Érszegi Géza, Kenéz Győző és Solymosi László által szerkesztett, 1979-ben megjelenő okmánytára anyagában olvashatók.

A velencei híradásokat Wencel Gusztáv alapján említem: Mario Sanuto világkrónikájának Magyarországot illető adatai, Történelmi Tár XXIV (1887) 261. és 276. 1.

Dózsa alakja és szelleme

- *Nézd már meg apus, mit formáz ez a szobor!*
- *Mar-ton Lász-ló, Dó-za 1473—1973.*
- *Ah, Dózsa György, a szegények királya.*
- *Nem találtam volna ki, de most, hogy olvasom. . . — jó, nagyon jó, na!*

Néhány száz méterrel arrébb vásárolók és mutatványosok állítják bódéikat, rendezgetik portékájukat — holnap lesz a híres-neves túri vásár.

* * *

Az 1973-as Dózsa-évforduló országos képzőművészeti kiállításán látták meg a mezőtúriak Marton László szobrának kispasztikai változatát. A mű kis méretben is monumentalitást sugallt, mondanivalójában és kivitelezésében eredeti megoldást reprezentált — a mezőtúriak megrendelték, s ma az alföldi város nagyszerű mementója és kortárs művészetünk egyik jelentős köztéri szobra.

* * *

A magyar nép „zivataros” századaiban egymást követték a kiváló személyiségek, nagy egyéniségek, óriási tragédiák, fokozhatatlan szenvedések, példátlan hősiességek. A hosszú sorból is kitűnik Dózsa György alakja, történelemmel hitelesített személyisége, életének és halálának jelképi erejű története. Egy ilyen sors, egy ilyen történelmi esemény termékenyítője a következő századok művészeinek is. Dózsa legendáját-példáját, kaszás parasztseregének történelmi küldetését, a fölszikkasztó győzelmek hitét, a szinte fokozhatatlan szenvedéseket és halálukat jónéhányan megírták, ábrázolták. Eötvös József Magyarország 1514-ben című történelmi látomásában dolgozta föl az egykori eseményeket; Petőfit vástesz sorok írására készítette Dózsa megégethetetlen szelleme; Ady nemcsak sorsközösséget és rokonságot vállalt Dózsával és parasztjaival, de szimbólumokká tömörítette a Dózsa-hagyományt; Szabó Pál A nagy temető című regényében a demokratikus átalakulást követelő haladó erők lencséjén keresztül festette meg historikus tablóját; Juhász Ferenc pedig hatalmas eposzban, A tékozló országban teljesítette ki Dózsa és a nép, küldetés és történelem, magyarság és emberiség összefonódó eszményeit.

Dózsáról nem maradt fenn hiteles portré. A korabeli ábrázolások és tudósítások csak sejtetni engedik, de nem határozhatják meg egyértelműen a későbbi Dózsa-képet. Ez is rányomja bélyegét Dózsa alakjának képzőművészeti megjelenítésére azon túl, hogy az egymást váltó korok és társadalmak, ideológiák és politikai harcok mit igyekeztek látni, felhasználni, s mit elleplezni a nagy parasztvezér sokrétű legendájából. Ezért lehetett Dózsa György a múlt század harmadik negyedében elegáns nemes, a szabadságmozgalmak élére álló reformkori főúr Madarász Viktor ideál-portróján; ezért lehet rendíthetetlen, „bűdös paraszt” parázs-tetoválással mellén is méltóságteljes és öntudatos forradalmárvezér Derkovich Gyula expresszív-agitatív, tettekre sarkalló, képzőművészeti nyelven fogalmazott politikai röpiratán; ezért lehet az új, születő szocialista rend pátoszával megformált hős Kiss István szobor-émlékművén a budai vártövében; ezért lehet történelmi személyiség és nép kapcsolatának modell-figu-

rája Kádár György és Konecsni György Vihar előtt, Szabó Vlagyimir Dózsa népe című festményén, vagy Somogyi József az évfordulóra felavatott, újabb ceglédi Dózsa-kompozíciója.

* * *

— *Apuka, miért van ez a bácsi kikötve?*

— *Dózsa Györgynek hívják, a szegény emberek vezére volt, és amikor az urak elfogták, tüzes trónra ültették, tüzes koronát tettek a fejére, s megégették.*

— *Ez régen volt? Te éltél akkor?*

— *Nem, ez nagyon régen volt, már ötszáz éve.*

— *Apa, én sajnálom ezt a bácsit, biztosan nagyon fájt neki.*

* * *

Az évfordulók mindig tömegével sorjáztatják az emlékező és emlékeztető műveket. Sokan egyszerűen kötelességüknek érzik kapcsolódni, fősorakozni, jelen lenni. De az is igaz, hogy egy-egy évforduló az új szellemi izgalmakkal, reflektorozó tudati fénycsóváival, feltáratlan kutatási eredmények közlésével, a készenlét és feladat nagyságából adódó alkotói feszültséggel jó értelemben serkenti-inspirálja a szunnyadó gondolatok felszínre kerülését és megvalósítását. Ezért hasznosak az évfordulók zsi bongó izgalmi, a pályázatok, kiállítások, emlékezések sokaságából mindig kiemelkedik egy-két valóban jelentős, eredeti művészi izgalmakkal sokakat lázbahozó, a művész pályáját is meghatározó, előrelépést jelentő alkotás.

Dózsa ötszáz éves születési évfordulója körüli mozgások nem voltak előzmény nélküliek. Utaltunk már több irodalmi, képzőművészeti megfogalmazásra, s ezt kiteljesíthetjük Vilt Tibor tömörszerű, tömören fogalmazott, egyszerűségében, puritánságában is fenyegető parasztvezérével, Szervátiusz Jenő, az erdélyi rengeteg egy fájának gyökeréből égetett, vaskorona kalodájába szorított Dózsa-fejével, fiának, Tibornak vaspálcikákból hegesztett, csonkaságában is félelmetes csontváz-Dózsájával. Az 1973-as Dózsa-ábrázolások között sok volt a sematikus, közhelyszerű, olcsó, vagy enerváltan illusztratív megszólalás, de születtek olyan kiemelkedő alkotások is, mint éppen Marton László szobra.

* * *

A Dózsa-téma sokaságával kínálja a jelképek, értelmezések, üzenethordozó attributok sokaságát. A kaszás parasztsereg élén álló kismemes hősi alakja eleve történelmi jelkép; az sziszifuszi küldemük, eleve bukásra ítélt, mégis földrésnyi területen példát mutató harcuk; szimbólum Dózsa mezítenre csupasztott, megbélyegzett, társai harapásától sebes férfiteste; jelkép az izzó trón és a tüzes korona és jelképpé nőttek a történelem fénytöréseiben máglyájának lángnyelvei és láncai. Ezek a jelképek önmagukban — összetartó, eredeti művészi gondolat és frappánsan megválasztott kivitelezés híján — a legszürkébb közhelyek, lerágott csontok maradnak.

Marton László műve arra példa, hogyan teremthet új, korszerű művészi szintézist napjaink alkotója a fél évezredes történelmi lecke, a hagyományos jelképek és a mai mondanivaló összeszikkasztott egységéből. Marton szobra valójában pontosan megszerkesztett és megformált plasztikai együttes — centrumában a

trónusra ültetett, megkötözött Dózsa alakja. Ezt a figurális kompozíciót három hatalmas, durván megmunkált terméskőoszloppal — megkövült lángnyelvek?! az alaktalan-durva hatalom formátlan dühe?!, a test elmulásával magasra szökő szellem?! — egészíti ki, s ezen térbeli képzetek részint háttérül szolgálnak, részint új viszonyítási alapot teremtenek a léptékek között, s anyaguknál, formáiknál és megmunkálásuknál fogva ellenpontozzák Dózsa alakját. Ebből a diszharmóniából, ebből a feszültségből adódik a kompozíció magával ragadó ereje, térformáló energiája, lenyűgöző hatása, monumentalitása. (Az egész tér — épületeivel, fáival, parkjával —, a szobor alá épített kis domb, a szobor előtt földbeszúrt vaskorona-motívum a rajta levő márványtáblával a megtervezettséget, kiszámítottságot és a szeretetteljes gondoskodást példázza.)

* * *

A mű központi témája: Dózsa a tüzes trónon. Ami elsőként megdöbbenő, az a mezítelen férfítüst újszerű tartása: a figura kezeit hátrafeszítve a tisztán geometrikus elemekből szerkesztett trónszék karfáihoz láncolja a művész, ezáltal a felsőtest kissé előredől, a koronába szorított, megvakított, felismerhetlenségig eltorzított fej éles kontúrokkal „harap a térbe”. A karok V-alakja, az ujjaknak e szörnycső helyzetben is szárnyaló vibrálása, a fej dacos, kemény tartása, a korona csorbítatlan hegyes küllői a győzelem reményének, hitének és tudatának konkrét jele is (Viktória) hordozza. A széken ülő férfialak ágyékára drapériát helyez a szobrász, ez mintegy fölerősíti a test plasztikai hullámozását. A szigorúan szimmetrikus szerkezet a drapéria mozgalmassága és a lábak szabálytalan háromszöge oldja fel.

S bár a szobor elsősorban frontális nézetre épül, új viszonylatokat, izgalmakat és szépségeket rejt az oldalnézet éppen a karok és a fej viszonyának energiái révén, s hátulról, az oszlopok közötti nyíladvák is föl-fölvillantanak egy eredetien szép szerkezeti részt, plasztikai megoldást, részletkapcsolódást.

Marton nem ad a historizmus konvencióira, nem igyekszik Dózstát egyéníteni, személyiségjegyekkel fölruházni. Emlékművet formált, jelképet alkotott — szobor-jelet hagyott. A szenvedésekből is győztesen kikerülő ember, a küzdelem-hit-emberség szimbólumát teremtette meg XX. századi módon Dózsa fénylő példája ürügyén.

* * *

— *Modern, modern, de azért jó.*

— *En nem szeretem az ilyen szobrokat. Nem lehet felismerni, ki is tulajdonképpen. Ráadásul, ha belegondol az ember, fölkaivarja az érzéseit. Persze, lehet, hogy ez az egész Dózsa-legenda nem is igaz.*

— *Ha nem is igaz, valaminek mégis csak kellett lenni. És ez a szobor akkor is itt áll és naponta el kell menni mellette. Megszokjuk és megszeretjük. Hiszen a miénk!*

Mezőtúr egy évszázada város volt már az Alföld tenyerén, amikor lakói ki-egyenestették kaszáikat, s elindultak Dózsa táborába. Fél évezreddel későbbi unokáikat állítja meg és figyelmezteti ma Marton László szobra a szép harc és tartalommal töltődő szabadság mai feladataira, — legszebb küldetésünkre.

TANDI LAJOS

KÉPZŐMŰVÉSZET

Merre tart Mezőtúr fazekassága?

Ha Mezőtúrról beszélünk, fazekasságát csupa szuperlativusszal illetjük: első helyen áll az országban a forma tisztasága szempontjából, korongosai országosan legjobbak, íróasszonyai legbiztosabb kezüek. Szövetkezete erőteljes, nagyarányú exportot bonyolít le. Tanműhelye van, a műhely tele tanulni vágyó fiatalokkal. A túri fazekasok évek óta elsők az országos pályázaton, a Gerencsér Sebestyén pályázaton. Nem egynek az útja az Iparművészeti Főiskolára vezetett. Mindez olyan eredmény, amelynek alapján úgy véltük: érdemes Mezőtúrra külföldieket is meghívni, érdemes ezt a szövetkezetet példaként mutatni.

Milyen múlt áll e mögött a szép jelen mögött és milyen jövő állhat előtte?

A mezőtúri fazekasság történetének egy szakaszát, kerek száz évet a Néprajzi Múzeumban rendezett kiállítással szemléltettük. Ez a száz év 1813-mal kezdődik, az első írásos dokumentációk korával, amikor 88 „korsós” céh alapítását kezdeményezte; ebből az évből származik az első évszámos edény is. A nagyszámú korszásmester jelenléte bizonyítja, hogy már régóta fejlett fazekasság volt a városban, máztalan fekete korszóra specializált munka; ezeket az előzményeket azonban majd csak a régészeti kutatás tárhatja fel. 1813-tól kezdve szinte minden áldott évből maradt fenn évszámos edény, ennek alapján évtizedről évtizedre be tudtuk mutatni a változást, az 1850-es évek korai mázas edényein át a századvégi virágozott darabokig, majd a híres Badár Balázs díszedényeiig. A kerámia pentaton-korszakától az újstílusú népművészet korszakáig, sőt immár a műfazekasság koráig.

Az első világháború után megtörik ez a fejlődésmenet, ez az oka annak, hogy a kiállítást egy világháborús fazekas fényképével fejeztük be. Már a század végén vetélytársaként fenyegette a cserépedényt a gyári termék. Ez a krízis az oka annak, hogy a nagytehetségű Badár Balázs más közönséget keresett, nem parasztoknak dolgozott, hanem mezővárosi értelmiségnek. A krízis volt az oka, hogy hivatalos részről agyagipari tanfolyamokat szerveztek, többet ártva az ügynek, mint használva. Györfly István ezt így értékelte: „A népi fazekasmesterséget... a múlt század 90-es éveiben maga a kereskedelmi minisztérium tette tönkre, ugyanis vándor „tanárok”-at küldött ki a vidékre, akik új formákat, díszítő elemeket, színeket és festésmódot honosítottak meg a fazekasok között... Megtanították a fazekasokat új színeket keverni. A festéket a szaporítlan íróka (csorgató) helyett a széles foltokkal dolgozó ecsettel kenték fel. A néphagyomány értékét nem ismerő „tanárok” tudatlansága így csaknem mindenütt tönkretette a hagyományos fazekasművészetet... A festékkeverést, meg az ecsettel való festést ma már minden fazekas űzi. A széles ecsettel persze nem lehet a régi csorgatott ornamentikát kihozni, ezért aztán a fazekasok mindenütt áttértek a természetes virágelemek festésére.”

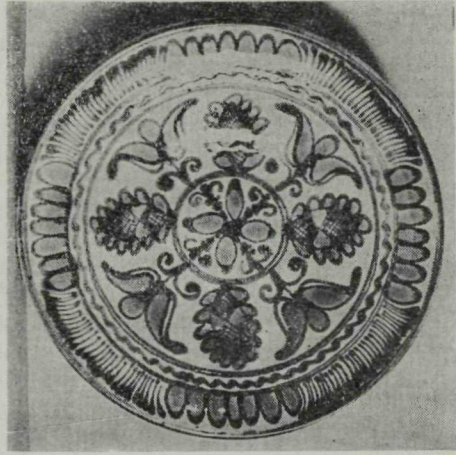
Az 1910-es években tartott tanfolyamnak hatása pontosan lemérhető a két háború között készült edényeken. Elsősorban a színezésben: az ólomházas kerámiaira világszerte élénk zöld máz helyett (az ún. „rézzöld”, amelyet maguk ál-

Gonda István írókázik

Kósa Klára erdélyi stílusú tányérja, 1978

Kömüves Lajos két butellája

Kozák Éva korongol

lítottak elő) készen vásárolt „krómzöld”-re tértek rá, elterjedt a „pink”-nek nevezett rózsaszín, egy világoskék árnyalat, a kemény fehér. A széles foltokkal dolgozó ecsetre ez a színskála jellemző. A formakincs azonban nagyjából a régi maradt. A két háború közötti korszakban a parasztság újra kívánta a cserépedényt, sőt még díszesebben kérte, mint korábban. A tejeskőcsögök virágozása például e korszakban következett be, régebben virágzatlan volt a köcsög, többnyire mázatlan. Az 1920-as évektől kezdve messzebbre vitték az edényt, a Nyírségbe, Szatmárba, fel a palócokig, oda ahová azelőtt Rimaszombatról jöttek fazekasok. A két háború között megnőtt a túri edény vásárkörzete, bár a mesterek száma lepadt, egyre díszesebb lett az áru, de ez a díszítés, főleg pedig a színek választéka elvesztette hagyományosságát és elvesztette művészi voltát. Véleményünk szerint: ízléstelen lett.

Lényegileg ez az ízlésbeli hanyatlás az oka, hogy óvakodtunk ennek a korszaknak edényeit a kiállításban bemutatni.

Badár Baláznak a hatása másirányú volt. A fenti színezés nem jellemző reá, az ecsetet alig használta; jellegzetes mintáit vagy írókával írta, vagy bravúrosan kezelt szerszámmal metszette az edény bőrkemény falára. Ő kezdte a díszvázák, hosszúnyakú díszkorsók készítését, a bonyolult füleket gipszformából préselte. Bár stílusa még a XIX. század végén fejlődött ki, népszerű maradt a két háború közötti időszakban, stílusát hűségesen követte Erzsí lánya, valamint fia, Balázs. Az öreg Badár Balázs munkásságának hatása elsősorban abban mutatkozott, hogy több mester vázák készítésére tért rá, „vázás” lett; ezek a vázák a Badár-féle formák leegyszerűsített vulgarizált változatai.

Érdekes, hogy a mezőtúri vázáknak soha nagyobb divatja nem volt, mint közvetlenül a felszabadulás után. A földhöz jutott, új házat építő parasztság körében a legnépszerűbb dísz tárgy a fényes sötétbarna mázú díszváza lett (helybéli „vázás cigányok” árulták), és gipszformában préselt és barnára mázolt kutya-, macska alak, különféle figura. Ezeknek a „szobrok”-nak előállítására könnyen ment, korongolni sem kellett, a szomszéd is préselhette. 1950-ben még közel 40 fazekas élt Mezőtúron, és csupán néhány mester foglalkozott használati edények égetésével („köcsögös”) leginkább az öregebbek, és több mint 15 mester díszedények készítésére tért át, „vázás” lett.

1951-ben 11 mester szövetkezetet alapított, a Mezőtúri Fazekasok Népművészeti és Háziipari Szövetkezetét, amelynek ma közel 200 tagja van. Ekkoriban kezdődött el a népművészeti szövetkezetek szervezése országosan. Mezőtúron, ahol annyi a fazekas, indokolt volt, hogy közös szövetkezet létesüljön. Eleinte a nagyobb műhelyekben folyt a közös munka, először Badár Baláznál és időse Sipos Antal műhelyében. A saját műhelyben folyó munka abbahagyása nagy megpróbáltatásokkal járt, nem egyszer tragédiával. Akkor történt ez, amikor „megmozdult a föld”, amikor a tanyáktól el kellett búcsúzni. Nem mindenki hitt a jövőben, a mesterek közötti régi konfliktusok kiéleződtek. Felmerült, hogy új, közös műhelyt kellene építeni. A telket megszerezték és az üzemház építésére 1955-ben került sor. Akkorra már nagy mértékben folyt a munka.

A termelést arról a holtpontról kellett elindítani, amelyet a „cigányváza” és Győrffy István által megbírált stílus jelentett. A karcagi Kántor Sándor példa arra, hogy vissza lehet térni a régebbi hagyományokhoz. Művészi segítséget nyújtott az induláskor Gorka Géza, aki az idősebbik Badár Balázs műhelyében szerette meg az agyagot és sohasem felejtette el, hogy Mezőtúrról indult. Gorka Gézával és a népművészeti szövetkezeteket szervező dr. Zöld Sándorral mentem először Mezőtúrra 1950-ben, mint a budapesti Néprajzi Múzeum munkatársa, a kerámia gyűjtemény kezelője. A mesterek körében feltűnt egy szerény ember,

— tiszta stílusa szinte érintetlen maradt a tanfolyamok hatásától — az 1958-ban 54 éves korában elhunyt K. Sebestyén János, „Kocsi Jani”, aki akkor idős édesapjával együtt dolgozott. Ő lett a szövetkezet egyik erőssége, amikor a századeleji írókás hagyományhoz való visszatérést szorgalmaztuk. Megértette szavunkat Badár Balázs fia, aki már korábban is készített régi stílusú darabokat (például erdélyi bokályokat), megértette Badár Erzsike is, bár ő kívül maradt a szövetkezeten. Támogatta a régi stílus felújítását id. Jakucs Imre elnök, maga is példás szép darabokat készítve. A szövetkezet első tagjai közé tartozott a kiváló korongos, Borsos Géza, özvegye ma is a díszítők sorában dolgozik. A mesterek egy része előtt azonban érthetetlen volt: „miért kell visszafelé forgatni az óra kerekét? Még sokáig készült a szövetkezetben a „cigányváza”, ez biztosította a megélhetést. A korongolt edényekre azonban sikerült visszahozni a rézzöld színt, és a zöldszínű edény metszett díszítéssel rövidesen hallatlan népszerű lett. Őriási mennyiségben került üzletekbe metszett díszű köcsögváza, bokály, kancsó, pohár. Még ma is a metszelt munka a szövetkezet termelésének jelentős százléka, sokan ezt érzik leginkább „túri”-nak.

A nagyarányú termelés hátránya, hogy mintegy önmagát meghatározza, a bevált cikket újra és újra megrendeli a kereskedelem. Már-már megunták a szövetkezeti tagok az örökös zöldet. Abbamaradt a figura préselés és egy ideig kályhacsepe készítéssel kísérletezett a szövetkezet, — de tapasztalat híján ez abbamaradt. Többen kiléptek akkoriban, iparendélyt váltottak. Színesebbé kellett tenni újra a korongolt edény díszítését, felújítani a régi túri mintákat, az írókázást. De nem volt élő már a hagyomány, múzeum nincs, sem könyv a túri kerámiáról. Megjelent viszont Román János könyve Sárospatakról, így ezt elevenítették fel sajátosan, egymásba oltva a túri és pataki stílust. Voltak próbálkozások régi minták irányába is, több-kevesebb sikerrel. A döntő változást a hagyományok felelevenítése terén az hozta, hogy Gorka Géza egyik tanítványát, Szabó Kinga kerámikust bízták meg, hogy patronálja a szövetkezetet, minden hónapban egy hetet töltsön Mezőtúron. Szabó Kinga ezt a munkát nyolc esztendőn keresztül végezte, 1962-től 1970-ig. Eleinte állt a Néprijzi Múzeum öttermes kiállítása, „Népi cserépedények,” ott és a Múzeum kerámia gyűjteményében végzett tanulmányok alapján Szabó Kinga hónapról hónapra friss mintákat, színezéseket, ötleteket vitt Mezőtúrra. A formaadás, a korongozás terén sohasem következett be hanyatlás, az egykori korszokok utódai kiváló korongosok maradtak, így a formabeli kivitelezés mindig mesteri kezekre talált. A sok jó korongos közül különösen Borsos Géza, Jakucs János, id. Varga Gábor, Busi Lajos, Lévai Albert nevét kell kiemelni. A díszítőkészség is töretlen maradt bármilyen szerszámmal készült. Így csak némi irányítás kellett ahhoz, hogy a mezőtúri szövetkezet munkája újra hagyományossá és művésziessé váljon. Főleg a színeket kellett javítani, s ez olyannyira sikerült, hogy a régifajta sárgamáz bevezetése által melegebb, szebb színezés jött létre, mint a kemény „dudi”-sárga. A lágyan elfolyó sárgamáz (tréfásan „baracklevár”-szín) és az elfolyó zöldmáz együttesen művésziessé hatású, mint a túri színezés a múlt század végén. Az új túlszárnyalta a régít!

Változás állott be a szövetkezet társadalmi összetételében. A szövetkezet törzsgárdája régi korszok családból származott, többsége nem volt fiatal, mivel kisiparoshoz nem igen ment segéd. Míg 1900-ban 114 mesternek volt iparendélye, 1950-ben még 40 mestert tudtunk összeszámolni, egy részük azonban már öreg volt. Úgy tűnt, a mesterség kihalófélben van. Most, hogy gyárszerű üzem keletkezett, szívesen mentek fiatalok a szakmába társadalmi származásra való tekintet nélkül. Az 1960-as évektől több érettségizett fiatalból lett tanuló, és

*Borsos
Gézáné
metszett
kancsót
készít*

*Kliment
Mihály
edényeket
rak
a katlanba*

nemcsak fiúk jöttek, leányok is. Az id. Jakucs Imre által vezetett tanműhelyben új gárda keletkezett. Nem egy fiatal a népművészet szeretete hozta a szövetkezetbe. A kecskeméti Kósa Klára erdélyi származású tanárnőjétől kedvelte meg a népi hímzést, majd ennek ismeretében tanulta meg a fazekasságot és megmaradt benne az erdélyi minták előszeretete. Kun Éva mezőtúri, de nem fazekascsaládból származik, ő különösen mélyen átértézte a helyi hagyományokat és annyira fejlett ízléssel formálta, hogy a szövetkezetből elsőnek vették fel az Iparművészeti Főiskolára. Kun Éva az első fecske, aki a népi hagyományokból indult ki és a főiskolai tudást magáévá tette. Azóta más leányok követték az útját, néhány év szövetkezeti tagság után főiskolás lett Veress Borbála és Kádasi Éva. A fiúk közül több erőteljes egyéniség kötelezte le magát a régi művészet mellett, elsősorban Gonda István, a tanműhely vezetője. A tanműhely korábbi vezetői: Borsos Géza, majd idősebb Jakucs Imre és utána Varga Gábor mindnyájan régi korszakcsaládból származó tapasztalt mesterek. Ifjabbik Jakucs Imre ma a szövetkezet vezetője, személyében a fazekasság problémáinak mély megértése és a fiatalsággal való együttérzés biztosított.

A tanműhelyben valóban a tanulás szelleme alakult ki: rendszeres korongozás, gyakorlati ismeretek, közös olvasás, megbeszélés, múzeumlátogatás, azonkívül iskolai tanulmányok. Sok fiatalnak kialakul saját érdeklődési köre, egy-egy fazekasközpont stílusa, a formaadás lehetőségei, töpreng azon, hogyan lehet mai funkcióknak megfelelően átalakítani régi edényformákat. Sokan készülnek pályázatokra, kiállításokra. Amióta a Gerencsér Sebestyénről elnevezett országos fazekaspályázat megindult, 1966 óta, a mezőtúriak mindig sikerrel szerepelnek. Nem említve a patronáló Szabó Kinga számos díját, sikerrel szerepelt az első pályázattól kezdve Kósa Klára, 1967-től id. Jakucs Imre és Busi Lajos, 1968-tól Kun Éva, 1972-től Gonda István, 1975-ben Veress Borbála és Varga Gábor. 1978-ban Mezőtúrról tizenketten pályáztak, többek között Kőműves Lajos, Chuletzky Ildikó, Sándor Gabriella, többen értek el kiváló helyezést, még egészen fiatalok is, a 20 éves fazekaslány, Kozák Éva, aki csak két éve tanulja a mesterséget. És míg az első évek Gerencsér Sebestyén pályázatok anyaga műtárgymásolásnak hatott, most a népművészet szellemének megértése, tudatos elsajátítása sugárzik a monumentális tárgyokról. Más pályázatokon, kiállításokon is részt vettek a túri fiatalok. Különösen a 70-es évek eleje óta, amióta a KISZ támogatja a fiatal népművészek munkáját közös alkotótáborokkal, kiállításokkal, pályázatokkal. A faddi táborban az országos vérkeringésbe kerültek bele a túriak is, barátságok születtek, országos egymásra-hatás kezdődött el.

A fiatalok alkotókedve indokolta, hogy 1970-ben a „Magyar fazekasok” film forgatásánál (rendezte Moldován Domokos) a film végének helyszíne a mezőtúri szövetkezet lett. Egy évre rá, 1971-ben a HISZÖV és a Hazafias Népfront ankétot rendezett a szövetkezetben és Bugár Jánosné meleg szavakkal beszélt a mesterekről, a híres Badár Balázsról. Ha múzeumot nem is sikerült akkor Mezőtúron létesíteni, de a városi tanács meg tudta vásárolni Badár Erzsi, Népművészet Mestere sokat látogatott házát, műhelyét, magját a jövő múzeumának. Ez évben pedig a város híres szülötte, a Móricz Zsigmond által is nagyra tartott Badár Balázs (18 —1939) díszpolgárságot nyert és az erről szóló oklevelet leánya, Erzsi vette át.

E sorok írója az 1950-es évek óta foglalkozik a túri fazekasság múltjával, a „korsós” mesterség emlékeivel. A Néprijzi Múzeumban több száz régi edény gyűlt össze, gyarapítva azt az anyagot, amit még Győrffy István gyűjtött 1909-ben. A város 600 éves fennállásának ünneplése jó alkalom volt arra, hogy a

Néprajzi Múzeumban kiállítás készüljön „Mezőtúr fazekassága” címmel. A kiállítás több száz tárgyat tartalmaz, ezek közül igen sok az évszamos, mesternévvvel jelzett, mesterhez köthető. A történeti kutatásban jelentős segítséget nyújtott Csibi Ferenc, kézirattal, régi fényképek megszerzésével, azonosításával. Imár nemcsak azt tudjuk, milyen edényeket készítettek a régiek, hanem egyeseknek arcvonásait is megismerhetjük. Emberközélivé tudtuk tenni a kiállítást. Több tanulmány foglalkozik a túri fazekasság múltjával: Vörös István 1911-ben megjelent könyve a túri céhekről, Györffy Lajos kitűnő írása a feliratos edényekről, Kiss István alapos kézirata.

A túri szövetkezet tehát nemcsak termelő üzem, tanműhelyével valóságos iskolává vált. Elő-főiskola. A tanulók száma megközelíti a húszat. Amikor az idén a sárospataki Comenius Tanárképző Főiskola kérte, hogy kísérletképpen nemzeti fazekastanfolyamot szerveznének Mezőtúron, úgy véltük, a helyzet megérett arra, hogy Mezőtúr külföldi érdeklődőket fogadjon. Mindössze három jelentkeztek az augusztusi tanfolyamra, de két világrészt képviseltek, három országot, mindegyik résztvevő tapasztalt kerámikus-iparművész, pedagógus. A vizuális élmény érdekelte őket és elméleti probléma: hogyan él a kerámia a néphagyomány kötöttségében, hogyan viszonylik egymáshoz az egyéni alkotás lehetősége és a hagyomány kötelező volta? A szövetkezetben láttak díjnyertes darabokat, látták az átlag termelés eredményét, láttak olyan tárgyakat, amelyeket néprajzos szemmel megbíráltunk. A művelődési ház kiállítócsarnokában a helyi amatőrök és kisiparosok népművészeti kiállítása állt. Mezőtúron mintegy tíz fazekas dolgozik iparendéellyel, némelyik régi fazekascsalád tagja, némelyik volt szövetkezeti dolgozó. Stílusuk másirányú, mint a szövetkezeti munka, a 20-as, 30-as évek stílusának folytatása. A kisiparos fazekasok, mint Borzi János, Cs. Kiss Imre, Csibi Ferenc, Kliment Mihály, Szabó József, Szabó Lajos, Steinbach Sándor kitűnő szakemberek, mesteri korongosok, mind a régifajta fatüze-
 rűs katlanban való égetést jól értik, mind a modern villanykemencében való égetést, — munkakészségük, szakmai felkészültségük kiváló. A kisiparosok közvetlenebb kapcsolatban vannak a nagyközönséggel, mint a szövetkezet, kiskereskedőknek adják el árujukat, búcsúkra, vásárookra dolgoznak. És ahogyan a him-

Szabó Lajos kisiparos Badár stílusú disztálja

Id. Jakucs Imre munkája, 1969

zés terén is a sokszínű kalocsai hímzés a legnépszerűbb ma, ugyanúgy a kerámia terén is agyondekorált, sokszínű, természetes virágú edény kell, a „csicsás”. Tudna a mester egyszerűbbet, izlésesebbet is csinálni, de — úgymond — nem tudná olyan jól eladni. Ha az ilyesfajta edényt nem néprajzos szemmel nézem, hanem „naív-díszítőművészet”-ként fogom fel, a népies stílus elnépiesedésének, folklórrá vált folklórizmusnak, elgondolkoztató jelenséggé válik. „Miért volna ez rossz?” — kérdezte a kisiparosok kiállítását látogató külföldi vendégünk, — „nem látok benne nagy különbséget ahhoz képest, amit a szövetkezet termel.” Valóban, néprajzos szaktudás kell ahhoz, hogy valaki finom különbséget tudjon tenni a népdal és a műdal között, a régistílusú dal és az újbb stílusú között.

A kisiparosok között természetesen különbségek vannak a termelés mennyisége, szervezettsége terén is, nemcsak a stílus terén. Legjobban Szabó Lajos edényei tetszettek, tisztaformájú edényformák, a díszítés Badár Balázs modorában, igen kultúrált színezés. És miért ne dolgozzon valaki Mezőtúron Badár Balázs stílusában? A nagyközönség előtt jogos sikere van edényeinek, amelyek művészi színvonala is kifogástalan. A formaadás a többi mesternél is magas színvonalú, de a művészi minőséget sajnos lerontja a szín, a dísz. Amíg nyers az edény, a forma elragadó, kicsi apró túri korsók sorát láttuk száradni a polcon, nagyméretű edényeket, melyek készítése valóságos bravúr. Némelyik mesternél a bedolgozók egész csapata dolgozik.

A kisiparos fazekasok kiállításának nagy közönségsikere volt. De a húszéves értelmiségi fiataloknak más az ízlése. Ők azok, akik főiskolára fognak menni, ledöntve a „népművészet” — „iparművészet” ma már elévült határát. Az első fecske Kun Éva tavaly rendezett kiállítása ugyanabban a helyiségben érdekes ellentéte volt a fenti bemutatónak: a népi hagyományokban gyökeredző modern művészet magasiskolája. Nagy hőfokon égetett egyszerű formájú edények, alig díszített készletek; a textiliák és a virág elrendezés is hozzáillő hangulatú volt. Úgy éreztük: ez a jövő egyik útja. Az edénykultúra formszépsége, a forma tisztasága, a használhatóság, funkcionalitás felé vezet a jövő művészete, felhasználva a színek kultúra és a díszítés hagyományait. Áttörve a népművészet korlátait, belekapcsolódva a hazai és a külföldi iparművészet lehetőségeibe, szélesebb tárva a szemlélet határait.

A mezőtúri vendégek két este vetített képes előadást tartottak a szövetkezetben. A legmodernebb kaliforniai és kanadai kerámiát mutatva, mintegy kitérve az ablakot a nagyvilág felé. Döbönt csend fogadta az élményt. Szürrealista kerámia — érthetetlen és olykor komikusnak tűnő tárgyfeleségek. De amikor az alkotók saját művészi fejlődésükről szóltak, arról, hogy bánat, egyéni tragédia hogyan oldódott fel anyaggal való foglalkozás közben, hogyan keletkezett egy sor cserépmaszok elmúlást és újjászületést szimbolizálva, megérintette a hallgatóságot az a művészi szándék, amely egy más jellegű agyagművészség mögött van. Magyarországon a népművészet és az iparművészet szinte mesterséges elzárkódásának következtében a népművészettel foglalkozók alig-alig tudják, hogy mire törekszik az iparművész-kerámikus, a legtöbb iparművész pedig vajmi keveset ért a népművészethez.

Úgy véljük, hogy a jövőben ennek a távolságnak kell csökkenni, a népi hagyományok megismerése egyfelől, az iparművészeti törekvések megismerése másfelől, a szemlélet kitárulása országosan majd világviszonylatban, — ki látja ennek végét! Egy biztos: megállás nem lesz, erre garancia a mai húszéves fazekasnemzedék!

Bodoki Fodor Zoltán —

Bodoki Fodor Zsigmond:

**Mezőtúr város története
a honfoglalástól a felszabadulásig**

Jóllehet a mezővárosok gazdasági politikai téren és kulturális tekintetben is jelentős szerepet töltöttek be történelmünkben, a csak politikai és katonai események iránt érdeklődő történetírás a legutóbbi időkig nem foglalkozott múltjukkal, minek következtében belső fejlődésük szinte teljesen homályban maradt. Napjainkban a figyelem annál inkább feléjük fordult. De még távol vagyunk attól, hogy múltjukat ismertnek mondassuk. A magyar történetírásnak ezen a téren még nagy adósságai vannak.

Ebből az adósságból törleszt most nagy darabot Bodoki Fodor Zoltán és Bodoki Fodor Zsigmond könyve, mely Mezőtúr mezővárossá nyilvánításának 600. évfordulójára jelent meg tetszetős, sőt díszes külsőben. Mindenekelőtt a feldolgozás adatgazdagságát kell kiemelnünk. Nemcsak a már nyomtatásban megjelent teljes irodalmat értékesítik a szerzők, hanem kiterjedt levéltári kutatással bevonják a városi, a megyei és az országos iratanyagot is. Mindennek következtében valósággal ömlik az eddig ismeretlen, változatos és színes adatanyag. Királyi oklevelek és kormányrendeletek, megyei végzések, peres iratok tanúvallomásai, gazdasági és statisztikai felmérések, török adórajstromok és Bécsből elrendelt összeírások, a városi jegyzőkönyv bejegyzései, hivatalosak és magánosok levelezése szolgáltatják azt a sokszínű és gazdag forrásanyagot, mely korszerű szemlélet és módszer segítségével meg eleveníti a város régmúltját, a közösség ügyes-bajos dolgait, a civis-város lakóinak mindennapi életét, gondjait és örömeit.

Helytörténeti monográfiák gyakori hibája, hogy szerzőik az országos események visszhangját keresve, nem veszik észre a kutatott közösség életének belső öntörvényeit, vagy éppen ellenkezőleg,

az egyedi jelenségekre ügyelve a vizsgált közösség szinte légüres térbe kerül, nem látjuk, hogyan illeszkedett az országos, nemzeti fejlődés egészébe. A Mezőtúr története szerzői megtalálták a helyes középutat: megmutatják a helyi fejlődés rugóit, de ezt a fejlődést mindig beillesztik a nagyobb egység, a történelmi táj és az ország életébe. Mindehhez tegyük hozzá, hogy a könyv stílusa egyszerű, közérthető és olvasmányos. A magyarázatok nem csapnak át tudóskodó bölcsekedésekbe, nem lépik túl a szükséges kereteket, és mindig világosak. Mivel pedig a szerzők bőven beszélgetik az egykorú iratokat, az idézetek valósággal megelevenítik a török világ idejét, vagy a későbbi korszakokat. A könyvről valóban elmondhatjuk a legnagyobb dicsőreget: az olvasó nem tudja letenni, amíg végig nem olvasta.

Mindezek során vegyük sorra röviden a könyv eredményeit, foglaljuk össze dióhéjban Mezőtúr történetének legjellemzőbb vonásait, úgy, ahogy a monográfia élénk tárja.

A mai Mezőtúr környéke, a Berettyó, a Hortobágy és a Körösök árvizétől öntözött, halban és vadban bővelkedő termékeny síkság már az ősembert is vonzotta a letelepedésre. Maga a város — ahogy a református egyház egy régi bejegyzése mondja — „egyidős a magyar királysággal” — a bejegyzést honfoglaláskori sírok igazolják. Ond vezér törzse szállta meg ezt a vidéket, amelyről Béla király névtelen jegyzője is megemlékezett krónikájában. Az első évszázadokról persze nem tudunk közelebbit. A település azonban jelentős lehetett, mert Nagy Lajos király 1378-ban mezővárosi kiváltsággal ruházta fel, három vásárt engedélyezve számára. Lakói halászkot, és pásztorok, de az egykori írások megemlékeznek a magasabb gazdasági műveltséget kívánó bortermeléséről és a földműveléssel kapcsolatos iparáról is. Jelentőségére utal, hogy földesurai sorozatosan az ország legnagyobb családjából kerülnek ki. 1411-ben Zsigmond király más birtokkal együtt Brankovics György szerb despotának ajándékozta (cserébe Belg-

rád váráért), 1450-ben Hunyadi János kezére kerül, majd Mátyás király a török elleni hadjáratban kitűnt Kállay Pálnak és Parlaghy Györgynek adományozza.

A mohácsi csata után János király országrészéhez tartozik, ettől kezdve gyakran érintik a pusztító hadiesemények. Buda török kézre kerülése, 1541 után többször is hadszíntér, mégis amikor Gyula város 1566-ban elesik, teljesen török uralom alá kerül. Szultáni khász várossá nyilvánítják, ez valamegyes nyugalmat, a jövő-menő török-tartó csapatok ellen biztonságot és belső önkormányzatot biztosít neki. A környék kisebb falvai bemenekülnek Túrba, ekkor alakul ki a nagyhatalmú mezőváros. A nemesurak elmenekülnek, a Heves megyéhez csatolt Külső-Szolnok megye közigazgatása Egerbe húzódik, s a magára hagyott mezővárosban, a török uralom alatt széles körű paraszti önkormányzat bontakozik ki. Mezőtúr kedvező földrajzi helyzeténél fogva iskolázott, messzelátó és jó diplomata főbíróinak vezetése alatt a XVI. század végére a Tiszántúl egyik legjelentősebb gazdasági központjává emelkedett, ilyenformán csak Debrecen előzi meg. Elsősorban állattenyésztésből és állatkereskedelemből, főzsrkedésből él, de jelentős a bőrfeldolgozó és a szabó (szűrszabó) ipara is. 292 000 akce adót fizet, ami óriási összeg, lakóinak száma pedig — a monográfia szerint — 8—12 000 körül mozog. (Itt jegyezzük meg, hogy ez a szám bár a korábbi irodalom is említi, valószínűtlenül túlzottnak látszik, ha igaz volna, Mezőtúr megelőzné lélekszámban minden akkori városunkat. Az 1673-as török adóösszeírás kerekén ezer 14 éven felüli férfit tüntet fel Túron, — ez mintegy 4000 fős lakosságnak felel meg. Tekintetbe véve más korabeli városok adatait is, ez a szám látszik valódinak.) A város gazdasági és kereskedelmi jelentősége érezteti hatását kulturális téren is. A reformáció tanításai nyomán megindul a szélesebb értelemben vett népoktatás, s színvonalát mutatja, hogy külföldi egyetemeken mind gyakrabban találkozzunk túriakkal.

A XVII. századi háborúk, főleg a törököt kiűző, évtizedekig tartó hadjáratok pusztulást hoztak Mezőtúrra. A lakosság egy része elfut (majd egy évtized múlva szállingóznak vissza Várkony és Tószeg vidékéről), más részét leölik, rabszíjra fűzik. A Rákóczi-szabadságharcban — amelyben számos túri lakos-

sal találkozunk a kuruc hadsereg sorai-
ban — a császári zsoldban álló rákok sorozatos dúlásai pusztítják a várost. Lakosságának száma lecsökken, korábbi gazdasági jelentőségét nem tudja viszszeranyerni. A hadak járásából eredő pusztulást évtizedekig nem tudta kiheverni.

A kuruc szabadságharc bukása, az 1711-es szatmári béke után végre béke köszönt az országra, ez a béke azonban a földesúri uralom megerősödését hozza mindenütt, így a Tiszántúlon is. Mezőtúr önkormányzatát is megszüntetik, a korábbi szabad paraszti lehetőségeket megszüntetik, Bécs katolizáló politikája kulturálisan is elnyomja a kálvinista törekvéseket. Az elkezeredett parasztság naiv elképzeléssel Rákóczit várja vissza, és sorozatos felkelésekkel próbálja meg az idegen uralommal összefonódott földesúri elnyomást lerázni. Ezekben a megmozdulásokban mindenütt találkozunk a túriakkal. 1735-ben a békeszentandrás felkelésben (Pérolázadás) Barta István túri lakost halálra ítélik, és kivégzik, többeket börtönre ítélnék. 1752-ben a Törö—Pető féle szervezkedés egyik központja Hódmezővásárhely mellett Mezőtúr — a megtorlás nem is marad el. Kivégzések, bebörtönzések, katonai megszállás és a kiváltságok felfüggesztése a feudális kormányzat válasza. Mindez erősen visszavetette a város fejlődését, lakosságának száma is visszaesett. A megszükkült gazdasági lehetőségek, a paraszti demokrácia felszámolása megnövelték a vagyoni különbségeket, és kiélezték a belső társadalmi ellentéteket. Egyes parasztagadák kezén nagy vagyon gyűlt fel, ugyanakkor megnőtt a földnélküli zsellérek száma (a század közepén a lakosságnak már 35%-a).

Nem hozott javulást a XVIII. század második fele sem. A növekvő állami adók egyre nyomasztóbb terhet jelentenek, a földesurakkal összejátszó korrupt városi vezetőség nem is törődik az egyre növekvő zsellér-parasztság sorsának megjavításával. Az 1840-es években megindul a folyók szabályozása, a megnyert termőföldek azonban elsősorban a földesúri uradalmakat gyarapítják, a parasztságnak nincs terjeszkedési lehetősége. A mintegy 20 000 lakosú városnak ekkor már 70%-a a zsellér és nincstelen. A hagyományos pásztorkodó életforma halálra van ítéelve (az 1700-as évek végén még 160 szarvasmarha jut 100 főre a városban, 1850-ben már csak 17, a híres túri vásárok is sokat veszí-

tettek jelentőségükből, a belterjes gazdálkodás kibontakozása pedig nagyon lassan halad. Ekkor indul viszont hódfő újtára a túri fazekasipar. Az egykor gazdag város azonban ekkor már szegény, s mindez bizonyos kulturális lemaradást hűz maga után. 1723-ban a város országosan is az elsők közt nyitja meg külön leányiskoláját, a tanárok közt ismert nevekkel találkozunk — a XIX. századra már erősen hanyatlak az oktatás színvonala. A korábban egységes református közösséget a kormányzat vallásilag is megbontja: 1776-ban erővel betelepíti a katolikus plébániát, s bár a római egyház hívei még 1830-ban sem érik el az összlakosság 5⁰/₀-át, egyre nagyobb kiváltságokhoz jutnak.

Fordulatot az 1848/49-es szabadságharc hozott, melyben a függetlenségi és ellenzéki hagyományokon nevelkedett mezőtúri parasztság társadalmi helyzete folytán is nagy számban vett részt. A „rebellis város”-ra mért megtorlás persze ezúttal sem maradt el, a földesúri kiváltságok eltörlése, a visszahozhatatlanul előnyömlő kapitalizmus mégis kiszabadította a várost korábbi elzárt-ságából, és új lehetőséget nyitott meg lakói előtt. Az 1853-ban meginduló postaszolgálat, majd az 1858-ban kiépült vasút Mezőtúrt is bekapcsolja az országos vérkeringésbe.

A föld azonban mindenképpen kevés, s a mezőtúri szegényparaszatok sorsa egyre nehezebbé válik. A XIX. század második felében a folyószabályozások és vasútépítések nagyszámú földmunkást igényeltek, a század végére azonban megfogyott a munkalehetőség és a mezőtúri kubikosságra is beköszöntött a munkanélküliség. 1891-től kezdve egyre erősödik az elégedetlenség, sőt lázongás. 1894-ben válaszul a béremelést követelő mozgalmakra Jász-Nagykun-Szolnok vármegye ostromállapotot rendel el, valósággal rákényszerítve a szegényparasztságot a szervezkedésre. Ettől kezdve válik a Tiszántúl és benne Mezőtúr az agrárszocialista mozgalmak központjává. Előbb a Szociáldemokrata Pártnak, majd 1900-tól a Mezőfi-féle Újjászervezett Szocialista Pártnak van erős bázisa a városban, 1906-tól kezdve a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége, majd az Áchim András Független Szocialista Parasztpártja tömöríti a szegényparasztságot.

Mindez érthetővé teszi, hogy az Őszi-rózsás forradalom, majd a Tanácsköztársaság lelkes fogadtatásra talált Mezőtúron is. A városi direktórium 1919.

március 25-én alakult meg, de alig egy hónapig állt fenn: április végén bevonultak Mezőtúrra a román csapatok, majd a Horia-különítmény. A magyar Vörös Hadsereg ugyan július 23-án felszabadította a várost, a „Vörös nap” azonban csak 48 óráig tartott, július 25-én Mezőtúr újra román megszállás alá került.

A háború, a sorozatos rekvirálások és fosztogatások után jött a Mezőtúron is kegyetlen bosszú, a fehér terror. A város vezetősége jobboldali szervezeteket hozott létre. — a mélyben azonban a szegényparasztság őrizte a forradalmi hagyományokat. Már 1920-ban létrehozták a Földmunkások Csoportját, amely illegálisan alakult, és elejétől kezdve kommunista irányvonalat képviselt. A gazdasági válság által kiélezett helyzetben, az 1930-as években sorozatos paraszti megmozdulásokra került sor, a csendőrség is többször beavatkozott. A forradalmi hagyományokat őrző túri szegényparasztokból (köztük 35 nő) került ki a felszabadulást követően a Debrecenben megalakult Vörös Hadsereg egyik önálló százada.

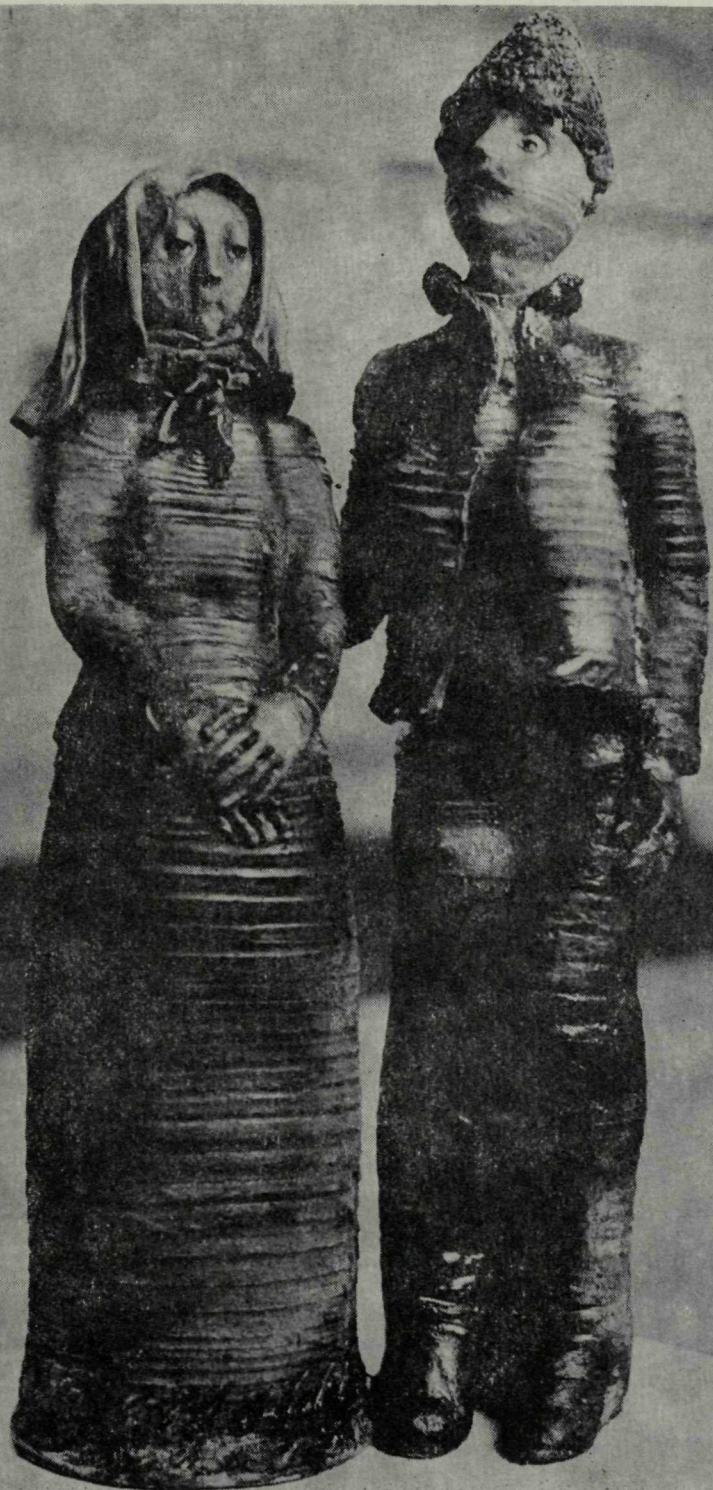
Csak egész nagy vonalakban ismerethetjük Mezőtúr városának a monográfiából kibontakozó történetét, — de talán ez is fogalmat adhat a könyv gazdag adatanyagáról, újszerű szemléletéről, a fejlődés egészét egységbe foglaló rendszeréről.

A kutatás persze nem állhat meg. Bármilyen alapos munkát végzett is Bodoki Fodor Zoltán és Bodoki Fodor Zsigmond, Mezőtúr történetének, Mezőtúr népe életének még maradtak feltáró részletei. Úgy érezzük, különösen a kulturális fejlődésben nyújtott teljesítmény az, ami még részletesebb vizsgálatot érdemel. Milyen hagyományok táplálták a mezőtúri és általában a tiszántúli paraszti műveltséget, mi az, amit az egyetemes magyar kultúrából magába szívott, és mi az, amivel mai műveltségünket gazdagította. Mert azt, hogy a hatás kölcsönös volt, ma már világosan látjuk.

Végezetül is elmondhatjuk: Mezőtúr városa méltóan emlékezett meg a mezővárosi kiváltság 600 éves évfordulójáról. Bodoki Fodor Zoltán és Bodoki Fodor Zsigmond munkája megmutatja a mezőtúriaknak őseik küzdelmes életét, önismeretre és önbecsülésre tanít — ugyanakkor fontos adatokkal segíti az országos történetírást is.

(Mezőtúr, 1978. 194. l.)

BENDA KÁLMÁN

... mély és sajátságos élménnyé vált bennem ez a látogatás az Alföld egyik nevezetes városában. Mezőtúr ugyanaz látszólag, mint tizenöt évvel ezelőtt volt, s akkor azt hittem, ugyanaz, mint ami száz évvel ezelőtt lehetett. A város hihetetlenül tágas, téres, futó képnek furcsa, hogy nádas van a kellős közepén. A kis házakon meglátszik, hogy a század elején lehetett fellendülés, az újabbak mind abból a korból valóknak látszanak, de ahol egészen új ház van, az már a legmodernebb elvek szerint épült. Az életek ezekben a házakban nyilvánvalóan ugyanaz, ahogy az elmúlt évtizedek tanították élni az embereket. Kis kövér életek. Földművelés szabja meg: jó árak idején kövérebb, árvíz, fagykár, rozsdá s elemi csapások idején sem sokkal vékonyabb.

... Nem tudom a Badár-múzeumra jut-e valami az előadásból, de azt tudom, hogy másnap délután egy fiatal társaság ült össze, s ezzel megennyhült minden érzésem Mezőtúrral szemben.

Ezek a fiatalok éppen úgy válnak ki a polgárság tömegéből, mint a parasztságnak népfőiskolás tagjai. A fiatal lélek tele van idealiz-mussal. Csak a fiatalokkal lehet elkezdni minden újat. Majd ezek között is lesznek, akiket a kenyér-rabszolgasága letör, de olyan nem lesz, aki valaha is szégyellje s elfelejtse ifjú korának lelkes pillanatait.

... az élet Mezőtúron is tele van csodákkal.

Csodának mondom, hogy ebben a kiszáradt agyag létezésében van élet és csíra. Előadásomban arról beszéltem, hogy a földművelés ifjú generációja egészen más, mint öreg szülei voltak, s nem lehet megmondani, mi tette őket mássá. Ugyanez van a mezőtúri intelligenciában is. Nem igaz, hogy a polgárság még a magvaiban is meg van romolva. A magvak épek s csak engedni kell, hogy kifejlődjenek, meg fognak nőni és termékenyek lesznek.

(Móricz Zsigmond, Mezőtúri jegyzetek, 1940)

Ára: 10 forint